

**Título: POLÍTICA CULTURAL DE
L'AJUNTAMENT DE BARCELONA 1930-1936.**

Autor: ROSA TORAN

Fecha: 01/03/1982

Número: E0053

POLÍTICA CULTURAL DE L'AJUNTAMENT

DE BARCELONA. 1930-1936.

A. Balcells

TESI DOCTORAL REALITZADA PER M. ROSA TORAN BELVER
SOTA LA DIRECCIÓ D'ALBERT BALCELLS

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
MARÇ 1982.

Als nostres fills,

Neus

Xavier

Jordina

Núria.

ÍNDEX.

⇨ PRESENTACIÓ DEL TREBALL	1
⇨ METODOLOGIA I FONTS UTILITZADES	9
⇨ COMPENDI RECORDATIU DELS PRIMERS ANYS D'ACTUACIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA (1916-1929)	44
⇨ ESQUEMA INTRODUCTORI	55
⇨ <u>PRIMERA SECCIÓ: LA TRANSICIÓ DE LA MONARQUIA A LA REPÚBLICA</u>	93
- <u>CAPÍTOL I. LA REPRESA DE LA NORMALITAT POLÍTICA</u>	94
1.1. EL CONTEXT POLÍTIC	95
1.1.1. Els últims mesos de la monarquia	95
1.1.2. L'activisme republicà	97
1.1.3. L'oposició catalana	99
1.1.3.1. Els partits polítics	103
1.2. LA VIDA MUNICIPAL	103
- <u>CAPÍTOL II. LA TASCA DE LA COMISSIÓ DE CULTURA</u>	116
II.1. LA COMPOSICIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA.....	117
II.2. EL REFORM A LES ACTIVITATS	119

II.2.1. Les reparacions a les accions repressives de la Dictadura	119
II.2.2. El restabliment del Patronat Escolar	121
II.2.3. Cronologia de les realitzacions de la Comissió de Cultura	126
II.2.4. Les subvencions	134
II.3. LA SENSIBILITZACIÓ VERS L'ESCOLA PÚBLICA	135
II.4. ELS NOUS GRUPS ESCOLARS	139
✦ <u>SEGONA SECCIÓ</u> : MARC POLÍTIC I EDUCATIU DE LA CATALUNYA RE- PUBLICANA	153
- CAPÍTOL I . L'ADVENIMENT DE LA REPÚBLICA	154
I.1. LES ELECCIONS MUNICIPALS DEL 12 D'ABRIL DEL 1931	155
I.2. EL PLEBISCIT MONARQUIA-REPÚBLICA.....	157
I.3. LA CAMPANYA ELECTORAL	160
I.3.1. La Lliga Regionalista	160
I.3.2. El Partit Catalanista Republicà	164
I.3.3. La coalició de republicans i socialistes	169

1.3.4.	La candidatura d'Esquerra Republicana i Unió Socialista de Catalunya	173
1.3.5.	Els comunistes	177
I.4.	ELS RESULTATS ELECTORALS	180
I.5.	LA CONSTITUCIÓ DEL PRIMER AJUNTAMENT REPUBLICÀ I LA PROCLAMACIÓ DE LA REPÚBLICA A LA CIUTAT DE BARCELONA	181
-	<u>CAPÍTOL II . LES ORIENTACIONS CULTURALS I ESCOLARS DEL RÈGIM REPUBLICÀ</u>	190
II.1.	LA REPÚBLICA I LA CULTURA	191
II.2.	MARCEL·LÍ DOMINGO I L'IMPULS DEL PRIMER BIENNI	200
II.3.	REACCIÓ I CONTRARREACCIÓ: BIENNI NEGRE I FRONT POPULAR	212
II.3.1.	El Bienni Negre	212
II.3.2.	El Front Popular	220
II.4.	L'OBRA LEGISLATIVA.....	227
II.4.1.	Bienni radical-socialista	228
II.4.2.	Bienni Negre	237
II.4.3.	El Front Popular	239

- CAPÍTOL III. <u>LA REPÚBLICA I LA LAICITZACIÓ DE L'ESCOLA</u>	251
III.1. L'ESTAT ENFRONT DELS PRIVILEGIS DE L'ESGLÉSIA	252
III.2. LA LAICITZACIÓ DE L'ESCOLA	257
III.3. LA DISSOLUCIÓ DELS JESUITES I LA SUBSTITUCIÓ DELS ORDES RELIGIOSOS A CATALUNYA	266
- CAPÍTOL IV. <u>ELS FACTES POLÍTICS CATALANS I LES ALTERNATIVES CULTURALS.</u>	273
IV.1. LES FORCES POLÍTIQUES	279
IV.2. LA LLIGA I LA CULTURA COM A EINA DE REDREÇA- MENT NACIONAL	282
IV.3. ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA: LA CULTURA COM A ARMA D'ALLIBERAMENT DELS OPRIMITS.....	290
IV.4. LES ALTERNATIVES "NO BURGSES"	298
IV.4.1. Socialistes i comunistes	298
IV.4.2. Els anarquistes	304
- CAPÍTOL V . <u>LA NOVA REALITAT DE CATALUNYA. EL FET AUTONÒMIC</u>	309
V.1. L'ORIGEN DELS ESTATUTS	310
V.2. L'ESTATUT DE NÚRIA	312

V.3.	LA DISCUSSIÓ DE L'ESTATUT A LES CORTS REPUBLICANES	314
V.4.	L'ESTATUT DEL 1932 I LES SEVES LIMITACIONS	319
V.5.	ELS MESTRES DAVANT LA NOVA REALITAT ESCOLAR	330
-	<u>CAPÍTOL VI. LA GESTIÓ EDUCATIVA EN LA CATALUNYA REPUBLICANA..</u>	339
VI.1.	EL CONSELL DE CULTURA DE LA GENERALITAT	340
VI.2.	ELS CONSELLS REGIONALS D'ENSENYAMENT	351
VI.3.	L'OBRA CULTURAL DE LA GENERALITAT	367
VI.3.1.	La catalanització	375
VI.3.2.	Les Escoles d'Estiu	384
VI.3.3.	La labor de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i de l'Ateneu Enciclopèdic Popular	387
+	<u>TERCERA SECCIÓ: LA VIDA MUNICIPAL A LA CIUTAT DE BARCELONA DURANT LA II REPÚBLICA</u>	396
-	<u>CAPÍTOL I . LA VIDA POLÍTICA MUNICIPAL DES DE L'ABRIL DEL 1931 FINS A L'APROVACIÓ DE LA LLEI MUNICIPAL</u>	397
I.1.	LA COMPOSICIÓ DEL NOU CONSISTORI	398
I.2.	LES DEFICIÈNCIES EN EL FUNCIONAMENT DEL CONSISTORI	403

I.3.	LA CORRELACIÓ DE FORCES EN EL CONSISTORI I LES CRISIS MUNICIPALS	408
I.3.1.	La laicització	413
I.3.2.	La qüestió de les finances	414
I.3.3.	La proposta d'ERC de reducció de plantilles	416
I.3.4.	El pressupost de 1933	418
I.3.5.	L'afer de la venda de col.locacions	420
I.3.6.	Trencament del bloc republicà	423
I.4.	L'AJORNAMENT DE LES ELECCIONS MUNICIPALS	426
- CAPÍTOL II .	<u>LA LLEI MUNICIPAL DE CATALUNYA</u>	435
- CAPÍTOL III.	<u>LES ELECCIONS DEL GENER DE 1934</u>	446
III.1.	L'AMBIENT POLÍTIC	447
III.2.	LES CANDIDATURES I ELS PROGRAMES	450
III.2.1.	La coalició d'esquerreres republicanes	450
III.2.2.	Lliga Catalana i carlins	457
III.2.3.	El Partit Nacionalista Català	462

III.2.4.	Els comunistes	464
III.2.5.	El Partit Republicà Radical	467
III.3.	ELS RESULTATS ELECTORALS	470
III.4.	LA CONSTITUCIÓ DEL NOU AJUNTAMENT	472
-	<u>CAPÍTOL IV. LA VIDA POLÍTICA MUNICIPAL DES DEL FEBRER DEL</u> <u>1934 FINS A L'AIXECAMENT DEL 18 DE JULIOL</u>	481
IV.1.	L'EVOLUCIÓ DEL CONSISTORI FINS LA SEVA SUSPENSIO	482
IV.2.	LES REPERCUSIONS DEL SIS D'OCTUBRE A L'AJUNTAMENT BARCELONÍ	489
IV.3.	EL RESTABLIMENT DE L'AJUNTAMENT CONSTITUCIONAL DESPRÉS DE LA VICTÒRIA DEL FRONT POPULAR	496
+	<u>QUARTA SECCIÓ: LA COMISSIÓ DE CULTURA DE L'AJUNTAMENT DE</u> <u>BARCELONA</u>	506
-	<u>CAPÍTOL I. FUNCIONAMENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA</u>	507
I.1.	COMPOSICIÓ I ATRIBUCIONS	508
I.2.	L'ASSESSORIA TÈCNICA	516
I.3.	RESUM CRONOLÒGIC DE LES REALITZACIONS DE LA COMISSIÓ DE CULTURA	519

- CAPÍTOL II . <u>LA TASCA DE LA COMISSIÓ DE CULTURA</u>	528
II.1. LES ESCOLES BRESSOL I ELS PARVULARIS	530
II.2. LES BIBLIOTEQUES	532
II.3. LES INSTITUCIONS PARAESCOLARS	533
II.3.1. Les colònies i semicolònies	533
II.3.2. Els banys de mar	544
II.3.3. Les cantines	546
II.4. ENSENYAMENT D'ADULTS	548
II.5. LES SUBVENCIIONS	552
- CAPÍTOL III. <u>EL PATRONAT ESCOLAR</u>	556
III.1. L'EVOLUCIÓ DEL PATRONAT DURANT LA II REPÚBLICA...	557
III.2. L'OBRA ESCOLAR DEL PATRONAT	569
III.2.1. Els edificis escolars	569
III.2.2. Les crítiques a la política constructiva de l'Ajuntament	582
III.3. L'AJUNTAMENT DE BARCELONA I LA INCAUTACIÓ DELS BENS DELS JESUITES	591
III.3.1. Els nous grups escolars: Sarrià, Rosselló i Casp	595

III.4. L'OBRA PEDAGÒGICA DEL PATRONAT	601
- CAPÍTOL IV . <u>L'ESCOLARITZACIÓ A LA CIUTAT DE BARCELONA</u>	633
IV.1. ANÀLISI QUANTITATIU	634
IV.2. LES PROPOSTES PER A L'INCREMENT DE L'ESCOLARITZACIÓ A LA CIUTAT DE BARCELONA	642
IV.2.1. El Pla Cortés	644
IV.2.2. La Batalla de l'Escola	650
IV.2.3. La Contrabatalla de l'escola	657
IV.3. LA DEFENSA I ATAC DE L'ESCOLA PÚBLICA EN EL BIENNI NEGRE	659
⇒ EPÍLEG . LA GUERRA CIVIL : CANVIS EN LES ORIENTACIONS I ACTUACIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA	667
. La vida municipal	671
. La Comissió de Cultura	673
. Les mesures repressives del feixisme contra les institucions culturals i escolars	681
⇒ SÍNTESE	688
⇒ CLOENDA	732

⇒ ANNEXES	743
⇒ FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA	791
- FONTS DOCUMENTALS	793
I. Publicacions Municipals	794
II. Publicacions d'altres institucions catalanes ...	804
III. Diaris i Revistes	805
IV. Llibres d'època	807
. Política	807
. Administració i organització municipiapl	311
. Ensenyament	812
- BIBLIOGRAFIA ACTUAL	818
V. Història política	819
VI. Història de l'Ensenyament	827
VII. Revistes	831
⇒ ÍNDEX	832

PRESENTACIO DEL TREBALL.

Degut a que la motivació, la metodologia i la problemàtica d'aquesta tesi són similars a les de la tesi de Cèlia Cañellas que tracta de Política Cultural de l'Ajuntament de Barcelona 1916-1929 i complementa així el meu estudi, resulta justificat que aquests fulls de presentació i l'explicació del mètode de treball emprat siguin comuns a ambdues tesis.

El nostre interès per estudiar la política educativa duta a terme per l'Ajuntament de Barcelona se'ns desvetllà quan realitzàvem la tesi de llicenciatura. El nostre treball, realitzat i presentat en equip, tractava de l'evolució dels edificis escolars públics a Barcelona i fou llegit en el Departament de Història de l'Art de la Universitat Central de Barcelona, el mes de setembre de 1973 amb el títol "Evolución del edificio escolar público en Barcelona.1900-1936".

Mentre anaven desenvolupant-se els nostres estudis universitaris ens havien motivat especialment aquelles aspectes de la producció artística que permetien aprofundir en la realitat socio-política de Catalunya. Aquest interès junt amb la constatació de les deficiències educatives del país, a les discussions i reivindicacions que sobre diverses qüestions educatives començaven a encetar-se an els ambients populars universitaris, ens ajudaren a centrar la problemàtica escolar de la ciutat de Barcelona, com un dels temes que més s'avenia amb les nostres inquietuds.

Formen part de la imatge visual de Barcelona, un seguit d'edificis escolars de grans prpporcions i rica decoració, els grups escolars que sovint havíem sentit citar com un exemple d'escoles modèliques

pels capdevaners de la renovació pedagògica catalana dels anys 60. La recerca de respostes que ens permetessin relacionar el seu llenguatge arquitectònic amb l'ambient pedagògic i la situació política que els feu possibles es convertí en l'objectiu del nostre primer treball.

La manca d'alternatives a la difícil situació històrica que estavem vivint -els darrers anys del franquisme- i el record enyoradís en que part de la societat catalana evocava les realitzacions dels anys republicans influïren també en la nostra elecció. Cal situar doncs el nostre treball conjunturalment dins el corrent dels joves historiadors que, preocupats per retovar la memòria col·lectiva, han intentat de redescobrir i valorar les experiències del passat immediat.

La nostra recerca vingué doncs condicionada pel marc històrico-polític que estavem vivint i sense quasi adonar-nos ens decantarem per investigar el passat en funció d'unes opcions educatives que desitjavem pel futur i que s'inscribien en la línia d'una nova escola pública, laica, gratuïta i catalana; tendència ideològica que queda patent al llarg del treball i que naturalment el determina.

Els canvis esdevinguts al país a partir del 20-N de 1975 comportarem la represa de la vida política a les institucions catalanes, la democratització dels ajuntaments i el restabliment de la Generalitat fets que ens varen permetre constatar la fi d'una etapa de la Història de Catalunya -el franquisme- que havia pesat en gran manera en la tria i el nostre interès pel tema.

Les transformacions de la societat que havien generat una nova situació política originaven també noves necessitats culturals i educatives, impossibles de satisfer amb la simple aplicació dels models republicans, com varen saber comprendre els partits polítics catalans que encetaren la seva tasca cultural des dels Ajuntaments democràtics i la restaurada Generalitat. Res més explícit per situar aquest canvi que la comparació de les atribucions que en matèria de cultura i ensenyament corresponen a les institucions estatals, de la Generalitat i municipals, en l'Estatut de 1932 i la legislació republicana, i en l'Estatut i legislació vinent.

Aquestes coordenades feren variar la significació del nostre treball, el qual, ultra posseir el valor informatiu respecte a unes realitats culturals i educatives que el franquisme havia políticament reprimit i històricament, silenciats o desvirtuats, passa a cobrar major importància en els aspectes crítics. La nova etapa històrica que s'obria ens permetia no sols conèixer, sino valorar un seguit de realitzacions amb un major distanciament.

D'antuvi sabem que les realitzacions educatives de l'Ajuntament de Barcelona havien significat molt més que l'intent de resoldre el problema quantitatiu de l'escolarització infantil a escala ciutadana; calia sobretot posar de manifest l'intent d'acostar l'escola barcelonina als prototipus europeus assajant un model escolar propi per a Catalunya, contra el centralisme de la Llei d'Instrucció Pública, contra les insuficiències pressupostàries de l'Estat Central, contra els alts i baixos de la política ministerial i contra els privilegis seculars de l'església que no sols controlava bona part de la xarxa escolar sino que donava suport ideològic a tot el sistema educatiu espanyol.

De la temptativa municipal de bastir una escola pública al marge de l'escola "nacional", concretada en els Grups Escolars del Patronat, on s'experimentés entorn les novetats pedagògiques, on es respectés la llengua materna i es potenciés la cultura catalana, on la neutralitat religiosa fós un principi educatiu, ens interessaven no sols els aspectes més reeixits sinó també les seves mancances i limitacions.

Això exigia que prèviament fossin coneguts treballs i investigacions sobre un seguit de temes, entre ells la situació política dels ajuntaments, la situació escolar de la ciutat, la financiació de l'ensenyament, la legislació administrativa, la demografia i les taxes d'escolarització, la renovació pedagògica, els moviments de mestres, les reformes escolars arreu d'Europa, la postura dels partits polítics davant la reforma de l'Escola, el contingut ideològic de les ensenyances impartides, la influència de l'escola privada i religiosa, la política governamental i el ressó en el Ministeri d'Instrucció Pública, els estudis medis i universitarès, la catalanització de l'ensenyament...

La manca d'estudis històrics sobre aquests temes ens avocà a una investigació documental que ens va permetre resaltar el paper determinant de la Comissió de Cultura com a organisme rector de la política cultural municipal i la relació entre la seva evolució i les transformacions polítiques de Catalunya.

Aquest punt de partença ens va permetre estructurar el treball de recerca en dues parts, separades cronològicament. La primera, relativa als anys de crisi de la monarquia "Política cultural de l'Ajuntament de Barcelona des de 1916 fins 1929", realitzada per Càlia Cañe-

llas Julià; i la segona, que estudia la "Política cultural de l'Ajuntament de Barcelona durant la República", realitzada per Rosa Toran Bellver, essent cadascuna d'elles complementària de l'altra doncs el seu plantejament unitari, els objectius i mètode comuns en fan impossible la valoració aïllada. En ambdós treballs hi dominen els aspectes informatius sobre l'aparell crític degut a la novetat temàtica i als plantejaments que acabem d'exposar.

L'amabilitat i l'ajut del professor Albert Balcells ens ha permès presentar-los com a tesi de Doctorat.

La manca de vinculació a un Departament universitari, la impossibilitat d'esmerçar hores de dedicació a un treball no remunerat, ens orientaren a la recerca d'un ajut que donés suport al nostre treball. La Fundació Jaume Bofill acollí la nostra proposta favorablement i ens concedí una borsa de treball pels cursos 1975-76, 1976-77, i 1977-78, que ens va permetre la recerca documental, sobretot en els fons de l'Institut Municipal d'Història. Paral·lelament i per encàrreg de l'Arxiu Històric de Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears varem realitzar alguns treballs de documentació bibliogràfica com el recull d'articles dispersos de Josep Puig i Cadafalch, i els de Nicolau Mª Rubió i Tudurí, que ens varen ajudar a completar la panoràmica històrica dels períodes estudiats.

Difícilment l'ajut econòmic d'entitats privades pot permetre la dedicació exclusiva a la investigació, fet que ens obliga a compartir el curs d'aquest treball amb la docència com a professores d'Història a Instituts de Batxillerat. L'excesiva prolongació en la realització d'aquesta tesi ve, doncs, bàsicament explicada pel desdoblament de treball a que sempre s'ha vist sotmesa.

Mentre de forma paulatina s'anaven produint avenços en el nostre treball, sorgí la iniciativa de creació d'un nucli d'investigadors de temes relacionats amb la Història de l'ensenyament a Catalunya: el Seminari d'Història de l'Ensenyament. La seva finalitat principal sempre ha sigut la de posar en relació els diferents treballs que s'estaven realitzant per tal de fonamentar unes bases mínimes metodològiques i divulgar, per fer front a una inquietud creixent, els resultats de les nostres investigacions a través d'articles, xerrades, cursets, Escoles d'Estiu, Congressos, etc.

Jordi Monés, un dels puntals del grup, és qui més anys ha dedicat a l'estudi de la història de l'educació a Catalunya, i ens ha aportat la seva experiència i la seva maduresa insubstituïbles. L'intercanvi d'opinions amb d'altres membres del grup (Pere Solà, Jaume Carbonell, Enriqueta Fontquerni, Mariona Ribalta, Esteve Oroval, Josep González Agapito, Pedro Cuesta) ens ha ajudat a conèixer el contexte educatiu en que es mogué la Comissió de Cultura, completat per l'allau de material documental i de recerca que ha anat sorgint amb motiu de l'organització de diverses Jornades de Història de l'Ensenyament als Països Catalans (Les primeres celebrades a l'Escola del Bosc de Barcelona, l'any 1977, i succesivament a Ciutat de Mallorca, Tarragona i properament -1981- a Vic), i actes com l'homenatge a Fèlix Martí Alpera (1979), i el cinquentenari dels Grups Escolars.

A més de la cooperació dels companys del Seminari, hem d'agrair l'orientació i ajut rebuts per part de Josep Maria Ainaud, fill del qui fou el primer assessor tècnic de la Comissió de Cultura, fortament interessat pels temes educatius i culturals, que ens ha permès consultar el material del que disposava i ens ha ajudat a localitzar documents dispersos en diversos edificis municipals.

Agraim a Joaquim Ventalló l'evocació de les seves vivències i l'estímul per a la realització del treball; a Jordi Galí la possibilitat de consultar les obres del seu pare Alexandre Galí (aleshores inèdites) i a Maria Codina, Vda. d'Artur Martorell, la disponibilitat d'accedir als arxius i biblioteca del seu difunt espós.

Agraim especialment a Albert Balcells les seves orientacions i consells a l'hora d'estructurar el nostre treball com a tesi.

En la realització pràctica ens ha sigut un gran ajut la Col.laboració d'Ana Mª Torrent, Jordi Muixi, Yolanda Peregrí, Anna Luna i la de tots aquells que han tingut cura dels nostres fills en les hores dedicades a aquest treball.

METODOLOGIA I FONTS UTILITZADES.

METODOLOGIA.(1)

La Història de l'Ensenyament és una branca de la ciència històrica molt nova i per tant, mancada de tradició metodològica i investigadora. Ens confirma la seva juvenesa la proximitat dels primers congressos celebrats de l'especialitat, el primer a Oxoford, l'any 1978, els successius a Lovaina (1979), Varsovia (1980) i el darrer realitzat a París (1981), a més de la recent constitució de l'Associació Internacional de Història de l'Educació.

Fou sobretot, després de la Segona Guerra Mundial, quan arreu d'Europa i dels EEUU començaren a publicar-se obres que analitzaven les institucions educatives contemporànies i les innovacions pedagògiques perquè aquestes ja començaven a ésser "Història". Com apuntava Suchodolski:

"Tras la Primera Guerra Mundial, una oleada poderosa de experiéncias escolares recorrió Europa y Los Estados Unidos. En centenas de escuelas y centros educativos se experimentaban diversos métodos, se creaban todo tipo de organizaciones y estructuras de enseñanza, se suprimían las clases escolares y las ramas tradicionales de la enseñanza, se introducían conceptos de autogestión de la juventud. Paralelamente, a nivel de la enseñanza superior aparecían numerosos sistemas pedagógicos basados en diferentes bases filosóficas y sociales. La situación de los años de postguerra pueden definirse como un entramado extremadamente rico en experiencias y corrientes pedagógicas.

Nada similar encontramos tras la Segunda Guerra Mundial. La oleada de experiencias pedagógicas no se ha reproducido y no sería posible caracterizar la pedagogía contemporánea como entramado de "corrientes pedagógicas", puesto que corrientes como las que tenían una significación real tras la primera guerra actualmente no existen. ¿Por qué ha sucedido esto?, ¿por qué ha remitido la gran oleada de la renovación teórica y práctica?

Es evidente que han surgido nuevos problemas, pero se trata de problemas que más bien pertenecen al amplio dominio de la política educativa -los del sistema escolar, los costes de la educación, la selección social generada por el sistema escolar- que al campo de la enseñanza y la educación. Es un hecho muy significativo que la gran visión de la "sociedad sin escuela" haya sido propuesta en el momento en que tampoco se pensaba en mejorar la escuela mediante las innovaciones" (2).

D'una primera fase en la que predominaren els estudis descriptius es passà a l'intent de valorar les institucions educatives en el contexte històric en que esproduïren.

Comenta Pere Solà (3) citant a M. de Vreode (membre del Comité Executiu de l'Associació Internacional d'Història de l'Educació) com "junto a la persistencia de las viejas historias de la pedagogía" e "historias de la educación" en el curso de los últimos 20 años se dibuja en USA y Europa Occidental cada vez con más vigor una corriente que se autodenomina "historia social de la educación", que se propone "re-situar el fenómeno educativo dentro de la compleja dinámica social y económica de las sociedades".

Fou la tendència materialista potenciada per la "moda" marxista dels anys 60-70, la que contribuí definitivament a definir el paper ideològic de l'escola en la societat occidental capitalista com a element reproductor de les diferències de classe i a traduir el paper jugat per les institucions educatives en el contexte de la lluita social. El treball més representatiu d'aquesta tendència, a part de les anotacions als clàssics del marxisme seria el de Bourdieu-Passeron (4).

Descoberta la funció ideològica i econòmica de l'aparell educatiu en la societat burgesa, en els darrers anys s'han radicalitzat les tendències crítiques reclamant no sols un replantejament d'aquesta funció, sinó arribant fins i tot a qüestionar la seva mateixa existència; en serien una bona mostra els treballs d'Ivan Illich (5).

En aquest contexte de crisi, els objectius de l'historiador de l'educació creiem que quedaren ben definits per B. Suchodolski quan apuntava la necessitat d'interrrelacionar les qüestions educatives i les seves transformacions amb els canvis socials que elles generen alhora:

"creo ser veraz afirmando que el historiador contemporáneo de la educación explica no sólo cómo se enseñaba y educaba a tanto, o cómo querían hacerlo y cuáles eran los ideales prospectivos y próximos, sino que efectúa al mismo tiempo un análisis que muestra el mecanismo de los cambios producidos en la educación, así como la eficacia social de las reformas educadoras" (6).

En el mateix sentit es pronuncia el nordamericà Bailyn:

"El fenómeno educativo tiene que estudiarse en sus relaciones íntimas con el "resto de la sociedad". Una historiografía pedagógica que omite este hecho es viciosa: no contribuye a evidenciar lo que significa la educación para la evolución de la sociedad" (7)

Al nostre país fins fa pocs anys la història de l'educació havia quedat reduïda a l'estudi de successius pedagogs renovadors, o bé a l'estudi monogràfic d'institucions o etapes històriques concretes on l'erudició i les dades s'imposaven a qualsevol interpretació, seguint els plantejaments de la història tradicional que parcelava els fets polítics, econòmics, socials i culturals. En seria un exemple molt representatiu de la tendència l'estudi La enseñanza en Barcelona durante el trienio Constitucional del professor Palomeque (8).

D'altra banda, la història cultural estudiava els moviments artístics, literaris, filològics i científics descuidant el paper de l'escola com a vehicle fonamental en la transmissió dels valors ideològics de la societat, sobretot en l'època contemporània.

Una notable excepció en els treballs referents a l'àmbit espanyol la va constituir l'excel·lent investigació d'Ivonne Turín (9) La educación y la escuela en España 1874-1903, dirigida per J. Vicens Vives, que marcà tot un camí a seguir en el sentit de relacionar els canvis educatius amb l'evolució política del país.

Aquest punt de partida que podria concretar-se en l'intent de relacionar un fet històric supraestructural (les institucions educatives o les innovacions pedagògiques) amb l'evolució de les diferents conjuntures, ha quedat tallat per falta de continuïtat. No existeixen encara avui estudis globals que analitzin la història de l'educació a

Espanya amb plantejaments mínimament moderns. La majoria dels treballs recents són estudis sectorials motivats més per la reivindicació d'institucions o personatges, durament silenciats pel franquisme, que no pas estimulats per un pla conjunt d'investigació. Ens semblen significatius en aquest aspecte la proliferació de publicacions sobre la "Institución Libre de Enseñanza", les reformes educatives durant la Segona República o les biografies d'ensenyants vinculats al socialisme (10).

A Catalunya no hi han gaires modificacions d'aquesta panoràmica. La renovació metodològica empresa pels historiadors a partir de Vicens Vives, no ha tingut quasi repercussions en l'àmbit de la Història de l'Ensenyament, i en tots els estudis històrics s'hi troba a faltar l'anàlisi de les institucions educatives i de les realitzacions escolars, així com les seves influències ideològiques en els processos de canvi social. En seria una excepció la síntesi Història dels Països Catalans dels autors Ardit, Sales, Balcells (11).

Fou a partir dels anys 60 en que el desvetllament econòmic i cultural del país propicià l'eclosió de corrents pedagògiques renovadors i començà a divulgar-se l'obra personal i institucional dels pioners de les reformes educatives abans del trenament del franquisme. Moltes d'aquestes publicacions tenen un remarcable interès més que per la seva aportació purament històrica per la visió parcial, subjectiva i interessada dels seus autors que, protagonistes d'una segona onada de renovació escolar, intentaven reflexar-ne els antecedents històrics.

Potser l'obra més significativa d'aquest fenomen és la monumental Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936 en curs de publicació (12), d'Alexandre Galí, pedagog vinculat a les institucions catalanes des del temps de la Mancomunitat

supervivent a partir de la guerra en un ambient hostil que hom intentà transformar a través del moviment de coordinació escolar de "Rosa Sensat". L'obra, que recorda en el seu plantejament la de Josep Carrera i Pujal (13) que estudià el mateix fenomen en el segle XIX, es converteix en lectura d'innegable interès malgrat hi dominin les opinions personals més pròpies quasi d'unes memòries o d'un autobiografia.

Una obra també de caire global és l'estudi realitzat per Jordi Monés, publicat encara només parcialment, el qual, a diferència de l'anterior és fruit de la investigació històrica del seu autor i respon a plantejaments metodològics més propers als citats com a propis del corrent d'història social de l'educació (14).

També s'han desenvolupat altres estudis d'aspectes concrets de la història de l'educació a Catalunya, com en serien exemple els treballs de Jaume Carbonell, Enriqueta Fontquerni i Mariona Ribalta, Pere Solà, Mercè Rosell, Ramon Alberdi, Josep Matas Tort... que es citen tots ells a la bibliografia d'aquesta tesi.

La interrelació que fa dependre l'escola de Variants econòmiques, polítiques, ideològiques i culturals exigiria que el seu estudi fós emprès per investigadors de diverses especialitzacions a fi de donar un caire interdisciplinari a la història de l'educació. Aquesta necessitat ha potenciat estudis sectorials de l'ensenyament en facultats universitàries on tradicionalment s'ignoraven aquests temes i s'ha posat de manifest com una conclusió de les III Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans (15).

Una altra de les conclusions d'aquestes jornades ho fou la constatació de les deficiències arxivístiques que dificulten l'accés i localització de les fonts històrico-pedagògiques, problema que intenten solucionar, almenys parcialment, treballs com el de Josep González Agapito, que ha aplegat en la seva tesi de llicenciatura les publicacions localitzables a les Biblioteques de Catalunya, relatives a la renovació pedagògica des de 1900 fins 1939 (16).

En aquest marc bibliogràfic ens trobem amb que no existeixen estudis que facin referència ni als aspectes polítics ni a l'activitat cultural de l'Ajuntament de Barcelona, amb l'excepció de l'obra de Joaquim Ventalló, regidor de cultura d'Esquerra Republicana de Catalunya en els anys republicans, que va escriure un text polèmic (17) rebutjant una decisió consistorial en el moment en que les escoles barcelonines municipals passaven a dependre del "Ministerio de Educación Nacional"; l'obra denuncia públicament la pèrdua de l'últim reducte de l'autonomia escolar a Barcelona.

El llibret fou contestat des de la part contrària per Rafael Manzano, periodista i funcionari municipal, que va limitar-se a contradir les afirmacions del llibre anterior (18) sense aportar noves informacions revalorant sobretot les realitzacions de l'etapa primoriverista en detriment de la gestió de l'etapa republicana, reivindicada per Ventalló.

Ambdós llibrets, cap d'ells amb pretensions d'estudi històric, no feien insistència sistemàtica en la relació de les realitzacions culturals de l'Ajuntament amb la correlació de forces polítiques dominants en el consistori, ni en la dinàmica interior de la Comissió de

Cultura, cruïlla de les diverses tendències, ni remarcaven les limitacions de l'obra cultural municipal; es tractava d'obres de caràcter periodístic, panegíric i polemitzador.

Sense cap punt de contacte amb aquestes obres, el nostre treball pretén situar les realitzacions culturals del municipi en el context polític i ideològic que les faci entenedores.

Per delimitar el marc de les realitzacions culturals municipals calia reseguir la política educativa de la Restauració: les tensions entre l'Església i l'Estat per aconseguir el control institucional educatiu, la legislació educativa i la seva evolució, l'estructuració administrativa de la xarxa educacional, i les atribucions que la legislació fixava a les tasques municipals.

Els canvis que suposaren les crisis d'inicis de segle amb l'intent de readaptar el model d'Estat liberal burgès a la peculiar situació social espanyola, les modificacions que va introduir la suspensió constitucional en el període dictatorial (1923-30), la transició de la Monarquia a la República (1930-31), la nova ordenació constitucional de 1931, l'impuls i la inestabilitat republicana (1931-36), la situació bèl·lica (1936-39) i el nou ordre franquista exigien que es superposessin a l'estudi analític continues consideracions diacròniques.

També calia dibuixar el marc ideològic per evidenciar com en aquest període de canvi història es produïa alhora un canvi social que transformava el paper de l'escola acomodant-la a les noves necessitats de la burgesia i el proletariat ascendents, convertint-la en una caixa de ressonància de les noves mentalitats polítiques: el nacionalisme

i el socialisme. Alhora calia conèixer les iniciatives culturals i educatives dels partits polítics més representatius de la situació catalana en les diverses conjuntures.

Per conèixer el funcionament i l'evolució del consistori barceloní calia situar l'estructuració del poder de les institucions locals en les diferents situacions polítiques, la representativitat dels grups en el poder i la seva correlació de forces, elements manifestats en les diverses campanyes electorals i en les successives renovacions consistorials.

Sols així podia abordar-se l'estudi de la Comissió de Cultura tant en els aspectes referits a composició, atribucions, i camps d'actuació com en el seu caire evolutiu.

Com ja he dit en ocasió de presentar aquest treball, l'amplitud i diferenciació de les etapes històriques abastades ens va obligar a una divisió cronològica delimitada sobretot pels canvis que suposaven devien produir-se en l'aparell educatiu i cultural en produir-se el pas d'una forma de govern monàrquico-tradicional parlamentària, -representativa de les limitacions de la burgesia hispànica i del seu pacte amb les forces socials tradicionals, que suposava la pràctica delegació en l'església de les responsabilitats educatives-, a una nova forma de govern que pretenia ser representativa de les classes socials ascendents, la burgesia i el proletariat, i que es proposava estructurar un Estat modern de Dret en que l'escola i la cultura passaven a tenir un paper de consolidadors de la democràcia.

La part corresponent als anys monàrquics ha sigut realitzada per Cèlia Cañellas i la dels anys republicans per Rosa Toran, Cadascuna

d'elles s'estructura en vàries seccions que segueixen un esquema comú. En una d'elles s'aborden els aspectes relatius al marc polític, institucional i ideològic. No és aquesta secció un treball d'història política malgrat que alguns dels seus capítols en facin referència, ni tampoc és un treball d'història social encara que hi hagin aproximacions sociològiques, ni un treball entorn ideologies educatives, sinó un intent de confluència de tots aquests aspectes.

Una segona secció fa especial insistència en els canvis esdevinguts, sigui per modificacions legislatives, sigui pels canvis consistorials en la política municipal de Barcelona.

Una altra secció estudia la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, amb una metodologia similar a l'emprada en estudis de història de les institucions, tant en l'aspecte organitzatiu com en l'ampli camp de les realitzacions. El treball es decanta bàsicament en aquelles qüestions relacionades directament amb l'escola primària.

Aquesta aportació inicial no té evidentment un caràcter definitiu. Es susceptible de modificacions a mesura que s'investigui de forma sistemàtica el paper de les institucions públiques i entitats privades en la dinàmica cultural i en la planificació educativa al nostre país.

A part d'emmarcar políticament l'actuació de la Comissió de Cultura, caldria, per a formular conclusions més àmplies i vàlides, un coneixement profund d'aspectes molt diversos, o bé no treballats fins ara, o bé estudiats en referència a períodes molt concrets. D'entre aquests aspectes destaquem:

- La situació escolar a la ciutat de Barcelona, comparant-la amb la resta de Catalunya i Espanya.
- La política educativa del "Ministerio de Instrucción Pública", l'evolució pressupostària i l'extensió i funcionament de les escoles nacionals.
- La situació i real influència de l'escola privada, des de les escoles parroquials fins als grans centres religiosos, acadèmies, ... etc, tenint en compte que en ella s'ascolaritzà la majoria de la població.
- La influència dels nous corrents de reformes educatives adoptats pels països europeus i en concret per Bèlgica i Suïssa -que els pedagogs catalans d'avantguarda citen sovint com a modèlics sobretot d'ençà la 1ª Guerra Mundial-.
- L'anàlisi de l'actuació de la resta de municipis de Catalunya, a fi de no caure en el perill del centralisme i dirigisme barceloní.
- L'estudi de la política cultural de l'Ajuntament barceloní, abans de la creació de la Comissió de Cultura, per tal de respondre a la qüestió de si la creació d'aquesta aportà novetats respecte al període anterior en que els serveis culturals i d'ensenyament estaven delegats a diverses comissions.
- Les biografies dels principals components de la Comissió de Cultura i de la seva Assessoria Tècnica.
- L'estudi més complet dels diversos aspectes que tractà la Comissió de Cultura en la seva actuació a part de l'escola primària.

- L'estudi del funcionament orgànic i pedagògic dels grups escolars (material, mètodes, organització de l'alumnat i dels pares, organització dels mestres, relacions dels mestres i directors...)
- Les associacions del magisteri.
- El lligam entre la inquietud intel.lectual concretada en el Noucentisme i el tipus d'ensenyament impartit i de cultura divulgada a través de l'acció municipal.

Entretant no apareguin estudis sectorials sobre aquests i d'altres aspectes creiem que el nostre treball constitueix una aproximació vàlida al coneixement de la política cultural del municipi de Barcelona malgrat l'evidència d'unes limitacions condicionades sobretot pel fet d'ésser un tema inèdit i per la novetat de l'àmbit metodològic en el qual s'inscriu.

METODOLOGIA

NOTES :

1. Aquest apartat també és comú a les dues tesis doctorals que configuren el conjunt del treball doncs en planteja els objectius i metodologia unitaris.
2. B. Suchodolski. Ponència presentada a l'apertura del II Congrés de l'Associació Internacional d'Història de l'Educació a Varsovia. 1980. "Cuadernos de Pedagogía" nº 71, pag. 37.
3. Pere Solà. Nuevas corrientes en historia de la educación. "Cuadernos de Pedagogía" nº 65. Mayo 1980. pag. 66.
4. Traduit a Espanya amb el títol de Los estudiantes y la reproducción... Ed. Laia. Barcelona 1977.
5. Ivan Illich. La sociedad desescolarizada. Barral 1974. Barcelona
6. B. Suchodolski. o.c. Pag. 38.
7. Conferència de M. de Vroede, pronunciada a Girona amb motiu de la clausura de les III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. Citag per Pere Solà. "Cuadernos de Pedagogía", nº 65. Pag. 67.
8. Publicat per la Universitat Central de Barcelona.

9. Ed. Aguilar 1967.
10. Són significatius en aquest sentit els treballs de Caho Viu i López Morillas, ja clàssics, el llibret de M. Pérez Galán sobre la Segona República que inicia la sèrie de publicacions parcials o globals d'aquest període, i els treballs publicats sobre Giner de los Ríos, Fernando de los Ríos, Azaña, etc.
11. EDAHSA. 1979.
12. Aquesta obra ha estat publicada sota el patrocini i finançament de la fundació Alexandre Galí. Va començar a publicar-se l'any 1978 i fins el moment han vist la llum 5 volums.
13. J. Carrera Pujal. La ensenyanza en Barcelona en el siglo XIX.
14. L'obra completa pot consultar-se a la Fundació Jaume Bofill.
15. Pere Solà. "Cuadernos de Pedagogía", nº 65. Maig 1980.
16. Bibliografia de la renovació pedagògica. 1900-1939. Universitat de Barcelona 1978.
17. Les escoles populars ahir i avui. Ed. Nova Terra. Barcelona 1968.
18. La Verdad sobre las escuelas de Barcelona. Ed. Marte. Barcelona 1968.

FONTS UTILITZADES 1930-1936.

En tot el treball que abarca aquesta etapa cronològica existeix un doble nivell respecte a la selecció i utilització de les fonts. Tot un conjunt de capítols -referits a l'emmarcament polític-social en que deu situar-se l'acció de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona- està realitzada a partir de bibliografia d'època o actual sobre el tema, mentre que un altre conjunt de capítols -referits a la política municipal determinant de tota acció cultural i a la mateixa tasca de la Comissió de Cultura- s'ha elaborat bàsicament a partir de fonts primàries i, en la majoria dels casos, inèdites.

Cal esmentar que, tant a un com a l'altre cas, la selecció ha sigut laboriosa i no exempta de dificultats. Solament una ullada a la quantitat d'obres dedicades a la II República ens ho constata, siguin reflexions dels mateixos protagonistes sobre els esdeveniments viscuts, siguin memòries polítiques posteriors, siguin ja les obres que els historiadors han dedicat a l'anàlisi del període... I en el cas de les fonts emprades per resseguir la trajectòria de la Comissió de Cultura, les limitacions han sigut òbvies. Mentre que el material elaborat pel propi Ajuntament ha estat aprofitat de manera exhaustiva, les limitacions han hagut de plantejar-se quan es tractava de reflexar l'opinió que sobre els fets relacionats amb la Comissió de Cultura vessaven els medis informatius de l'època, fossin diaris partidistes o lligats a institucions o al món associacionista del magisteri, o bé quan es tractava d'incidir en les lluites polítiques municipals.

SOBRE EL NIVELL DE POLITICA GENERAL O EMMARCAMENT DE LA TASCA DE LA COMISSIO DE CULTURA.

De l'any 1930, a part de les obres històriques de caràcter general, m'ha interessat especialment resseguir les obres d'època, d'altra banda, abundantíssimes, doncs, com podrà constatar-se al llarg del treball, les circumstàncies invitaven a reflexionar als homes de partit compromesos en la vida pública. La lectura d'aquestes obres és útil, doncs tot i fent un balanç dels anys de dictadura, s'hi entreveuen ja diferents opcions per oferir el cos social.

Algunes obres com De la Dictadura a la República, marració del propi general Berenguer, són interessants pel reflexe de les actituds monàrquico-conservadores, malgrat l'escassetat de referències als fets que afecten més directament Catalunya. I d'aquest darrer aspecte se'n pot fer una semblant valoració a l'obra de Gabriel Maura Al servicio de la historia. Bosquejo histórico de la Dictadura.

I a un altre nivell de reflexió podem situar les obres de Francesc Cambó i Andreu Nin, Les dictadures i Les dictadures dels nostres dies respectivament, interessants per les incursions que fan en la política internacional.

D'especial interès pel tema són les obres d'autors catalans participants directes en fets de gran transcendència històrica, com Catalunya i la revolució de Jaume Aiguader, L'altre concòrdia de Jaume Bofill i Mates, i El Pacte de Sant Sebastià de Manuel Carrasco i Formiguera, entre d'altres.

Tal com he assenyalat abans, l'abundància de llibres d'història general referents a la II República m'ha obligat a fer una selecció; a part del tractament que mereix aquest període en els llibres ja clàssics d'història contemporània, s'hi ha d'afegir una munió de llibres d'època i les visions més crítiques dels historiadors actuals.

Entre les obres elaborades pels protagonistes de la "República d'intel·lectuals", se'm fa difícil d'establir un ordre de preferència a l'hora de citar autors i llibres. Però ha sigut indispensable la lectura de les Obres completes de Manuel Azaña i en concret el segon volum Una política. En el poder y la oposició per apropar-me a allò que en l'estudi he vingut anomenant "Les orientacions culturals i escolars del règim republicà" o "La laicització de l'escola". Dins aquest volum hi juga un paper específic el pròleg elaborat per Juan Marichal per la seva virtut en situar excel·lentment la relació entre el polític republicà més significatiu i els corrents de la filosofia krausista. Aquest darrer aspecte m'ha quedat també complementat amb l'obra de Pierre Jobit Les éducateurs de l'Espagne contemporaine, autor que fa entenedora la figura i repercussions del pare del krausisme a Espanya, Julián Sanz del Río.

També han contribuït al meu enriquiment del bagatge filosòfico-cultural republicà sobretot a la comprensió de determinades actituds polítiques obres de diversos polítics com Marcel·lí Domingo, Alejandro Lerroux, César Silió, Joaquim Maurin, Andreu Nin, Joan Ventosa i Calvell, Manuel Cordero, Alvaro de Albornoz... En tots ells s'hi apleguen les justificacions a una determinada praxis partidista, el dret constitucional comparat amb d'altres països i les reflexions teòriques entorn a les crisis republicanes.

El criteri de selecció de les obres específiques sobre la II República d'autors contemporanis s'ha basat en l'exclusió d'aquelles que contenien anàlisis puntuals o bé locals i en la preferència en aquells autors considerats "obligatoris", com Jean Becarud, Gabriel Jackson, Allison Peers... La voluminosa obra de Joaquin Arrarás, malgrat la seva tendenciositat, proporciona exhaustiva informació, ja que els quatre volums estan confeccionats a partir dels diaris de sessions de les Corts.

En endinsar-me en l'aproximació a la història de la Catalunya republicana i autònoma, la dificultat en la selecció d'obres ha sigut també òbvia. Es pot constatar l'aparició de nombrosos llibres de divulgació en els darrers anys sobre aspectes concrets dels anys republicans, però, en la majoria dels casos, les obres es decanten sobretot vers un tractament periodístic que no pas històric.

Darrerament també han vist la llum diversos llibres de memòries de polítics de l'època, com les de Pere Coromines, Francesc Cambó i les controvertides d'en Joan Puig i Ferrater, que s'han sumat a les ja considerades clàssiques, com les de Josep Trabal, Amadeu Hurtado i Carles Pi Sunyer. L'establiment d'unes relacions entre el món polític i la vida intel·lectual del moment és la valoració més ajustada que pot fer-se d'aquest tipus d'obres.

En quant a la dinàmica dels partits significatius del moment queden malhauradament encara molts buit per cobrir, però continuen éssent indispensables, malgrat el seu tractament desigual, obres com la d'Isidre Molas Lliga Catalana, la de Joaquín Pabón Cambó, la de Francesc Bonamusa El Bloc Obrer i Camperol i la de Josep Mª Poblet Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya.

La trajectòria del Parlament de Catalunya pot resseguir-se en part amb l'obra d'Ismael Pitarch Estructura del Parlament de Catalunya i les seves funcions. 1932-1939 i amb la de Joaquim Camps i Arboix El Parlament de Catalunya 1932-1936 que és un pur seguiment de la vida parlamentària a partir del diari de sessions.

En el camp de les monografies u obres dedicades a resseguir la trajectòria de personalitats públiques de l'època, el material existent fins ara és del tot insuficient, malgrat algunes obres referides a Companys, Macià, Aiguader, Campalans... manquen autors que s'hagin dedicat a la tasca de recollir materials de base (textos, discursos, articles...) per a una posterior delimitació de les coordenades ideològiques.

En el bàndol de l'oposició a la política republicana, Joaquim Maurín i Andreu Nin tenen obres prou significatives que contribueixen a sospesar el seguit de contradiccions que pesaven sobre la República des d'una òptica marxista. Són prou coneguts els llibres de Maurín Revolución y contrarrevolución en España, La revolución española i el d'Andreu Nin Los problemas de la revolución española 1931-1937.

En l'aspecte referent a la qüestió autonòmica, la Generalitat del 1931 tingué cura d'una sèrie de publicacions sobre l'Estatut després de la seva aprovació, així com també fou aquesta mateixa institució qui encarregà al jurista Maspons i Anglasesell la redacció d'un petit fullet La Generalitat i la República espanyola a partir del qual es pretenia divulgar les raons legals de la independència de Catalunya. La lectura d'aquestes obres de l'època junt amb la important aportació de Josep González Casanova Federalisme i autonomia a Catalunya. 1868-1938 i la obra més recent de Manuel Gerpe El Estado integral y las autonomías regionales en la II República española m'han sigut indispensables per a la comprensió dels límits legals amb que havia d'afrontar-se la reforma educativa catalana.

Relacionades també amb el marc legal de la Catalunya autònoma són útils les reflexions teòriques d'Antoni Rovira i Virgili sobre la Constitució Interior de Catalunya i a la interdependència entre l'Estat republicà i el Principat.

I si fins ara he parlat de l'abundància de material i de la necessitat de selecció, a partir del moment en que es pretén aconseguir informació sobre la política municipal republicana els resultats són desencoratjadors. La trajectòria de l'Ajuntament barceloní i la dels altres municipis catalans es detura en totes les obres generals o concretes, a partir de la constitució dels primers ajuntaments republicans. Únicament tornem a trobar-ne referències del moment en que es discutí i aprovà la nova Llei Municipal de Catalunya.

Dins l'escassetat d'obres d'època, he pogut recollir alguna informació en el fullet "El règim jurídic a la llei municipal catalana" del que fou secretari municipal durant molts anys, Josep M^a Pi Sunyer, i en un altre fullet titolat "I Congrés Municipalista Català" en el que es recull el projecte de bases per a una nova llei municipal.

Memorias de un político catalán. La República i la Guerra de Carles Pi Sunyer és l'obra que tracta més profusament la trajectòria del municipi barceloní en el període en que l'autor fou batlle de la ciutat. En aquestes memòries, articulades, lògicament, entorn a una experiència personal, hi he pogut resseguir l'explicació a determinades i determinants decisions consistorials, com ara l'actitud davant la rebel·lió del 6 d'octubre. Per d'altra banda, la pertinença de l'autor a Esquerra Republicana de Catalunya, partit que visqué un període especialment difícil pels enfrontaments interns de l'any 1934,

ens adona encara més de l'existència de buits importants en l'estudi de la nostra història local.

En endinsar-me en la recerca de material bibliogràfic específic de la història de l'ensenyament, he pogut constatar la real marginació o subsidiaritat d'aquest aspecte en el conjunt de les anàlisis històriques, sigui quin sigui el període. No vull insistir més aquí en aquest fet, que ja he tractat més extensament a l'apartat de metodologia. Únicament crec indispensable d'exposar que qualsevol estudi que pretengui abordar aspectes culturals i escolars de la nostra història recent és útil, i -a tall de justificació- el conjunt d'aquest treball, per les mancances esmentades, es ressenteix d'insuficients exploracions a l'hora d'establir similituds, dissemblances...

Les obres d'època que fan referència a aspectes ja concrets de la història institucional, cultural o educativa tenen caràcter de lectura ineludible, però, he constatat que, en ésser el tema escolar un dels més conflictius en els anys republicans, la majoria d'obres es ressenteixen de la tendència a l'apologisme o la retractació. En qüestions com el laïcisme o l'escola única és especialment cert, temes sobre els quals es vessà molta tinta en diaris i revistes i que propiciaren també l'aparició d'un seguit d'obres.

Alvaro de Albornoz en La Política religiosa de la República recull cinc discursos pronunciats per l'autor a les Corts sobre el tema del laïcisme i m'ha semblat un document important per veure l'amplitud del tema i les seves derivacions.

L'òptica conservadora o defensora dels interessos de l'església pot resseguir-se amb algunes obres de llenguatge apassionat. Entre elles,

La escuela única del jesuita Narciso Noguer, La lògica i els fets davant l'escola única i laica del català Josep Cirera i Soler, vinculat als moviments socials catòlics, i els desmesurats discursos del bisbe Herrera Oria. Però els llibres claus per endinsar-se en aquesta delicada qüestió són, al meu entendre, Església i Estat durant la Segona República Espanyola. 1931-1936 de M. Batllori i V.N. Arbeloa i Las Asociaciones religiosas en la España contemporánea de José Manuel Castells, obra que gaudeix de l'avantatge de situar-se fora de la polèmica; és a dir, per l'autor, la polèmica ja és història.

L'obra de Marcel·lí Domingo resseguint el seu pas pel Ministeri d'Instrucció Pública La escuela en la República. La obra de 8 mesos és de gran utilitat i vàlua, per centrar-se en els mesos en que la voluntat republicana es manifestà de manera més pura. En el mateix sentit són importants les dues obres de Rodolfo Llopis, Director General de Primer Ensenyament, Hacia una escuela más humana i La Revolución en la Escuela. I també és indispensable un dels llibres del gran teòric de la pedagogia Lorenzo Luzuriaga La enseñanza en España de 1922 a 1932.

En l'apartat d'obres d'historiadors actuals que fan referència a la política republicana a tot l'Estat espanyol he de comentar amb una certa extensió l'obra de Mariano Pérez Galán La enseñanza en la Segunda República Española apareguda l'any 1975.

El llibre té l'interès innegable d'ésser la primera obra apareguda amb la intenció de donar a conèixer la política escolar republicana, malgrat les limitacions que més endavant comento.

Després d'una breu introducció on es fixen els antecedents de la reforma escolar republicana, Pérez Galán analitza tres qüestions puntuals: neutralisme-laïcisme, escola unificada i autonomies regionals, determinades totes tres per les definicions programètiques de la nova constitució, fruit de laboriosos debats parlamentaris. El bloc més important del llibre el constitueix el seguiment de l'evolució de l'ensenyament al llarg de les tres etapes polítiques republicanes, tot i completant amb apèndixs tota la part de dades quantitatives (pressupostos, nivells d'escolarització...)

Des de la meua perspectiva, l'obra presenta una òptica excessivament centralista, doncs s'obliden o s'expliquen molt marginalment temes tan importants de la reforma republicana, com l'obra de la Generalitat de Catalunya o de l'Ajuntament de Barcelona. Aquest fet és comprensible si es considera el lloc de treball de l'autor, però el títol genèric de l'obra no es correspon amb tota la riquesa informativa que el tema inclou.

En el tractament dels temes es fa evident la presa de partit de l'autor, vinculat al PSOE, tant pel seu seguiment de les fonts periodístiques com per l'escàs tractament de les actituds "contestatàries" a la política dels governs republicans en matèria educativa.

Una última generalització crítica de l'obra és la quasi nul·la voluntat interpretativa en favor d'uns criteris bàsicament descriptius. No se m'amaga la raó d'aquest tipus de tractament, degut al que ja enuncitava abans, en haver-se potser plantejat l'autor un objectiu massa ambiciós. Aquest fet no desmereix, però, la validesa de l'obra, ocupada en un tema sistemàticament oblidat per la historiografia, per quant pot servir d'estímul a estudis d'aspectes més parcials, que contribueixin al camí vers un balanç objectiu de la política republicana.

De molt recent aparició s'ha de comentar el llibre del professor universitari del Departament de Pedagogia Comparada i Història de l'Educació, Claudio Lozano, La educación republicana 1931-1939.

La publicació de l'estudi per la Universitat de Barcelona, amb les deficiències de distribució que això comporta, fa que la seva coneixença i difusió en resultin limitades.

Constitueix un cos important del llibre la part en que de manera temàtica s'analitza la dinàmica escolar dels anys republicans (qüestions de finançament, diferents graus d'ensenyament, política ministerial...) Ací s'hi troba a faltar una manca d'interrelació o excessiva compartimentació entre les diferents qüestions, dificultant-se així una visió globalitzadora.

Els aspectes referents al professorat, l'estat de la qüestió pedagògica... són tractats en un altre apartat diferenciat, junt amb la pugna església-estat pel control de l'ensenyança. S'adverteix també ací la limitació esmentada en la primera part i en qüestió de la relació església-estat no s'insisteix suficientment en l'evolució política de la República, generadora de les successives orientacions dels governs al respecte.

En el capítol referit estrictament a Catalunya es nota una exagerada diferència entre el tractament donat a la Generalitat i al donat a l'obra escolar municipal. L'obra de l'Ajuntament de Barcelona és vista de passada i inclús amb inexactituds en la informació. Potser tingui relació aquest fet i en general l'exigu tractament que, al meu entendre, es dona a les qüestions de Catalunya, amb importants mancances bibliogràfiques de llibres d'autors recents, bàsics per resseguir la vida escolar a la Catalunya contemporània.

En quant als apèndixs documentals, és interessant i útil el repertori legislatiu, mentre que la cronologia cultural s'hauria enriquit notablement en connectar-se amb la realitat político-social.

Del conjunt de l'obra s'ha de valorar la profusió documental, la qual, però, queda recollida sense cap intent d'acoplar-la en un projecte de clarificació i oferta d'unes mínimes línies interpretatives. es troben a faltar també referències més abundants de les bases ideològiques sustentadores dels canvis o generadores de la reacció, relacionades sempre amb la complexitat política característica del moment.

Ja és ben conegut el paper que Jordi Monés ha desenvolupat en l'estímul i contribució al coneixement de la història de l'ensenyament a Catalunya. Des de fa bastants anys la seva tasca divulgadora i les seves publicacions han servit per valorar aspectes importants de la renovació pedagògica a casa nostra.

Una obra cabdal en les seves publicacions és El pensament escolar i la renovació pedagògica. 1833-1938, adaptació d'una obra de gran envergadura encara no publicada i que porta per títol Història de les idees i les institucions pedagògiques a Catalunya, fruit dels anys que porta dedicats a les seves investigacions. En aquesta obra-resum Monés intenta reflexar i caracteritzar l'ideari escolar dels diferents corrents socials i polítics representatius en la història de Catalunya. La publicació omple un buit en la historiografia educativa dels anys contemporanis, ja que el seu abast cronològic abraça des de les sortides que el liberalisme dinové ofereix a la problemàtica educativa fins a l'acabament de la II República.

Una certa desigualtat en el tractament de les etapes ve segurament determinada per una informació a l'abast desigual. Potser el segle XIX i les alternatives escolars dels grups representatius dels nuclis no integrats en el poder durant el segle XX queden disminuïts respecte a l'excel·lent tractament que reb la relació entre les institucions escolars del segle XX i la renovació pedagògica i les fites de la burgesia nacionalista, conservadora o reformista.

El mateix autor i Jaume Carbonell han elaborat el llibre Escola única-unificada. A partir dels interessos concrets de la societat en aquests moments de debat entorn a l'escola, fan una aproximació històrica a la polèmica qüestió de l'escola única-unificada, termes que han sigut ineterpretats de manera distinta segons interessos ideològicopolítics.

La part de l'obra centrada en l'anàlisi del període republicà adopta com punt de partença la consideració de que fou en aquells anys quan la qüestió quedà plantejada de manera més oberta, i quan es feren passos més significatius per acabar amb les desigualtats socials a través d'un model únic d'escola i per donar a les ensenyances un sentit de continuïtat des del més baix al més alt nivell.

Crec que l'aportació és original i sobretot útil per l'abundància de reflexions teòriques que poden servir per incitar debats en el món escolar actual. El llibre conté además una interessant enquesta formulada a les actuals organitzacions polítiques catalanes sobre la seva postura entorn a la qüestió que el títol de l'obra planteja.

En la col.lecció "Textos" de l'editorial Undàrius s'ha publicat una obra sobre la política cultural de la Generalitat, centrada sobretot en el bilingüisme, l'ensenyament, el patrimoni i la cultura popular, realitzada per Mercè Rosell, la qual havia presentat la tesina de llicenciatura sobre el mateix tema.

Com bé indica el nom de la col.lecció, l'obra és un recull de textos legals, discursos parlamentaris i material d'hemeroteca, junt amb un apèndix estadístic, notablement introduït tot per l'autora qui ens ofereix les línies mestres que determinaren l'acció cultural de la Generalitat.

Sobre el mateix tema ha sigut publicat el llibre L'educació a Catalunya durant la Generalitat. 1931-1939 de Ramon Navarro, fruit també d'una tesi de llicenciatura-.L'obra es resenteix d'un tractament excessivament superficial per l'ambició del tema, mancant-hi anàlisis d'interrelació entre l'actuació de la Generalitat i la realitat socio-política.

Enriqueta Fontquerni i Mariona Ribalta han tractat també temes educatius del període que ens ocupa i especialment dels anys de la Guerra Civil. El seu estudi monogràfic sobre el Consell de l'Escola Nova Unificada, en curs de publicació, és una valuosa contribució a la història de les institucions educatives catalanes, si tenim en compte l'oblit a que foren sotmeses les realitzacions del Consell i la repressió que reacigué sobre els seus responsables.

Un estudi monogràfic concretat en la renovació pedagògica en l'àmbit dels ensenyants ha sigut realitzat per Jaume Carbonell L'Escola Normal de la Generalitat. El desenvolupament de la història d'aquesta institució, que forjà unes singulars generacions de mestres, cor-

re paral·lela a les relacions constants amb les orientacions dels governs republicans i el context institucional-escolar català.

Encara que no estigui tant directament relacionat amb el meu treball, considero fonamental la lectura de les obres de Pere Solà, especialista en l'estudi del moviments escolars vinculats al racionalisme pedagògic i a l'ideari àcrata, amb les concrecions corresponents a ateneus, sindicats, associacions culturals...

La recerca eshaustiva de material per l'autor, la importància donada als testimonis orals, així com l'originalitat metodològica, en aprofundir les qüestions en relació a un àmbit no estrictament català, fan que la lectura de les obres sigui imprescindible.

I encara que ja hagi citat a la part de metodologia l'obra de Joaquim Ventalló Les escoles populars ahir i avui cal insistir-hi de nou perquè és l'única dedicada específicament a la política cultural municipal, malgrat tingui un interès més polític que històric en sortir publicada com a resposta a una decisió política que feia dependre del Ministerio de Educación Nacional les escoles barcelonines municipals.

La contraversió al balanç de l'ex-regidor republicà sobre la política cultural municipal correspongué al periodista funcionari municipal Rafael Manzano el qual, en la seva obra La Verdad sobre las escuelas de Barcelona, sobrevalorà l'obra municipal durant la Dictadura de Primo de Rivera, per disminuir l'acció dels ajuntaments republicans.

SOBRE EL NIVELL DE POLÍTICA MUNICIPAL I ACCIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA.

Per a la realització de la part més pròpiament original del treball, les fonts utilitzades han sigut sempre de primera mà degut -tal com he vingut insistint des del començament- a la manca d'estudis totals o parcials sobre el tema de política cultural i escolar del municipi i, en general, de tots aquells temes que tenen relació amb la història contemporània d'aquest organisme.

En parlar de fonts primàries em refereixo a la premsa política, les revistes de temes culturals i les publicacions especialitzades de les associacions o entitats vinculades al magisteri.

Cal remarcar que en la recollida de material de la premsa periòdica, les limitacions han sigut fonamentalment de dos ordres. El primer criteri preferit ha sigut el d'ajustar la lectura a aquells diaris portantveus de les tendències més significatives i amb real incidència dins la dinàmica municipal. Així, la premsa consultada, seguint aquest criteri de la representativitat ha estat la pròpia de diaris de tendència nacionalista republicana: "L'opinió", "La Publicitat", "L'Hora", "La Humanitat", "La Rambla"...; "La Veu de Catalunya" ha continuat servint per apropar-se a la praxis i ideari de La Lliga Regionalista/Catalana, mentre que un altre contrast me l'ha ofert "El Día Gráfico", diari que, a partir de la desfeta de "EL Progreso", assumeix la informació de les files lerrouxistes.

El setmanari de crítica irònica "L'Esquetlla de la Torratxa" vinculat també al catalanisme republicà, ha sigut útil tant per la profusió d'informació gràfica continguda en ell com per recaptar les incidències i anecdotari de la vida municipal quotidiana.

La segona època de la revista "D'Ací, d'allà", que comença a l'any 1932, permet copsar, a través de la seva lectura, l'ambient cultural i intel.lectual dels anys republicans, a la vegada que no deixa escapar cap comentari del fets més significatius de l'actuació escolar municipal.

En quant a la premsa partidista, el segon criteri de selecció ha sigut el seguiments d'aquells períodes en que es debatien temes d'indiscutible relació amb el món institucional escolar, o bé en que unes jornades electorals posaven damunt la taula el tema municipal com a prioritari, o bé en que els fets polítics d'abast general havien de modificar la política consistorial o bé comportaven presses de posició molt determinants.

La novetat en el període republicà consisteix en la desclosa de nombrosa premsa especialitzada, portantveu de les associacions d'ensenyants que apareixen al caliu del desvetllar polític. Entre elles, considero bàsica "El Magisteri Català", tant per representar els mestres nacionals de Catalunya, com per l'interès manifestat en el procés de canvi i la renovació escolar, en tota la línia de la revista. El resseguiment dels seus números ha sigut complet, i a través d'ell s'ha pogut reconstruir en part l'acció de la Comissió de Cultura i inclús entreveure les crítiques dels sectors de mestres implicats en la seva actuació, a través de la pertinença al Patronat Escolar.

L'acció de la Generalitat en el terreny escolar i cultural pot resseguir-se parcialment amb l'ajut del "Butlletí dels Mestres", on hi col.laboraren els pedagogs més significatius del moment i on s'hi recullen també totes les disposicions legislatives. La revista "Nova Ibèria" malgrat els escassos exemplars, únicament dels anys bel.lics, manté una alta qualitat il.lustrativa.

Els aspectes legislatius i la normativa oficial s'ha elaborat a través de les publicacions del Ministeri d'Instrucció Pública i el "Diccionari Legislatiu Aranzadi".

Per realitzar l'estudi de la part central del treball, la Comissió de Cultura, la única possibilitat era l'aprofitament de les fonts documentals. El pas previ consistia en el buidatge sistemàtic de les actes originals de la Comissió i les de les sessions municipals. Després de varies gestions, vaig constatar el desgavell que la documentació municipal va sofrir a conseqüència de la Guerra Civil i de la deixadesa del franquisme. L'Arxiu Administratiu Municipal està encara en un primitiu procés d'ordenació, ignoro si accelerada des dels canvis municipals democràtics, i els resultats de les hores de recerca allà esmerçades va ser ben pobre. Sols s'hi va localitzar material dispers i variat referent al Patronat Escolar deurant la República i la Guerra Civil. Una petita part de les actes de la Comissió de Cultura va localitzar-se a través de l'amabilitat del Sr. Joan Ainaud al Palau de la Virreina, on varen poder ser consultades amb tota facilitat.

Si queda ja constància de les dificultats per poder llegir les actes de la Comissió, caldria reiterar el mateix fenomen en el que fa referència a les actes de les sessions municipals.

L'Institut Municipal d'Història no disposava de la col·lecció completa de les actes de les sessions municipals. Únicament podia consultar-se fins a l'any 1923 i la resta d'anys en el propi ajuntament previ el pagament d'una certificació per cada llegall consultat.

Sospesant aquestes dificultats a les que havia d'afegir-se la lentitud en la lectura dels manuscrits, em decidí a comparar de manera sistemàtica algunes de les actes manuscrites amb el resum que de les sessions ofería la "Gasetta Municipal de Barcelona". La riquesa informativa no en resultava pràcticament perjudicada i a partir d'aquest moment decidí d'utilitzar com a document base totes les Gasettes Municipals, on hi constaven resums exhaustius de la vida consistorial, els dictàmens proposats per la Comissió de Cultura i totes les esmenes presentades.

La informació facilitada per aquesta via permetia d'esbrinar aquells temes de singular importància, a fi de confrontar la informació oficial amb la premsa dels partits participants en els debats, obtenint així comentaris d'una vivor insubstituïble.

Altres documents per conèixer les realitzacions de la Comissió de Cultura són les pròpies publicacions de cara a l'exterior. Nombrosos fullets i llibres foren editats acuradament i amb profusió d'il·lustracions, acostant-nos al moment històric a vegades, fins i tot, amb precisió anecdòtica. El caire propagandístic d'aquestes publicacions obliguen, però, a l'anàlisi de les seves informacions amb una visió crítica.

La supervivència de molts dels protagonistes del procés renovador dels anys republicans podia fer aconsellable un treball d'utilització dels seus testimonis. Resten encara vius, polítics, pedagogs, mestres i sobretot ex-alumnes de les institucions municipals de cultura, però diverses raons m'han aconsellat abandonar de moment aquesta forma de recerca, malgrat considerar-ne la seva significació i importància.

Entre les diverses raons d'aquesta opció, cal citar en primer lloc l'edat avançada de molts d'ells que feia difícil una estracció sistemàtica d'informació, on els records personals i subjectius s'imposaven a l'objectivitat. D'altra banda, la tria indispensable dels entrevistats feia preveure lamentables susceptibilitats, com m'ho han demostrat darreres experiències.

Per últim, no puc deixar de parlar de la recent commemoració del cinquantenari de la inauguració dels 11 grups escolars del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona, durant el mes de maig de 1981, per quant ha servit per recollir i aplegar material dispers fins aleshores. En efecte, en tractar-se d'una sèrie d'actes que comptaven amb el suport organitzatiu de l'actual Conselleria de l'Ensenyament, escoles, mestres i ex-alumnes han col.laborat en el recull de tot tipus de material, magatzemat en escoles, museus municipals o cases particulars. Així, l'exposició, realitzada com a marc general dels diversos actes i coordinada per Mariona Ribalta, pogué oferir al públic un seguit de llibres de text, material d'ús pedagògic, diaris i treballs de mestres i alumnes de l'època, col.leccions d'audiovisuals... de gran vàlua il.lustrativa del que fou una etapa brillant del nostre passat escolar, a la vegada que es podia retrer homenatge merecut als que en foren protagonistes directes, ensenyants i alumnes.

Aquest cinquantenari ha coincidit en un moment en que el nostre treball ja estava pràcticament acabat; malgrat tot, el contacte amb persones i la retrospecció a l'època a través d'una materials ha estat una experiència gratificadora, que ha compensat notablement la nostra modesta col.laboració.

COMPENDI RECORDATIU DELS PRIMERS ANYS
D'ACTUACIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA
(1916-1929).

COMPENDI RECORDATIU DELS PRIMERS ANYS D'ACTUACIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA (1916-1929).

L'objecte d'aquest treball és l'estudi de la política cultural forjada per l'Ajuntament de Barcelona des de 1930, any en que s'anà gestant el traspàs del règim monàrquic al republicà, fins a l'any 1936, en que s'inicià la Guerra Civil.

Aquests set anys abracen una etapa política ben definida i singular per quant signifiquen el prelude i desenvolupament d'una sèrie de transformacions essencials en el món de la cultura i de l'escola, potenciades pel nou règim republicà.

La Comissió municipal de Cultura, com la resta de comissions, estava subjecta als canvis polítics definits per les successives eleccions municipals i, obviament, als canvis d'orientació general derivats de les fluctuacions polítiques a l'Estat Espanyol. S'ha considerat, doncs, convenient, subdividir l'estudi de la política cultural municipal en dues etapes, 1916-1929 i 1930-1936, definides sobretot pel canvi de règim del 1934.

Un breu epíleg a aquesta segona etapa ens adona dels canvis que la situació de guerra i revolució a partir de l'aixecament del 18 de juliol del 1936 comportà en l'àmbit cultural i educatiu. Amb la victòria de les tropes franquistes, aquests canvis foren trencats de manera violenta, iniciant-se així, una etapa de repressió de les institucions i persones més significatives en el moviment renovador escolar de Catalunya.

L'Ajuntament barceloní, per dur a terme una política cultural pròpia, havia constituït des de l'any 1916 una comissió específica, la Comissió de Cultura, a fi d'aglutinar els serveis encomanats fins llavors a diversos departaments municipals i donar-los-hi un sentit de coherència i unitat. La Comissió de Cultura va mantenir-se amb la mateixa estructura i atribucions durant els anys republicans i també fou servat, i inclús potenciat, una part important del seu ideari. Ambdós fets expliquen i justifiquen la íntima relació d'aquest treball amb la tesi realitzada per Cèlia Cañellas que estudia el període de creació i primers anys d'actuació de la Comissió de Cultura.

Per entendre la creació i posterior actuació de la Comissió de Cultura calia remonatar-se a l'anàlisi de diversos aspectes tant de la realitat de l'estructura educativa de l'estat com de la penetració de forces polítiques al marge del sistema dinàstic dins l'Ajuntament així com també a l'explicació de l'ambient de desvetllament nacionalista viscut a Catalunya des d'inicis de segle.

Així, mentre que la creació de la Comissió de Cultura apareix com el resultat d'un procés anterior, la seva actuació en els anys republicans ha d'anàlitzar-se de forma distinta, tot constatant com la nova situació política i els nous pressupostos ideològics mantingueren o transformaren una línia d'actuació definida en el període anterior.

Abans, doncs, d'iniciar aquest estudi, és indispensable recordar amb breus pinzellades la trajectòria de la Comissió de Cultura, des dels seus antecedents i creació fins a l'acabament de la Dictadura de Primo de Rivera.

L'estructura educativa de l'Estat espanyol quedà fixada per la Llei Moyano (1857) que responsabilitzava els municipis de l'ensenyament primari, fet que havia de condicionar qualsevol actuació cultural dels ajuntaments. Aquesta ingent responsabilitat mai va aconseguir-se correctament, degut a la manca de mitjans econòmics locals, al control capicivíl dels municipis i sobretot pel desequilibri existent entre la realitat socioeconòmica dels països i les aspiracions dels polítics liberals, pares de la Llei i dels seus successius desenvolupaments, que sols es corresponien als interessos de determinats sectors de la burgesia.

Després de la fallida del procés revolucionari iniciat el 1868, l'aliança entre sectors importants de la burgesia i les classes representatives de l'antic règim (aristocràcia terratinent i clergat) va permetre a Cánovas del Castillo estructurar un model d'Estat que no va entrar en crisi fins que rebé l'impacte dels canvis econòmics de la fi de segle.

Amb l'afirmació de la catolicista de l'Estat Espanyol a la constitució canovista del 1876 s'ofegaven també les aspiracions més radicals del liberalisme i es condicionava l'aplicació del principi constitucional de la llibertat d'ensenyament, amb la conseqüent implicació de l'afavoriment dels privilegis de l'església en els afers educatius, reforçant la línia empresa des del Concordat de 1851.

La crisi, exterioritzada pel desastre del 1898, estimulà els polítics a la reforma del sistema canovista per evitar la seva pròpia destrucció i és en aquest sentit que es fan entenedores certes reformes administratives amb la pretensió de dinamitzar la vida pública sobretot a escala local.

A Catalunya pot contemplar-se a més a més la penetració de forces alienes al sistema, representatives dels interessos de les classes socials ascendents: el regionalisme i el republicanisme radical, les quals, a partir de la concessió del sufragi universal, desplaçaren el caciquisme de les esferes del poder, i des de 1901 aconseguiren el control de la política municipal.

La Lliga Regionalista i el Partit Republicà Radical aspiraven a posar en pràctica una nova política cultural i escolar que xocava amb la dinàmica marcada per l'evolució del Ministeri d'Instrucció Pública, ja en mans dels conservadors o dels liberals.

La Lliga, com a partit genuïnament representatiu de la burgesia catalana de començaments de segle, assumí un seguit d'objectius ideològics, en base a la total acceptació d'una nova mentalitat sorgida del món industrial modern. A la responsabilitat de construcció d'un país s'hi sumaren els homes més significatius dels cerceles culturals, al menys fins els anys 20, col.laborant en els afers públics. El Noucentisme és el corrent intel.lectual que es correspon a aquest ampli moviment de globalització o d'otorgació d'un caire integral a la cultura.

Enric Prat de la Riba fou el teòric que s'adonà del pes que podia jugar l'escola en el procés de conscienciació nacional, alhora que constatava la importància de la modernització de l'aparell escolar per afrontar les necessitats de la industrialització a Catalunya.

El seu ideari quedà fixat en els projectes i realitzacions de la Mancomunitat, com assaig de futur govern autònom de Catalunya. La breu durada de la Mancomunitat fou suficient per definir un esboç

de model escolar propi, caracteritzat per la catalanització dels continguts escolars, el conreu de la llengua pròpia, la tecnificació de l'Ensenyament i l'assimilació dels avenços pedagògics, però sense arribar mai a posar en dubte els drets de l'església adquirits durant segles de privilegi i la funció subsidiària de l'ensenyament privat.

Pel contrari, el lerrouxisme recollia l'herència republicana i liberal decimonònica concretada en les aspiracions per aconseguir la definitiva separació entre l'església i l'Estat. Aquesta fita havia de comportar la neutralitat estatal en matèria religiosa i la progressiva responsabilitat estatal en qüestions educatives. Ultra això, pretenien dinamitzar la vida pública a través d'una descentralització administrativa que no significava, però, la renúncia a un estat centralitzat i totalitzador.

El punt de partença de la seva proposta educativa era l'establiment d'un estat republicà, dins el qual l'escola jugava el paper de conscienciació cívico-democràtica. I mentre aquest canvi radical en l'estructura de l'estat no es produís, pretenien anar millorant, dins de les possibilitats municipals, l'escola pública i establir un seguit d'escoles en barriades obreres que exercissin una doble funció, propagandística i conscienciadora.

Pels radicals, el model d'escola desitjat era l'escola estatal, neutra, laica, única i nacional, amb un sol idioma com a llengua docent, el castellà. Per aquesta afirmació havien de xocar de ple amb la tasca duta a terme pels regionalistes de la Diputació i la Mancomunitat.

D'altra banda, mentre la Lliga, condicionada per la problemàtica lingüística, s'inspirava en els models educatius europeus descentralitzadors com el belga i el suís, els radicals admiraven el model educatiu francès, hereu del jacobinisme revolucionari.

L'aplicació de l'ideari i la consecució dels objectius dels dos partits majoritaris a Catalunya, Lliga i radicals, en la vida interna i realitzacions de l'Ajuntament barceloní depenia, òbviamment, de la correlació de forces resultant després de les consultes electorals, celebrades biennalment.

Des de començaments de segle es pot constatar l'auge del lerrouxisme dins el municipi, el progressiu debilitament del republicanisme nacionalista i la consolidació del regionalisme com a segona força electoral. A partir de l'auge de l'anarcosindicalisme, el lerrouxisme entrà en crisi i perdé una part important del seu electorat. l'any 1911 fou creada la CNT i, a mesura que aplegava força, augmentava l'abstenció electoral resultant-ne afavorida la Lliga.

A partir de les eleccions del 1915, els regionalistes, aliats amb altres grups dretans, aconseguiren equilibrar les seves forces amb els republicans. L'equilibri es mantingué al bienni següent, però, a partir de les eleccions de 1920, la Lliga pogué plantejar-se ja obertament la recerca del poder total i poc a poc aconseguí l'hegemonia dins la corporació municipal.

La Comissió de Cultura fou creada l'any 1916 a iniciativa dels regionalistes com a eina adequada per arrodonir l'obra cultural em presa des de la Diputació i la Mancomunitat. La seva creació fou recolzada malgrat les discrepàncies entre ells, pels republicans que veieren

en aquest organisme la possibilitat de millorar l'escola pública i fiscalitzar i modificar, fins on fos possible, l'actuació regionalista.

L'any 1917 nasqué l'Assessoria Tècnica de la Comissió com un organisme tècnic encarregat de superar els alts-i-baixos provocats per la composició d'una comissió sotmesa als resultats electorals.

L'existència de l'Assessoria permeté també que la Comissió de Cultura no quedés subjecte ni pel que fa al seu ideari ni pel que fa a la seva pràxis a la doctrina estricta de cada partit. En aquest sentit hi jugà un paper fonamental la personalitat i la continuïtat de Manuel Ainaud Sánchez que ocupà el càrrec d'Assessor Tècnic des de 1917 fins a la seva mort l'any 1932.

Manuel Ainaud, entrà a l'Assessoria Tècnica per la seva independència i prestigi, adquirit a les activitats i campanyes públiques barcelonines en favor de l'escola. No militava en cap partit ni pertanyia als seguidors dels dos partits amb predomini a l'Ajuntament, malgrat hagués col.laborat en el moviment escolar republicà i en les tasques periodístiques afins al regionalisme.

L'Ainaud va copçar la importància de definir unes idees elementals, les quals va defensar apassionadament -potenciació i millora de l'escola pública, la cultura com a medi indispensable per a la formació i alliberament dels pobles, consideracions morals i estètiques entorn a l'escola- sense posar en primer pla aquelles qüestions que podien resultar conflictives. D'altra banda, en poder una especial atenció a les necessitats d'ordre utilitari, fou possible un pla d'acció immediat, dins unes àmplies perspectives de futur, en el qual tots els partits havien de sentir-s'hi involucrats.

La Comissió de Cultura inicià la seva tasca amb una creixent preocupació per la qüestió de l'escola primària, deixant en segon terme altres atribucions no tan directament relacionades amb la cultura. Part del treball s'orientà a la reorganització dels serveis fins llavors dispersos, reestructuració de comissions i juntes autònomes, actualització de reglaments, millorament qualitatiu de l'obra paraescolar... a fi d'integrar totes les institucions en el procés de planificació cultural ciutadana.

Però, per a la construcció d'una nova escola pública, popular, catalana i forjadora de ciutadans solidaris calien en primer lloc nous edificis i bons mestres. En aquest sentit el Pla General de Distribució d'Edificis Escolars (1917) i les reivindicacions per a una gestió autònoma de l'escola foren les dues accions més significatives d'aquests primers anys de funcionament de la Comissió de Cultura.

En paral·lel amb la penetració de les noves forces polítiques als organismes locals, va produir-se a Catalunya un procés de reivindicació autònoma sustentat, encara que per motivacions diferents, pels republicans i els regionalistes. En el conjunt de les reivindicacions s'inclouia la d'una gestió autònoma cultural i educativa.

La crisi d'aquest moviment autonomista a partir del 1919, ofegat per la radicalització del moviment obrer i la gravetat de la situació social va estroncar esperances i projectes. En aquest procés de debilitament de l'ampent autònoma hi col·laborà també el gir dretà de la Lliga, en passar a cooperar amb el maurisme.

Però, per d'altra banda, aquests anys coincidiren amb les primeres reslitzacions escolars de l'Ajuntament barceloní que recollien l'ideari de l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura.

Les primeres escoles que foren creades sols podien reixir si s'acollien a un règim diferent de gestió que les deslliurés del control estricte del Ministeri d'Instrucció Pública. D'ací en sortí la necessitat de reivindicar un sistema de gestió peculiar, el Patronat Escolar, la petició del qual no ha d'entendre's com a demanda d'autonomia en el sentit polític, sino sobretot com un assaig experimental de gestió descentralitzada.

El 18 de febrer de 1922 s'aconsegua el règim de patronat pels grups escolars Baixeras i La Farigola. La seva concessió suposava la possibilitat d'intervenció de l'ajuntament en la selecció i contractació del professorat, sempre i quan pertanyessin al magisteri oficial.

El Patronat fou aconseguit per les presions i contactes personals de Manuel Ainaud, desitjós d'arrodonir l'obra de la Comissió de Cultura, més que no pas per intervenció directa dels polítics integrants de la comissió.

El procés iniciat l'any 1916 amb la creació de la comissió, prosseguit per les tasques de planificació de l'Assessoria Tècnica i l'assaig del Patronat a partir del 1922 quedà deturat en produir-se el cop d'estat de Primo de Rivera l'any 1923.

La suspensió de la Constitució, la desaparició dels partits polítics i els mecanismes electorals, la destitució dels regidors electes i l'entrada de nous regidors designats pel dictador modificaren totalment la vida política municipal i afectaren les realitzacions de la Comissió de Cultura, sobretot a partir del desmantellament que sofrí l'Assessoria Tècnica. La política anticatalana del dictador va modificar lògicament l'esperit que impregnava les realitzacions anteriors de la comissió i va suposar la desaparició del règim de patronat.

La represa de la vida constitucional l'any 1930 cal interpretar-la no com un retorn al passat, sinó sobretot com un pas vers canvis substancials en la vida política, manifestat per la decadència dels grups tradicionals i l'efervescència de nous grups que plantejaven alternatives no reformistes sinó revolucionàries.

La Comissió de Cultura pogué reempendre la seva activitat emmarcant esperançador de canvi, amb el bagatge de la seva trajectòria anterior i la tasca de planificació efectuada en la seva primera etapa.

000055

ESQUEMA INTRODUCTORI.

El treball apareix estructurat en quatre seccions ben delimitades, subdividides, a la vegada, en capítols.

El tractament autònom de cada una de les seccions queda justificat per la temàtica que inclou cada una d'elles, sense implicar, però, que el caràcter global del treball perdi sentit. La delimitació d'aquestes parts no existia prèviament a l'elaboració del treball, però esdevenia aconsellable a mesura que s'anava avançant en la redacció definitiva dels capítols.

La primera secció "LA TRANSICIO DE LA MONARQUIA A LA REPÚBLICA" inclou el breu període comprès des de la caiguda del poder del General Primo de Rivera, al gener de 1930, fins a la vigília de la proclamació de la República. Ha semblat oportú mantenir el tractament que els historiadors han vingut donant de l'any 1930, com l'any de la transició; en efecte, l'evolució de la vida municipal i l'activitat de la Comissió de Cultura confirmen també el caràcter transitori d'aquests mesos, a cavall entre el règim antic i el nou.

El títol de la segona secció "MARC POLÍTIC I EDUCATIU DE LA CATALUNYA REPUBLICANA" pot semblar compromès pel seu caràcter general, però era difícil trobar una denominació adient a tota la informació continguda en ella.

Aquesta part reflecteix, en primer lloc, el marc polític a nivell estatal, del tot indispensable per a qualsevol anàlisi parcial. Aquest marc podia caure en un tractament excessivament general, però, sense despreciar-ne aquells aspectes necessaris, s'ha intentat cenyir-lo a tot allò que tenia més relació directa amb el tema, sigui en les referències institucionals o ideològiques.

Els anys republicans tenen una unitat indiscutible, malgrat les caracteritzacions que corresponen a les seves tres etapes - Bienni radical-socialista, Bienni negre i Front Popular-, que queden també reflexades en el caràcter de les realitzacions culturals del municipi barceloní.

En els tres primers capítols d'aquesta part es tracta tota la complexa dinàmica republicana, incidint, sobretot, en les qüestions més directament relacionades amb l'ensenyament.

En segon lloc, els darrers capítols d'aquesta part ens apropen al marc polític i institucional català. l'ideari dels partits polítics, l'autonomia catalana com a fet diferenciador de la resta de l'Estat i la gestió educativa a Catalunya han de relacionar-se continuament amb les orientacions del nou règim republicà, estrinant coincidències o desavinences, i han d'acompanyar-nos ininterrompudament en la trajectòria a recórrer en la resta del treball.

Si ha reïxit l'intent pretès en aquestes dues parts, pot iniciar-se amb una perspectiva més àmplia, la lectura de la tercera secció "LA VIDA MUNICIPAL A LA CIUTAT DE BARCELONA DURANT LA II REPÚBLICA".

La narració de l'evolució interna del municipi barceloní, per la seva extrema politització, obliga a fer continus recordatoris al marc polític estatal i català. El fet de que els llocs de poder de la Generalitat i el municipi estiguessin en mans d'un mateix partit, Esquerra Republicana de Catalunya, i la proximitat d'aquest grup amb les orientacions del govern de la República, en el primer i darrer període, en les matèries culturals i escolars, tornen a conduir-nos amb la mateixa evidència a la necessitat de l'anterior part del treball.

Es indiscutible que l'anàlisi de la trajectòria de la Comissió de Cultura havia d'ocupar un lloc específic en l'estudi i així quedà recollit en la quarta i última secció del treball "LA COMISSIÓ DE CULTURA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA", en la qual, a través de quatre capítols, s'exposen tant els aspectes institucionals com l'abast de les realitzacions, enriquits per la visió de conjunt proporcionada per les anteriors parts del treball.

L'epíleg que porta per títol La Guerra Civil: Canvis en les orientacions i actuació de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, inclou una breu aproximació als canvis profunds que els anys de guerra civil suposaren per a la política escolar catalana i municipal, i un repàs a les mesures repressives del feixisme damunt les institucions culturals i escolars de Catalunya.

La SECCIÓ.- LA TRANSICIÓ DE LA MONARQUIA A LA REPÚBLICA.

CAPÍTOL I.- La represa de la normalitat política.

La denominació d'aquest capítol indica ja el caire diferenciador de l'any 1930 respecte a l'anterior etapa dictatorial.

En el primer apartat es fa referència als intents de tornar la constitucionalitat a la vida política del país, concretats en canvis de govern i successives crisis que es traduïren en diversos reajutos ministerials. En tots els cassos interessa remarcar que no arribaren ni tan sols a insinuar-se traspessos reals en el domini de l'aparell estatal.

Si bé els gabinets del general Berenguer i l'almirall Aznar no signifiquen altra cosa que el darrer esgotament del règim restauracionista, després de la també fracassada solució de força, contrasta amb aquests signes d'incapacitat, l'activisme desplegat per les forces de l'oposició, preparades per convertir-se en portantveus de l'alternativa republicana.

El Pacte de Sant Sebastià és considerat com l'expressió més ajustada d'aquesta activitat republicana i de l'assumpció del paper d'alternativa pels grups de l'oposició, decidits a comprometre's en un pla insurreccional que fes possible la caiguda de la monarquia.

Per l'orientació última del treball, pren especial significació l'anàlisi dels partits polítics que composaven l'oposició catalana al règim.

Es ressalta igualment la participació de forces polítiques i sindicals disperses en organismes comuns, com el Comitè Revolucionari de Catalunya o el Comitè pro Llibertat; però sobretot interessa valorar el paper dels partits catalans en el Pacte de Sant Sebastià.

La seva col.laboració amb els altres grups polítics de l'Estat espanyol és analitzada en funció del que més endavant es convertirà en qüestió bàsica per entendre moltes polèmiques dels anys republicans.

En efecte, la fórmula de compromís que s'adoptà en el Pacte per a resolució de la qüestió autonòmica, havia de demostrar-se del tot insuficient, pocs mesos després.

Un cop fet aquest breu repàs a l'activitat conjunta dels partits polítics catalans, s'analitza a continuació l'adaptació dels grups polítics catalans, a les noves circumstàncies.

Entre l'espectre de partits polítics, cal distingir dos grans partits, radicalment diferents, però amb un pes específic important en la vida pública catalana, des de començaments de segle, la Lliga Regionalista i el Partit Republicà Radical; i la resta de grups, Partit Catalanista Republicà, Esquerra Republicana de Catalunya, Unió Socialista de Catalunya i els comunistes que, o bé tenien poc pes numèric a Catalunya, o bé estaven en un procés de gestació o reorganització.

Per a tots ells, però, l'anys de la transició és un període ben significatiu; no sols era la situació interior del país la que menava a una obligada reflexió i replantejament tàctic, sinó que també la conjuntura internacional aportava elements a considerar.

La segona part del capítol "la vida municipal" explica les repercussions de la normalitat constitucional en la vida de l'ajuntament. El fracàs en l'aplicació de l'Estatut Municipal del 1924 promulgat per Primo de Rivera, i el buit legal en la vida de les corporacions municipals, comportà l'aplicació d'una fórmula mixta que permetés recuperar, al menys formalment, la representativitat consistorial.

I per últim, es constata com, tot i salvant les responsabilitats polítiques dels dirigents de l'Ajuntament durant la Dictadura, el nou consistori s'orientà cap a l'aplicació de mesures que anul·lessin les sancions i condemnes que pedaven damunt institucions i funcionaris.

CAPITOL II.- La tasca de la Comissió de Cultura.

Després de coneguda la composició de la Comissió de Cultura ens ha interessat interpretar l'abast real de la representativitat dels membres que la formaven. La majoria, formada bàsicament per homes de la Lliga, no traduia en absolut les necessitats ciutadanes i les inquietuds de l'oposició reflexades en el capítol anterior.

El següent apartat "El retorn a les activitats" explica abastament el seguit d'activitats de la Comissió, amb especial èmfasi en les reparacions de les accions repressives de la Dictadura i en el restabliment del Patronat Escolar.

Així, els objectius que d'immediat es plantejaren els nous regidors foren la rehabilitació del personal depurat i la reivindicació del lliure ús de la llengua catalana. Cal destacar la tornada de Manuel Ainaud com a cap de l'Assessoria Tècnica.

Entre tota aquesta activitat reparadora, pren especial significació el restabliment del Patronat Escolar, doncs de res haurien servit els intents normalitzadors si no es posava de nou en marxa la institució que, des de 1922, i amb el suport de tots els grups polítics, volia ésser una alternativa a l'ensenyament oficial.

Amb la nova legalitat del Patronat pot veure's com es posen en marxa tots els mecanismes necessaris per endegar nous nomenaments de mestres i l'acabament dels grups escolars, les obres dels quals s'havien paralytat durant la Dictadura.

La inclusió del resum dels dictàmens més significatius aprovats pel municipi, a proposta de la Comissió de Cultura, en aquests mesos de transició pretén ésser una aproximació quantitativa a l'àmplia activitat de la Comissió.

Però, la Comissió de Cultura havia nascut sobretot per donar continuïtat i rentabilitat a la labor municipal en la problemàtica escolar i per aportar vies de solució amb visió de conjunt i a llarg termini. Durant la Dictadura aquesta orientació es veié truncada, tant per la supressió del Patronat Escolar, com per la paralytació de les obres dels grups escolars en projecte. L'any 1930 serví per recuperar i exterioritzar aquells ideals, impulsors de campanyes populars. D'ací se'n deriva l'interés de l'apartat 3 titolat "La sensibilització vers l'escola pública".

La significació dels nous grups escolars és tractada amb força extensió, donat que són l'exponent més clar de la superació de les traves de la Dictadura.

El primer edifici inaugurat fou l'escola a l'aire lliure "Ignasi Iglesias", però l'acció més espectacular fou la inauguració d'onza grups escolars, el 29 de març de 1931.

S'ha intentat resseguir la història de tots ells i comentar els aspectes arquitectònics, tant en la seva vessant estètica com funcional, doncs cada un d'ells respon a unes característiques determinades. Alguns procedien dels projectes elaborats a partir del "Pla General d'Edificis Escolars" de l'any 1917, altres eren adaptacions d'edificis destinats a altres usos i altres havien sigut començats en temps de la Dictadura.

La inauguració dels grups coincidirà en el moment en que la campanya electoral per les municipals estava en el seu punt més àlgid, i era ineludible insistir en el tractament o aprofitament que en feren la premsa partidista o els regidors de la pròpia Comissió de Cultura, doncs, en certa manera presagien futures polèmiques o bé anuncien les limitacions de l'Acció municipal en la planificació escolar.

2a SECCIÓ.- MARC POLÍTIC I EDUCATIU DE LA CATALUNYA REPUBLICANA.

CAPÍTOL I.- L'adveniment de la República.

Aquesta segona secció del treball intenta reflexar el marc institucional i ideològic de la II República, a fi de poder situar, més endavant, l'orientació i activitat municipals en unes coordenades distintes a les que havia caracteritzat a l'Estat espanyol, des de principis de segle.

El canvi polític que es produí a tot l'Estat espanyol, fruit de la inadaptació d'aquest als nous temps, s'instaurà no per un moviment insurreccional o revolucionari, sinó a través d'uns comicis municipals. Per aquesta raó, cal desvincular, per primera vegada, aquestes eleccions de la política municipal i analitzar-les com a punt de partença del canvi.

Aquest capítol s'inicia amb un preludi referit al plesbicit monarquia-república, tractant així d'acostar-nos a la singularitat dels comicis, ja que dels seus resultats no en depenia únicament una modificació en la correlació de forces municipals, sinó la futura estructuració política de l'Estat. El caire plebiscitari de les eleccions pot reseguir-se a través de la tàctica electoral de cada partit que concorregué a la confrontació de la circumscripció barcelonina. Ultra la inclusió de les candidatures de cada partit o coalició s'analitza el sentit de les respectives campanyes electorals.

La Lliga Regionalista, tot i no rebutjant la politització de la campanya i la necessitat de canvis, s'inclina per l'ordre, desvinculant-

-se de tota temptativa revolucionària. Les apelacions al seu catalanisme semblen més concebudes pensant en el seu tradicional adversari, el Partit Radical, que no pas en el conjunt de partits que es presentaven.

La candidatura del Partit Catalanista Republicà volia representar l'alternativa republicana catalanista, però no insurreccional. Del seu programa electoral d'actuació municipal es pot endevinar que havia estat concebut per oposar-lo a les realitzacions i orientacions de la Lliga, deixant també de banda els altres grups opositors.

Els radicals es presentaren coalicionats amb grups socialistes i altres formacions republicanes, de manera semblant a la resta de l'Estat. La seva feble defensa de l'autonomia col·locà a la coalició en desavantatge, sobretot enfront a Esquerra Republicana de Catalunya, en oblidar que en aquells moments no era suficient la seva presa de posició antimonàrquica.

Els protagonistes de l'espectacular triomf del 12 d'abril foren els candidats presentats per Esquerra Republicana de Catalunya i Unió Socialista de Catalunya. Malgrat la rapidesa en que prepararen la candidatura, jugaren amb l'avantatge de la conegudíssima personalitat dels seus integrants i amb el realisme d'un programa que situava la lluita per la República en primer terme.

El repàs que en aquest capítol es fa dels principals grups concurrents al sufragi clou amb les candidatures que presentaren els comunistes, una pel Bloc Obrer i Camperol, i l'altra pel Partit Comunista d'Espanya. La seva escassa incidència explica l'orientació de la seva campanya, destinada més a l'explicitació d'un programa comunista que a la pretensió d'obtenir bons resultats en el terreny electoral.

Un cop reflexats els resultats electorals, la darrera part del capítol, titulada "La constitució del primer Ajuntament republicà i la proclamació de la República a la ciutat de Barcelona" s'encapçala per la llista de regidors obtinguts per cada coalició.

Molts autors ja han narrat la forma en que es produí la proclamació de la República des de l'Ajuntament per Francesc Macià, però s'ha cregut necessària també una al·lusió a aquest fet per les seves repercussions posteriors. I, sobretot, s'ha dedicat especial atenció a la sessió constituent del primer ajuntament republicà, celebrada el mateix 14 d'abril. Amb les intervencions dels regidors electes, junt a les crides per a la normalització de la vida pública, podem veure reflexades les ànsies de renovació de les forces guanyadores.

CAPITOL II.- Les orientacions culturals i escolars del règim republicà.

Una de les hipòtesis plantejades en començar el treball fou el nivell de coincidències entre les orientacions del nou règim republicà i la institució municipal.

Malgrat que existeixi l'obra bàsica de Mariano Pérez Galán i la recentment apareguda de Claudio Lozano sobre la política educativa durant la II República, una i altre aborden sobretot els aspectes legislatius i institucionals, però deixen bastant descobertes les posicions ideològiques o la filosofia que orientava als nous dirigents republicans.

Ha semblat, doncs, oportú, començar el capítol centrant-nos en l'esperit que orientava els responsables més representatius del nou règim, fent referència a les concepcions democràtico-liberals, al rege-

neracionisme i a les idees krausistes, com elements sustentants de les definicions constitucionals d'escola única, laica, sota responsabilitat estatal.

Ha calgut referir-se també a l'article 26 de la Constitució, que privava a les ordes religioses d'exercir ensenyança, tant per la polèmica i oposició que dita mesura suscità, en el context d'una societat sotmesa a una secular influència eclesial, com per l'aplicació concreta que es feu a la ciutat de Barcelona, en apropiar-se l'Ajuntament de les escoles dels jesuïtes.

S'ha cregut necessari fer una diferenciació taxativa entre l'impuls ministerial del Primer Bienni, sota les directrius de Marcel·lí Domingo i Fernando de los Ríos; la reacció del Bienni Negre que frenà els canvis educatius més profunds i la resposta del Front Popular que recuperà l'ideari del Primer Bienni.

En tractar l'impuls del Primer Bienni es dóna especial èmfasi a la tasca desenvolupada pel ministre, Marcel·lí Domingo, sens dubte la figura més representativa de la política escolar republicana. Queda ressaltat el Pla d'Escolarització, el nou pla d'estudis de magisteri, la potenciació de la tasca del "Museo Pedagógico" i l'intent de culturalització de les zones rurals, a través de les Misiones Pedagógicas.

Domingo fou succeït en el càrrec per Fernando de los Ríos, durant el ministeri del qual s'intentà la reforma de l'estructura educativa del país, preparant una llei general que substituís a la caduca Llei Moyano. De l'etapa d'aquest ministre, s'esmenta també la potenciació de l'ensenyament secundari, amb un notable creixement d'instituts.

Durant el Bienni Negre la majoria dretana a les Corts espanyoles modificaren de ple les orientacions anteriors. Una política de rectificació clara, en el nivell de l'ideari i el nombre de realitzacions, es concreta en mesures com la prohibició de la coeducació, el retorn dels ordes religiosos a la tasca escolar, el control ideològic del magisteri i la disminució pressupostària.

El Front Popular és la última etapa de la breu República. Des de les eleccions del febrer del 1936 fins el mes de juliol, en que l'aixecament militar modificà els plantejaments a un i altre bàndol, les esquerres, de nou en el poder, s'esmerçaren en complir allò que havien promès en el seu manifest electoral: el retorn a l'esperit del primer bienni.

La tornada de Marcel·lí Domingo al Ministeri d'Instrucció Pública era una garantia d'aquella promesa, però, en el balanç de l'actuació ministerial en aquests mesos, no s'amaguen tampoc les limitacions, ja cròniques, -inestabilitat ministerial i manca d'una Llei General d'Instrucció Pública, entre les més fonamentals-.

"L'obra legislativa" recull l'exposició per ordre cronològic, de totes les diposicions legals, referides a l'ensenyament primari. L'obra ja citada, de Pérez Galán, ha sigut útil per a la confecció d'aquesta part, però en tots els cassos ha sigut confirmada o bé completada amb informacions extretes directament dels repertoris legislatius i fonts de primera mà.

CAPITOL III.- La República i la laicització de l'escola.

L'interès en incloure aquest capítol s'explica perquè finalment s'assoleix a Espanya la separació església-estat, predicada durant tants anys per les tendències més pures del liberalisme i pels republicans radicals; com a conseqüència d'aquest fet i les mesures que se'n derivaren, l'objectiu del laïcisme, per la peculiar tradició del país, es convertí en una de les qüestions més trascendents i polèmiques, no sols a les Corts, sino al propi carrer. L'actuació de l'Estat enfront dels privilegis de l'església ha sigut resseguida oferint les línies mestres de la política laicitzant dels primers governs republicans, encaminades a acabar amb el domini polític, econòmic i ideològic de l'església.

L'escola era un dels punts àlgids de la influència de l'església en el cos social i a partir d'aquí s'entén la voluntat dels grups que dominaven l'escena política en desvincular l'escola de l'església; aspecte que queda tractat, tan en allò que fa referència als articles 48 i 26 de la Constitució, a la Llei de Congregacions Religioses i al successius decrets apareguts, com en els problemes pràctics que comportà la seva aplicació, per la manca de locals i mestres, en intentà fer realitat la substitució dels ordes religiosos.

La repressió d'aquestes mesures legals, malgrat s'apliquessin en pocs cassos, en les classes mitges i moltes zones rurals és un aspecte poc estudiat fins ara, però no és difícil intuir que la seva profundització portaria molta llum sobre la dinàmica republicana, i sobretot a partir de la creació de les Comissions Mixtes per a l'aplicació de la Llei de Congregacions Religioses.

Per les característiques del treball té especial interès la dissolució dels jesuïtes i la substitució dels ordes religiosos a Cata-

lunya, ja que la ciutat de Barcelona fou una de les poques on es feu efectiu el manament constitucional, en fer-se càrrec el Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona de les tres grans escoles dels jesuïtes.

En primer lloc, s'aclareixen els motius pels quals la Companyia de Jesús fou declarada anticonstitucional i nacionalitzats els seus bens i les mesures de defensa que adoptaren les jerarquies eclesiàstiques, el propi Vaticà i l'orde afectada.

Es citen també els organismes legals creats a Catalunya per a fer efectiva la substitució i algunes opinions de persones vinculades amb el món de l'ensenyament, sobre la conveniència de la mesura constitucional.

La ruptura amb l'esperit del primer bienni es concretà també en aquesta qüestió durant els anys de domini dretà, fet que quedà reflexat en el capítol, així com també la revifificació de la substitució durant el Front Popular.

I per més endavant queda el tractament de les vicissituds de les escoles dels jesuïtes de Barcelona, ja que la seva dependència del Patronat Escolar feia més aconsellable incloure-les en el capítol corresponent a aquest organisme.

CAPITOL IV.- El partits polítics catalans i les alternatives culturals.

Un cop repassats alguns aspectes del marc polític i ideològic de l'etapa republicana, seguint el mateix criteri globalitzador respecte a l'obra de la Comissió de Cultura, cal referir-se ja a l'evolució de la vida política catalana en els anys republicans.

Aquest capítol s'inicia amb unes breus reflexions sobre el pluripartidisme accentuat que es dóna a Catalunya, per poder afirmar immediatament que, a la pràctica, s'establí una política d'aliances que girava fonamentalment entorn a la Lliga i Esquerra Republicana de Catalunya.

De l'anàlisi que es fa dels diferents partits s'exclouen, de moment, totes les qüestions referents a la política municipal; d'ací la raó d'haver deixat de banda al Partit Republicà Radical, en consideració al poc pes que tingué durant la República, en els organismes de poder autònom.

En aquest sentit es produeixen manifestacions en la correlació de forces tradicional a Catalunya, que havia fet oscil·lar la balança entre la Lliga i els radicals. Durant la República la dicotomia ideològica deu establir-se entre la Lliga i Esquerra Republicana de Catalunya.

No han estat poques les dificultats a l'hora de realitzar aquest capítol, des del moment en que s'intentava esbrinar les alternatives culturals de cada partit. La manca de programes culturals i educatius dificulta tota precisió i fa difícil les valoracions. I són les declaracions dels líders dels grups, les respostes a les qüestions més polèmiques i sobretot el sentit de les realitzacions els principals punts de referència.

En l'apartat 2 "La Lliga: la cultura com a eina de redreçament nacional" es constata com la pèrdua del seu paper hegemònic portà al partit a una actitud fiscalitzadora i radical en molts aspectes, sobretot en el dela catalanització.

D'altra banda, pren especial cos, en el tractament del tema, la defensa que feu la Lliga de la "llibertat d'ensenyament" en el context del seu conservadurisme i de la seva oposició a les propostes d'escola única, defensades pels grups d'esquerra. I sobretot, a partir de la reorganització del partit l'any 1930, la seva defensa de "la llibertat de l'ensenyament" anà lligada més que mai a l'opció vers l'escola privada, afegint-hi també el dret de l'infant a rebre una formació religiosa a l'escola.

El grup d'Esquerra Republicana de Catalunya, estava encara més mancat d'unes línies programàtiques, per la inexperiència política i la seva gestació en funció d'una lluita electoral. Però, Esquerra Republicana de Catalunya coincidia bàsicament amb la política elaborada des de les instàncies ministerials per Marcel·lí Domingo i, amb la seva tasca de govern des de la Generalitat i el municipi, afirmava el seu ideari de democratització cultural, en el sentit amb el qual encapçalem aquest apartat "La cultura com a arma d'alliberament dels oprimits".

En el darrer apartat del capítol, es valora, fins on és possible, l'ideari cultural dels grups socialistes i comunistes, així com el dels anarquistes. S'intenta apuntar com el socialisme català, representat bàsicament per Unió Socialista de Catalunya, no difereix essencialment, en les qüestions culturals, dels principis definits en el Congrés Extraordinari del PSOE, al juliol del 1931. També es ressalta com les crítiques vessades contra Esquerra Republicana de Catalunya no aconsegueixen ultrapassar el nivell teòric, doncs la pràctica els abocava a una aliança quasi constant.

L'escassa influència comunista a les classes treballadores i la seva manca de representativitat en les instàncies públiques comportà crítiques a la política oficial, únicament en el sentit de considerar-la una alternativa burgesa.

Els anarquistes, marginats voluntàriament dels organismes oficials, per raons intrínseques al seu ideari, no abundaren massa en les crítiques a les orientacions republicanes.

CAPITOL V.- La nova realitat de Catalunya. El fet autonòmic.

L'estreta implicació entre l'autonomia de Catalunya republicana i les realitzacions escolars justifica aquest capítol. El marc estatutari es troba sempre present en qualsevol de les possibles valoracions que puguin fer-se de la Generalitat i del municipi. En primer lloc, s'analitza l'origen dels estatuts, a partir de l'acord aconseguit en el Pacte de Sant Sebastià, per profunditzar a continuació amb el projecte d'Estatut d'Autonomia, conegut amb el nom de l'Estatut de Núria. Segons la formulació de l'Article 13 de dit estatut requeia damunt la Generalitat tota la responsabilitat en les funcions educatives i culturals.

El punt de partença de la discussió de l'Estatut a les Corts republicanes és la incompatibilitat evident entre l'Estatut de Núria i la constitució de la República. Hi són reflexades totes les aspres discussions que absorviren mesos de l'activitat parlamentària, així com les campanyes desenvolupades en un o altre sentit. No s'ha oblidat ressaltar el paper d'una persona poc recordada, Lluís Bello, que es convertí en el més aferrissat defensor de Catalunya, fora d'ella.

No s'ha omès tampoc la inclusió de la reacció dels partits polítics d'arreu de l'estat. D'una banda, els defensors d'una solució favorable a les reivindicacions autonòmiques, Partit Radical Socialista, Acció Republicana, i de l'altra, els grups hostils, Al Servicio de la República, Acción Popular, Partido Agrario, sense deixar de citar l'ambigüitat del PSOE i el Partit Republicà Radical.

La unanimitat dels representants catalans a les Corts espanyoles serveix per adonar-nos que la gestió autonòmica era una premisa inqüestionable per al futur de Catalunya.

L'apartat 4, "L'Estatut del 32 i les seves limitacions" explica els articles 2^{on} i 7^è que fan referència a la llengua i a l'organització de l'ensenyament. La redacció definitiva d'aquest darrer proclama la dualitat escolar a Catalunya. Es reflexa també la consternació produïda entre els partits catalans d'aquella concreció legal, causant de greus contradiccions. Durant els anys republicans, tant per iniciativa de la Lliga com d'Esquerra Republicana de Catalunya, s'intentaren esmortir les contradiccions d'aquesta dualitat de competències.

Els ensenyants foren una part important afectada per la nova situació política i, en particular, per les disposicions estatutàries. Es constata, en primer lloc, l'ambient associatiu del magisteri català, en proclamar-se la República. El caire públic de la seva professió els abocà forçosament a una definició respecte a les noves orientacions republicanes, i, en el cas dels mestres catalans, la seva condició de funcionaris de l'Estat Central podia obstaculitzar, en molts cassos, la seva voluntat d'integrar-se en el procés de renovació escolar catalana.

El desenllaç de l'Estatut del 32 va decebre a una part important del magisteri, malgrat les reivindicacions espanyolistes d'una minoria. A través de les opinions vessades en l'Assemblea de Mestres Nacionals de Catalunya, en revistes professionals, com "El Magisteri Català", "Butlletí dels Mestres" i "El Magisterio Español" pot entreveure's l'actitud dels ensenyants davant l'Estatut de Catalunya.

CAPITOL VI.- La gestió educativa en la Catalunya republicana.

La pretensió de situar el marc institucional català per endegar una política cultural pròpia i de sintetitzar l'obra cultural de la Generalitat, és l'objectiu bàsic d'aquest capítol.

El primer organisme que es creà fou el Consell de Cultura de la Generalitat, del qual en concretem els seus components i les ponències en que quedaven distribuïdes les seves atribucions. Es para esment en el paper de Ventura Gassol al cap de la Conselleria d'Instrucció Pública i president, per tant, del Consell, per la seva singular personalitat i per la seva permanència en el càrrec durant quasi tota l'etapa republicana.

Esmentem també algunes discussions al Parlament Català, doncs ens apropem a les divergències ideològiques entre els partits, ja des del primer text legal aprovat pel Parlament, l'Estatut Interior de Catalunya.

Es inexcusable abordar tot seguit la creació i inoperant funcionament dels Consells Regionals de Primer i Segon Ensenyament, organismes amb els quals es pretengué superar la situació de dualitat escolar.

Ha estat difícil oferir valoracions sobre les orientacions ideològiques dels Consells, perquè la seva trajectòria està lligada a les fluctuacions polítiques de la República, que els sotmeteren a llargs períodes d'inactivitat.

No s'ha deixat, però, de fer al·lusió a les ponències dels Consells que elaboraren algun tipus de document teòric o organitzatiu.

Després de la suspensió dels Consells, arrel de la repressió que seguí al 6 d'octubre, la poca informació existent sobre els organismes que els substituïren, els Comissariats, ens fa suposar la seva total inoperència.

En la última part d'aquest apartat es remarca l'opinió dels mestres respecte a aquests organismes.

L'obra cultural de la Generalitat no es pretén ni descriure-la exhaustivament ni donar-ne una visió crítica. La vastitud de les realitzacions i la manca d'estudis monogràfics en dificultaria l'empresa i s'allunyaria excessivament de l'objecte d'aquest treball. Unicament es fa un concís esboç dels aspectes més relacionats amb l'ensenyament.

En resseguir l'obra de la Generalitat, hom s'adona de l'existència d'un fil de continuïtat amb les realitzacions de la Mancomunitat per la infraestructura que aquesta havia creat.

De l'ampli ventall de realitzacions del Consell de Cultura (biblioteques, beques, museus, arxius, patrimoni artístic...) té un interès especial la catalanització, objectiu en el que hi coincidiren totes les forces polítiques catalanes. Els avenços i limitacions en la tasca catalanitzadora són resseguits cronològicament, des de la promulgació del decret de la Llengua per Marcel·lí Domingo, fins al controvertit article 2on. de l'estatut del 32 que, tot i declarant la

cooficialitat de les dues llengües, deixava al català, a la pràctica, en situació d'inferioritat.

S'esmenten també els mecanismes que la Generalitat posà en marxa per fer efectiva la catalanització (Comité de la Llengua, cursets...) i la positiva preocupació del magisteri davant la necessitat de fer-la viable (Escola d'Estiu del 1932).

Les Escoles d'Estiu foren el marc idoni per a la formació i reciclatge del magisteri. S'intenten caracteritzar de manera distinta les Escoles d'Estiu organitzades en els anys de la Mancomunitat d'aquelles que organitzà la Generalitat. En aquestes darreres, la vinculació a l'Escola Normal fou ben palesa i s'evidencià una major preocupació per adequar la tasca escolar a l'aplicació dels principis constitucionals i autonòmics.

La darrera part del capítol queda reservada a oferir una breu perspectiva del paper que diverses entitats ciutadanes i en concret l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i l'Ateneu Enciclopèdic Popular jugaren en el procés de redreçament cultural del país.

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana destacà pel seu suport a la tasca catalanitzadora oficial, mentre que l'Ateneu Enciclopèdic Popular esmerçà esforços en les campanyes ciutadanes en favor de la total escolarització.

TERCERA SECCIÓ.- LA VIDA MUNICIPAL A LA CIUTAT DE BARCELONA DURANT
LA II REPÚBLICA.

CAPITOL I.- La vida política municipal des de l'abril del 1931 fins
a l'aprovació de la Llei Municipal.

La vida municipal d'aquests anys no ha pogut resseguir-se a través dels canvis de forces polítiques resultants d'unes eleccions i això ha determinat l'intent de fer un acurat anàlisi de la trajectòria del municipi en funció d'uns temes d'interès: deficiències del funcionament del consistori i crisis municipals, Llei Municipal de Catalunya, eleccions municipals del 1934, repercussions del 6 d'octubre...

L'etapa que va des de l'abril del 1931 fins a l'aprovació de la Llei Municipal abraça un període molt llarg, de quasi quatre anys, durant el qual el municipi es regeix encara per la legalitat restauracionista. Al llarg de l'explicació es podrà constatar el resultat d'aquesta contradicció.

Però, abans d'entrar en la narració de la vida interna del consistori, s'inclou la llista dels regidors electes a l'abril del 1931, reflexant, fins on ha sigut possible, la trajectòria posterior de tots ells.

El títol que encapçala l'apartat 1.2. "Les deficiències en el funcionament del consistori" ens dona la clau per entendre la contradicció abans esmentada -l'existència d'una estructura administrativa concebuda per uns interessos oposats als ideals republicans- i altres contradiccions de caire diferent - la inexperiència del govern d'Esquerra Republicana de Catalunya i el paper d'oposició que la Lliga es creu obligada a fer-.

Malgrat no es celebrés una nova consulta electoral fins a l'any 1934, la composició consistorial i correlació de forces polítiques estigué molt lluny d'ésser estable, degut a factors diversos, entre els quals pot destacar-se l'evolució interna dels grups. Això es pretén reflexar a través de l'anàlisi de la correlació de forces en el consistori i les crisis municipals.

Les crisis municipals que es produeixen en la primera etapa de vida municipal han de veure's emmarcades en l'ambient de gran complexitat política i reorientació dels partits.

Clars exponents d'aquesta crònica situació de crisi foren els notables enfrontaments relatats com la laicització, la qüestió de les finances, la proposta d'Esquerra Republicana de Catalunya de reducció de plantilles, el pressupost de 1933, l'afer de la venda de col·locacions... La culminació de la crisi fou el trencament del bloc republicà.

La necessitat d'una nova consulta electoral era compartida per tots els grups polítics que sortiren debilitats de la seva permanència en un consistori que ja ni reflexava tant sols els resultats de les eleccions. L'apartat 1.4., "L'ajornament de les eleccions municipals", narra les raons que motivaren els successius retards en la convocatòria d'eleccions.

CAPITOL II.- La Llei Municipal de Catalunya.

Aquest capítol gira entorn a l'explicació de l'abast d'aquesta llei, després que la Generalitat rebés el traspàs dels municipis i les finances locals. La urgència en la promulgació d'aquesta llei es mani-

festa pel fet que fós la primera que aprovà el Parlament Català, un cop enllestit l'Estatut Interior de Catalunya.

En el treball queda també reflexat el procés d'elaboració de la Llei, els debats parlamentaris, l'anàlisi de títols i capítols que suposaren més novetats en el funcionament consistorial i la fixació de les competències municipals en matèria educativa.

CAPITOL III.- Les eleccions de gener del 1934.

Del resultat d'aquestes eleccions havia de sortir-ne un consistori que s'ajustés al funcionament i competències establertes per la Llei Municipal; d'ací la seva importància.

Les eleccions coincidiren amb el domini de les dretes en el govern de la República i això determinà una politització de la campanya, reflexada a partir dels programes i proclames de cada una de les candidatures.

La coalició d'esquerres republicanes intentava que la seva unitat servís de fre a l'avançada de les dretes i impulsés a tàctiques semblants en la resta de l'Estat.

La Lliga Catalana, coalicionada amb els carlins, es presentà com el grup garantidor de l'autonomia, per la seva concordància amb les forces predominants en les corts espanyoles.

La tendència separatista es reflexà en la candidatura i programa del Partit Nacionalista Català mentre que els comunistes, Bloc Obrer i Camperol i Partit Comunista Català, continuaven amb la seva inten-

cionalitat de donar a conèixer un programa, més que en una lluita per aconseguir unes actes de regidors.

El vell Partit Republicà Radical, debilitat i desprestigiad, es presentava a les eleccions amb uns esquemes anacrònics, tot i declarant Esquerra Republicana de Catalunya el seu enemic.

Després de reflexar de manera numèrica els resultats que donaren un brillant triomf a les esquerres, s'exposà els nom dels nous regidors, l'elecció de batlle i dels responsables de les comissions municipals.

CAPITOL IV.- La vida política municipal des del febrer del 1934 fins a l'aixecament del 18 dè juliol.

Deixant de banda els aspectes culturals i educatius, reservats a la darrera part del treball, en aquest capítol, s'ha insistit en l'aprovació del nou pressupost municipal, a partir del qual pot reflectir-se la correlació de forces i l'oposició al grup de govern.

Però, a l'any 1934, per damunt de qualsevol debat estrictament municipal, primava el transfons polític, concretat en la crisi del Parlament Català, per l'aprovació de la Llei de Contractes de Conreu; en la profunda crisi social; en els enfrontaments en el si d'ERC... aspectes que desembocaren en els fets del 6 d'octubre.

Sovint, en les nombroses obres que tracten d'aquests fets, s'ha omittit l'explicació de les seves repercussions en el municipi. Malgrat l'anormalitat posterior a la repressió, que comportà una forta censura, s'ha procurat narrar de la forma més àmplia possible el fil dels esdeveniments i sobretot la dinàmica posterior del municipi, en ésser cessats tots els regidors electes.

A través de l'evolució en la composició consistorial pot veure's el progressiu domini de la Lliga que arribà a convertir-se en partit dirigent en exclusiva.

La darrera part del capítol, "El restabliment de l'Ajuntament constitucional després de la victòria del Front Popular" narra l'ambient polític en que es desenvoluparen les legislatives del febrer del 1936.

L'explicació de l'abast i caràcter de l'aliança de les Esquerres en el Front d'Esquerres i de les forces conservadores en el Front Català d'Ordre es justifica perquè de l'orientació dels resultats en depenia la futura vida municipal. La restitució dels ajuntaments destituïts fou immediata al triomf del Front Popular. En el període abastat des del febrer del 1936 fins al juliol del mateix any cap canvi notable es produí en la vida municipal.

QUARTA SECCIO.- LA COMISSIO DE CULTURA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA.

CAPITOL I.- Funcionament de la Comissió de Cultura.

La quarta i darrera secció del treball es refereix estrictament a la Comissió de Cultura de l'Ajuntament barceloní, tant en l'aspecte organitzatiu, com en el camp de les realitzacions, donant especial èmfasi a l'ensenyament primari. Ha semblat essencial recollir les màximes informacions sobre el Patronat Escolar i aproximar-se a la problemàtica situació de dèficit de places escolars i a les controvertides respostes que es donaren a aquest fet.

El primer capítol fixa les atribucions de la Comissió de Cultura, per constatar si existien o no variants respecte al que s'havia concebut l'any de la seva creació i segueix amb l'enumeració dels membres adscrits a la Comissió de Cultura i la seva filiació política. Es dona també constància dels successius canvis que es produïren, bé a conseqüència de les crisis municipals o de les eleccions.

L'atenció es centra a continuació en l'eficaç organisme de que disposava la Comissió, per a fer efectives les realitzacions, l'Assessoria Tècnica, reflexant també els canvis que comportà en el seu funcionament la mort de Manuel Ainaud. El final d'aquest apartat queda reservat a un organigrama que explica el funcionament del Negociat de Cultura, braç administratiu de la Comissió.

D'acord amb el mateix criteri que s'ha seguit en la primera secció del treball, en referir-nos a l'any 1930, s'inclou el resum cronològic de les realitzacions de la Comissió de Cultura, nés estrictament referides a l'ensenyament primari, des de l'abril de 1931 fins el juliol del 1936.

CAPITOL II.- La tasca de la Comissió de Cultura.

Aquest capítol recull les realitzacions de la Comissió de Cultura, excloent les escoles d'ensenyament primari que es tracten en la part dedicada al Patronat Escolar.

En general, les informacions que les fonts de l'època proporcionen sobre l'obra de la Comissió de Cultura, no estrictament escolar, són menys abundoses que en els primers anys de funcionament de la comissió.

En alguns casos, entre els quals poden destacar-se les Escoles Especials (Sord-Muts, Anormals, Oficis...) ni tan sols s'ha cregut necessària la seva inclusió. Aquesta desigualtat informativa entre l'època que abarca fins l'any 1923 i l'etapa republicana deu atribuir-se a diverses raons.

En primer lloc, en ésser creat l'any 1916 l'organisme municipal fou indispensable una intensa activitat reorganitzativa de totes les institucions culturals, tant per la seva dispersió com per la seva manca d'esperit de conjunt en el marc d'uns objectius a llarg plaç, però, en els anys republicans aquesta tasca ja estava feta i la seva pràctica, positiva, malgrat les limitacions numèriques, no aconsellava canvis, ni es disposaven de mitjans suficients per planejar projectes de gran ambició. En segon lloc -temptejant ja una valoració inicial-, els objectius primordials de l'Ajuntament barceloní, en consonància amb les orientacions del govern, foren l'efectiva escolarització de la població, en compliment dels principis constitucionals, emanats d'un ideari que basava la consolidació democràtica en l'aixecament del nivell cultural del país.

I per últim, la Generalitat, com òrgan de govern de Catalunya, no disposà ni de mitjans ni de temps suficient per elaborar propostes i reformes en l'estructuració de les institucions culturals i educatives, moltes de les quals requeien sota la responsabilitat de l'Ajuntament, per desidia i abandó de l'estat restauracionista.

En el primer apartat pot veure's els lligams existents entre la Generalitat i l'Ajuntament en la creació i manteniment de les Escoles Bressol i la situació dels parvularis montessorians, millorats en els seus edificis i instal·lacions. Es constata també de quina manera l'Ajuntament continuà la tradició de l'època de la Mancomunitat, donant el seu suport a l'organització del Curs Internacional Montessori l'any 1933.

En el segon apartat es veu novament la relació establerta entre la Generalitat i l'Ajuntament en l'establiment d'algunes biblioteques escolars.

Les institucions paraescolars són tractades en el següent apartat d'aquest capítol. En l'explicació de l'obra de colònies i semicolònies s'ha remarcat la potenciació numèrica d'aquestes institucions i sobretot els canvis en els aspectes administratius, en reconver- tir el seu règim en una possibilitat d'organitzar veritables centres autònoms en la seva gestió.

La República d'Infants de Vilamar marcà un camí a seguir i es convertí en prototipus de colònia, on les motivacions cívico-pedagògiques anaven substituïnt a les únicament higièniques. La colònia de Berga és descrita amb profusió, per haver estat el primer edifici concebut especialment per al seu fi. No s'ha oblidat tampoc l'al·lusió a

les colònies organitzades per les entitats privades.

Però l'obra de colònies de la que l'Ajuntament de Barcelona podia enorgullir-se des de feia molts anys no restà al marge de les intrigues i lluites polítiques, aspecte que queda reflexat al final d'aquest apartat.

Durant la II República foren també notablement ampliat els serveis de banys de mar; a ells es fa referència precisant el canvi en el lloc on es realitzaven i l'extensió dels seus receptors als alumnes de les escoles complementàries d'Oficis.

L'obra paraescolar quedà arrodonida amb l'explicació del funcionament de les cantines escolars, a partir d'alguns exemples concrets.

L'ensenyament d'adults dins les mateixes escoles públiques, fossin nacionals o del Patronat, es veié notablement ampliat, però no deixaren de plantejar-se moltes qüestions que arribaren inclús a parilitzar les classes, sobretot pel fet d'ésser els mateixos mestres nacionals qui havien de responsabilitzar-se'n.

CAPITOL III.- El Patronat Escolar.

En primer lloc s'analitza l'evolució del Patronat Escolar com institució, assenyalant les fluctuacions que patí durant la II República.

La incorporació quantiosa de moltes escoles i mestres al règim de patronat el convertí en quelcom més que un model d'experimentació, com havia estat durant el seu breu funcionament anterior. Per això, no

ha de sorprendre'ns que les polèmiques entorn al Patronat es desenvolupin sobretot en els anys republicans.

La temporal suspensió del Patronat Escolar, la rèplica dels mestres, la situacions confusionàries en la provisió de places, la retirada d'algunes gratificacions als mestres..., foren algunes de les repercussions que els fets del 6 d'octubre suposaren sobre el Patronat.

La normalitat en el funcionament autonòmic després de la victòria del Front Popular permeté al Patronat una notable revitalització, amb la creació d'un seguit de places noves.

Segueix el capítol entrant de ple en l'obra del Patronat, concretada sobretot en la construcció i habilitació d'edificis per aconseguir allotjar al major nombre possible d'escolars. Amb la informació que, per ordre cronològic es transmet sobre totes les escoles inaugurades podem adonar-nos d'un ritme de creixement d'escoles públiques que si bé no foren suficients, contribuïren considerablement a augmentar el nombre de places escolars. Malgrat alguns edificis de nova construcció, predominen les adaptacions, ampliacions, pavellons... adequades a un ritme ràpid d'inauguracions.

Immediatament després de parlar dels edificis escolars, ha semblat interessant dedicar un apartat "les crítiques a la política constructiva de l'Ajuntament" a esbrinar la resposta que rebé l'obra constructiva municipal en els ambients arquitectònics o del magisteri.

L'avantguardista Grup d'Arquitectes i Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània introduí a Catalunya les teories del racionalisme arquitectònic i oferí els seus serveis a la Generalitat a

fi de contribuir a la construcció d'un nou país. Les seves crítiques a l'obra de l'Ajuntament, concretades sobretot en l'arquitecte Manuel Goday, varen anar acompanyades de noves propostes, que poden veure's especificades en el projecte de grup escolar Josep Lluís Sert.

Resulta indispensable resseguir la forma com es produí a la ciutat de Barcelona la incautació dels bens dels jesuïtes, a través de la història de la incautació, les mesures contrarrestadores de les jerarquies eclesiàstiques i el retrocés del bienni negre. Es resenya també la manera com es varen dur a terme les obres d'adaptació, la procedència de l'alumnat, el funcionament, així com el nombre d'alumnes existents als nous grups escolars de Sarrià, Casp i Rosselló.

Amb l'apartat titolat "L'obra pedagògica del Patronat" no es pretén realitzar una valoració pedagògica global dels grups escolars del Patronat, aspecte pel qual manquen moltes obres d'anàlisi prèvies i difícilment realitzable sinó es recaptés l'ajut d'especialistes en pedagogia i psicologia.

Però, la recerca i recull dels testimonis escrits de l'època ens ha portat un seguit d'informacions, gens menyspreables, que infonen una alenada de vida a l'estudi dels grups escolars de l'Ajuntament. S'inclou doncs, en aquest apartat, la descripció d'alguns aspectes com la selecció de l'alumnat, la formació dels mestres, l'experimentació pedagògica, la coeducació... I també en la mesura de les dades a l'abast, oferim una llista dels directors dels grups escolars; tots ells, per la seva trajectòria professional, contribuïren a caracteritzar i singularitzar cada escola.

Una de les fites presents en la Comissió de Cultura des de la seva creació havia sigut la implicació de l'escola en la societat. L'enumeració d'algunes de les activitats dels grups escolars permeten constatar com els anys de la II República són aquells on es pot veure una major potenciació del rol cívic de l'escola, concretat en una rica vida associativa de tots els estaments, la intensificació de les activitats complementàries, i l'atenció a la formació solidària.

CAPITOL IV.- L'escolarització a la ciutat de Barcelona.

L'últim capítol d'aquest treball pretén ésser una aproximació quantitativa a la situació escolar de la ciutat de Barcelona i les respostes donades per la Comissió de Cultura a l'objectiu prioritari de l'efectiva escolarització.

La primera part del capítol "Anàlisi quantitatiu" és una introducció a un confós món de dades, irregulars i distintes, No val la pena estendre's ací en l'explicació de les limitacions que ha comportat la confecció d'aquesta part; el lector pot prendre'n consciència a través de la lectura de la redacció i les notes.

De totes maneres, tampoc queda excessivament llunyà l'objectiu pretès en plantejar aquesta anàlisi: oferir l'índex de l'evolució de la població escolar a les places de les escoles públiques, a fi d'arribar a deduir-ne el dèficit escolar.

La segona part del capítol "Les propostes per a l'increment de l'escolarització a la ciutat de Barcelona" té una clara significació política; a través de l'evolució del consistori, poden entreveure's i comprendre els canvis d'orientació que es van produint.

L'augment pressupostari immediat a la proclamació de la República, els objectius de l'efectiva escolarització sota el manat de l'alcalde Pi Sunyer, les substancials novetats per afrontar la mateixa qüestió durant el predomini de Lliga Catalana i la contraofensiva d'Esquerra Republicana de Catalunya en fer-se de nou amb el control municipal, signifiquen clarament una evolució que en el treball queda reflexada en els apartats titolats "El Pla Cortés", "La Batalla de l'Escola" i "La Contrabatalla de l'Escola".

El Pla elaborat pel regidor d'ERC, Cristià Cortés, pretenia eixugar el dèficit escolar, a base d'augmentar el rendiment de les aules i mestres existents, en lògic detriment de la qualitat pedagògica.

El Pla ideat pel regidor de la Lliga, Codolà, fou conegut popularment amb el nom de "La Batalla de L'Escola". El punt de partença era essencialment el mateix que en el pla Cortés, però introduïa la polèmica novetat d'oferir ajut municipal a l'escola privada.

La dura reacció del magisteri enfront "La Batalla de l'Escola" quedà ben reflexada en alguns dels textos estrets de les publicacions periòdiques. I l'aprofitament que d'aquesta orientació de la Lliga en feren totes les forces polítiques d'esquerra no és menyspreable per ajudar a fer entenedores les dures campanyes ideològiques del període electoral previ al febrer del 1936.

Després del triomf del Front Popular, la rectificació a la política de la Lliga es desprèn de la denominació del següent apartat "La contrabatalla de l'escola", per referir-nos al breu període que abarca fins el juliol de 1936.

Intimament lligada amb la profunda significació ideològica de la "batalla de l'Escola" en el marc del predomini dretà de totes les institucions públiques, cal entendre l'actitud d'una part important del magisteri, que actuà com a defensor i propagador de l'escola pública.

En el darrer apartat "La defensa i atac de l'escola pública en el Bienni Negre" s'inclou el Miting pro-Escola, realitzat l'any 1934, on hi intervingueren personalitats significatives del món del magisteri.

La Guerra Civil: Canvis en les orientacions i actuació de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona.

En aquest epíleg, es ressegueix, en gran línies, l'acció cultural municipal, emmarcada en les orientacions político-pedagògiques de l'organisme creat per la Generalitat el "Consell de l'Escola Nova Unificada", i en les peculiars i dificultoses circumstàncies de la Guerra Civil, que implicà l'adopció d'excepcionals mesures d'emergència.

El treball clou, amb l'exposició, també breu, dels primers anys de repressió feixista que suposaren la depuració d'ensenyants, la pèrdua del sentit propi de les institucions culturals o bé la seva desaparició, fins a la total assimilació de l'obra escolar municipal per l'Estat Central.

PRIMERA SECCIÓN:

LA TRANSICIÓN DE LA MONARQUÍA A
REPÚBLICA.

CAPÍTOL I :

LA REPRESA DE LA NORMALITAT POLÍTICA

I.1.- EL CONTEXT POLITIC

I.1.1.- ELS ÚLTIMS MESOS DE LA MONARQUIA.

El 28 de gener del 1930 Primo de Rivera abandonà el poder, a petició del propi rei, en uns moments on ja era massa evident que la seva particular solució als problemes de la monarquia espanyola, no podia evitar el seu enderrocament. De res li havia servit l'intent de recaptar la confiança dels militars pocs dies abans, el 21 de gener.

Era difícil trobar una sortida a la crisi de govern després de sis anys de dictadura; el rei estava desprestigiats davant el país i els desmembrats partits dinàstics se sentien allunyats del règim que defenien pels greuges que els havia inferit el dictador. Molts monàrquics començaven a dubtar d'una institució que ni tan sols garantia l'ordre social. D'altra banda, l'aparell de l'Estat estava encara en mans d'homes de la Dictadura i personatges com Nieto Alcalá Zamora, Angel Ossorio y Gallardo ; Miguel Maura s'arregleraren sota la bandera del republicanisme.

El buit que s'obria en la vida política empitjorava més i més els greus problemes en que es trobava el país: l'econòmic, la inquietud obrera davant l'atur i l'augment de les subsistències, la insatisfacció dels militars davant les incomplertes prometes de la Dictadura i l'exaltació dels estudiants davant la política cultural repressiva.

La Monarquia, si volia salvar-se, havia de trobar una fórmula de transició que, tot i garantint la continuïtat dels seculars privilegis, assegurés mínimament el futur, mitjançant un retorn a les pràctiques constitucionals anteriors a la Dictadura.

El general Berenguer, militar monàrquic, va ser encarregat pel rei de formar un govern compost per personatges aconsellats pel mateix Primo de Rivera, que tingués cura de fer tornar poc a poc la normalitat a la vida política.

El nou govern, integrat per militars i polítics monàrquics conservadors (es va requerir la participació de Francesc Cambó a la cartera d'Hisenda per tranquil·litzar les classes benestants, però ell va refusar, alegant motius de salut), va creure que el camí més convenient per normalitzar la vida pública, sense destruir els fonaments de la Monarquia i sense demanar comptes al govern anterior, era la convocatòria d'eleccions a Corts, reconstituïnt abans les corporacions locals, Ajuntaments i Diputacions, a la situació anterior al cop d'estat.

El conjunt del país, encara una mica sorprès per la fulminant caiguda del dictador, contemplava el retorn dels catedràtics de la universitat sancionats i la promulgació de mesures per accontentar algunes classes socials inquietes (militars i estudiants), mentre que el manteniment de la repressió i la censura deixava els moviments d'oposició amb poques possibilitats d'expressió.

Les eleccions promeses pel govern foren rebudes amb recels i suspícies per l'oposició, en contemplar la facilitat que aquell tindria per falsejar els resultats, amb un cens electoral voluntàriament deformat a l'etapa de la Dictadura i amb unes autoritats locals entre

les quals predominaven els majors contribuents -generalment afectes a la monarquia-.

El govern decidí ajornar els comicis fins la refeta del cens electoral i de passada donava oportunitat de reorganitzar-se als partits dinàstics. Però, quan els monàrquics "constitucionalistes" es negaren a participar, així com ja ho havien anunciat els partits republicans, socialistes i fins i tot els regionalistes, alhora que el moviment insurreccional del 15 de desembre demostrava que la majoria del poble estava disposada a passar a l'acció i que la pretesa normalitat era pura ficció, Berenguer no tingué més remei que dimitir.

Romanones influí el rei per donar el traspàs als partits clàssics que optarien per unes eleccions locals, considerades, de forma errònia, segons es constataria mesos després, menys compromeses políticament. L'almirall Aznar fou el cap del nou govern, que aplegava la representació de l'oligarquia espanyola, autèntica defensora de la monarquia fins a l'últim moment.

I.1. 2.- L'activisme republicà.

El pretès retorn a la normalitat constitucional obligà els partits polítics a exposar de forma pública la conveniència dels seus objectius i programes. Mentre que els incondicionals defensors de la monarquia anaven buscant les fórmules polítiques que els permetessin el manteniment dels seus interessos oligàrquics, la causa republicana anava guanyant adictes, inclús entre les forces conservadores que veien com el règim era incapaç d'adaptar-se a les normes d'una democràcia liberal.

Paral·lelament el moviment obrer prenia de nou volada, després del llarg període d'hivernació. Els conflictes s'estenien arreu del país i a les reivindicacions econòmiques s'hi sumaven d'altres de caràcter netament polític.

L'ampli ventall del republicanisme s'estenia ràpidament entre les classes mitges i polititzava en extrem la dinàmica quotidiana del país.

Els grups republicans, davant la resistència de la monarquia i confiats en l'encoratjament dels ànims de la població, decidiren passar a l'acció. El 17 d'agost del 1930 es reuniren a Sant Sebastià les figures més representatives del republicanisme: Alejandro Lerroux (Alianza Republicana), Marcel·lí Domingo, Alvaro de Albornoz, Angel Galarza (Partido Radical-Socialista), Manuel Azaña (Acción Republicana), Santiago Casares Quiroga (Organización Republicana Gallega Autonomista), Niceto Alcalá Zamora y Miguel Maura (Derecha Liberal Republicana). Fernando de los Ríos i Indalecio Prieto hi assistiren a títol personal, i com a invitats s'hi comptaven també José Ortega i Gasset, Miguel Sánchez Román i Gregorio Marañón. Presidí la reunió el president del Cercle de la Ciutat, Fernando Sasiain.

Els catalans que hi assistiren foren: Manuel Carrasco i Formiguera (Acció Catalana), Macià Mallol (Acció Republicana de Catalunya) i Jaume Aiguadé (Estat Català).

L'objectiu de la reunió era l'elaboració d'un pla d'acció encaminat a l'enderrocament de la monarquia, per el qual devà recaptar-se la col·laboració de les organitzacions obreres, aconseguida pocs dies

després. El Comité Executiu, futur govern provisional de la República, devia encarregar-se de la coordinació del moviment.

La fallida sublevació de Jaca (12-12-1930), l'execució dels seus caps militars, Angel García Hernández y Fermín Galán, la detenció dels membres del govern provisional, la indecisió de la UGT, eren condicions poc òptimes per a que el moviment insurreccional del dia 15 reixís. Però, l'extensió de la vaga general, les mesures repressives, la popularitat del comité revolucionari, arrel del seu empresonament, i el descontrol del govern afectaren de tal manera la vida política que la caiguda de Berenguer es feu inevitable.

La campanya electoral per a les municipals convocades per Aznar, per al 12 d'abril, adquiria un caire diferenciador de tota anterior consulta celebrada a Espanya, mentre que el moviment estudiantil dirigit per la FUE, a finals de març, anunciava el caràcter que prendrien els futurs aconteixements: el protagonisme popular.

I.1. 3.- L'oposició catalana.

L'oposició catalana sortia a la llum immediatament a la caiguda del dictador i les reivindicacions autonòmiques es veien lligades a una modificació de les estructures de l'estat, inevitablement de caire republicà.

Tot just començat l'any 30 s'esglaonaren tot tipus de manifestacions i actes públics, que desvetllaren els sentiments amagats. El restabliment dels Jocs Florals, la celebració enfervoritzada de l'11 de setembre, la vinguda dels intel·lectuals castellans a Barcelona, així com el seguit de publicacions que analitzaven, acusaven i proposaven, foren fets d'alta significació política.(1)

Els grups republicans burgesos coincidien en aquests trets fonamentals: caiguda de la monarquia, elaboració d'una constitució democràtica, anticlericalisme i manca d'una explicitació clara respecte als problemes econòmics i socials. Però, malgrat aquesta última característica, l'oportunitat històrica del canvi de règim era també compartida pels grups polítics més radicals, fet que ens explica la participació de les forces del republicanisme burgès i les forces socialistes i comunistes en organismes comuns. El Comité Revolucionari de Catalunya, constituït el 16 d'octubre, estava compost per Esquerra Comunista, Acció Catalana, Partit Republicà Català, Acció Republicana, Federació Comunista Catalano-Balear, Partit Comunista Català, CNT i Dreta Liberal Republicana; i dins el Comité Pro Llibertat, l'objectiu del qual era la consecució de l'amnistia, hi col·laboraren totes les forces polítiques i sindicals de l'oposició.

I per últim, és indispensable valorar la participació de les forces catalanes en el Pacte de Sant Sebastià, per comprendre els immediats aconteixements a la proclamació de la República Catalana i a les vicissituds de l'aprovació de l'Estatut del 32.

Segons Carrasco i Formiguera (2), els catalans havien rebutjat sempre tota col·laboració i participació amb les organitzacions republicanes espanyoles. En aquesta ocasió s'hi sumaren perquè existia un pla d'actuació essencialment revolucionari. De fet, durant la Dictadura, ja hi havien hagut reunions a Barcelona, París i Brusel·les, que preparaven el terreny del pacte.

Assistiren a la reunió de Sant Sebastià, Manuel Carrasco i Formiguera, Jaume Aiguadé i Macià Mallol, en nom d'Acció Catalana, Estat Català

i Acció Republicana; entre ells havia estat previamente assegurada la unanimitat respecte als drets propis a aconseguir dins un règim republicà.

El dret a l'autodeterminació el formulà de forma clara el representant d'Acció Catalana, Carrasco i Formiguera:

"Si el nou estat de coses que pugui succeir no té en compte el fet de Catalunya, llavors a nosaltres no ens interessa el canvi, a nosaltres no ens interessarà ni la revolució ni la república, si conjuntament amb aquest fet de plantejar la revolució no es reconeix per endavant la personalitat del nostre poble" (3).

L'efecte que les paraules de Carrasco despertaren els delegats espanyols és descrit ben significativament per Aiguadé:

"En Carrascó parlà llarga estona, assentà la doctrina de l'autodeterminació amb la traça d'un advocat. La dificultat d'expressar-se en castellà li donava el to declamatori i la rudesia de l'exposició li donava un sentit de franca sinceritat. Aquells homes, profundament liberals la majoria, tots potser, que havien hagut de suportar una dictadura grotesca per a subjectar les dues Catalunyes revoltades, creien que era hora de posar-se d'acord i sol·lucionar els plets d'una vegada si volien viure en pau i estabilitzar la democràcia. La cruesa i claretat amb que ens expresàrem els delegats catalans (en Mallol feu també el seu paper en el transcurs de la reunió) fou precisament el que conquistà la nostra simpatia, segons més tard m'han manifestat alguns dels presents. El bon efecte el provocà la nostra brusquedat, els donava la sensació que per primera vegada s'encaraven amb una Catalunya que parlava clar en el que fa referència a Catalunya; set anys de Dictadura són molt alligadoros" (4).

Després de la intervenció de Lerroux:

"Jo he callat mentre s'ha debatut aquest afer i semblaria una inhibició inexplicable tenint un fort partit a Catalunya. He de dir als delegats catalanistes que tenen la més franca adhesió meva a les seves demandes i que les subscriu d'una manera entera" (5),

la qüestió catalana, incompresa durant tants anys, semblava quedar definitivament arrenjada, però les vicissituds futures entorn a la concessió de l'Estatut, ens demostraran que l'acord fou fruit de la gravetat d'un moment que exigia un pla d'acció amb plenes garanties d'èxit, i això no era possible sense comptar amb la participació de les forces polítiques catalanes.

Del Pacte de Sant Sebastià en sortiren dos documents. El primer feia referència a l'acord conjunt per a l'actuació revolucionària i el segon, redactat pels delegats catalans, concretava el compromís per part del govern revolucionari de donar solució jurídica al problema català, en base a l'expressió de la voluntat popular a través d'un referèndum, votat per sufragi universal, sobre un projecte d'Estatut o constitució autònoma (6).

Després d'aconseguir que les seves condicions s'incloguessin en el Pacte, els delegats catalans desglossaren i divulgaren els acords a través de la premsa i conferències. La solució de la qüestió catalana deixava d'ésser una reivindicació aïllada i s'incloïa dins un pla d'acció conjunt del republicanisme espanyol.

I.1.3.1.- Els partits polítics.

En pocs mesos, els grups polítics catalans degueren adaptar-se a les noves circumstàncies i cercar l'espai de representativitat de les diferents classes socials.

La Lliga Regionalista durant la dictadura es mantingué a l'aguait esperant el desgast del règim, que veia com inevitable. La política definida per Cambó optava per l'espera, sense col.laborar, però també sense conspirar, perquè considerava la lluita oberta contra el règim com un reforç a les mesures repressives.

Però, quan la monarquia plantejà la possibilitat de retornar al constitucionalisme, la Lliga, com a força conservadora, es mostrà fidel a les institucions que representaven els interessos oligàrquics. La Lliga apareix en aquest moment ja definitivament vinculada a les grans famílies espanyoles; Cambó i Romanones mantingueren converses i influïren davant el rei en la reestructuració del govern Aznar, a la caiguda del fallit Berenguer. Ventosa i Calvell hi obtenia la cartera d'Hisenda.

Els regionalistes es desvincularen definitivament de les classes mitges, la renovació política de les quals sols s'entenia en un règim republicà. El seu accidentalisme en les formes de govern no era possible en un context en que el canvi de règim anava lligat a reformes estructurals més profundes.

L'acceptació del nou estat de coses després de les municipals comportarà una doble política: actuar com a força d'oposició en el parlament català i com a força catalanista en les Corts espanyoles.

El Partit Republicà Radical fou el grup dirigent del nucli "Alianza Republicana", per la seva trajectòria republicana, definida des de començament de segle.

El lerrouxisme participà en els moviments de conspiració antimonàrquica, però a Catalunya, el seu peculiar anticatalanisme tingué més força que el seu republicanisme, i desvinculats de les organitzacions sindicals i incapaçs d'atreures a les classes mitges, contemplaren l'aliança i èxit dels grups nacionalistes d'esquerra, però també el fracàs del seu adversari tradicional, la Lliga Regionalista.

Partit Catalanista Republicà. D'Acció Catalana, l'escissió de la joventut regionalista (1922), a finals de la Dictadura en sorgí una branca més compromesa que passà a anomenar-se Acció Republicana de Catalunya, dirigida per Antoni Rovira i Virgili i Macià Mllo. L'any 1930 s'unificaren de nou amb acció Catalana, constituïnt-se el Partit Catalanista Republicà, pocs dies abans de les eleccions municipals. La seva clara definició de republicanisme el convertí en un dels grups més influents abans de la creació d'Esquerra Republicana de Catalunya, com ho demostrà la seva participació en el Pacte de Sant Sebastià.

Però, la seva inexperiència política i la sobrevaloració de les seves forces, en negar-se al pacte amb ERC, l'avocaren al fracàs, quan els seus candidats, plantejades les eleccions del mes d'abril, feren només referència a qüestions administratives i oblidaren que el que es posava en joc era la fi de la monarquia.

Esquerra Republicana de Catalunya. La fragmentació a que havia arribat el republicanisme no arreglerat sota Lerroix feia del tot necessària una recuperació per tal de poder presentar als comicis una alternativa republicana catalanista, amb possibilitats de reixir.

Durant tot l'any 30 hi hagueren diversos contactes per aconseguir la unificació fells diversos grups republicans que combregaven amb un ideari reformista socialitzant. I pocs dies abans de les eleccions municipals es constituïa el nou partit, Esquerra Republicana de Catalunya, (Conferència de Sants 17-18-19 de març) amb la fusió d'Estat Català, Partit Republicà Català, el grup de "l'Opinió" i diversos centres i entitats que representaven la vida de moltes comarques.

Els seus dirigents, Francesc Macià, Jaume Aiguader i Lluís Companys comptaven amb una llarga experiència política i un significat carismàtic especial, en el cas de Macià, que havia desvetllat de nou l'admiració dels catalans, arrel de la seva tornada a Barcelona, pel setembre de 1930, frustrada per les autoritats que l'enviaren a la frontera en direcció a Brusel·les.

El nou partit es presentà per fer front a la nova conjuntura, Macià conscient de les tendències en el si del grup, intentà evitar les possibles tensions, en el sentit de subordinar la futura estratègia a l'objectiu catalanista i republicà. En termes de Josep Mª Poblet, la línia política d'ERC podria definir-se com a "catalanista, republicana, no confessional ni de classe" (7).

Aquesta ambigüitat havia de simplificar la qüestió de les aliances i els pactes, aspectes que no havien estat negligits per Macià i els seus seguidors, ja durant la Dictadura. Al mes de març, fou signat el manifest de les Esquerreres, junt amb la Unió Socialista de Catalunya, Partit Comunista Català i la CNT. El contacte amb els comunistes i

els anarquistes no era cercat com a simple neutralització de les organitzacions obreres, sinó que ERC volia el seu suport. Lluís Companys, com advocat laboralista, fou un puntal decissiu en els contactes amb la CNT.

Així doncs, si bé la seva història començava, tenia als seus rengles els homes més actius de les comarques catalanes, amb una trajectòria honesta que havia forçosament d'influir a l'electorat, aconseguint fer la imatge que Catalunya l'any 31 necessitava de si mateixa.

La Unió Socialista de Catalunya, grup minoritari i incipient, com totes les forces d'esquerra, conjugava els components socialista i nacionalista, però malgrat la militància de coneguts intel·lectuals dins el partit, el seu arrelament en la vida política catalana es degué sobretot a l'aliança gairebé constant amb ERC.

Per les forces comunistes catalanes, l'any 30 té una profunda significació, a l'aconseguir-se la unitat de la Federació Comunista Catalano-Balear i el Partit Comunista Català.

La caiguda de la dictadura i el retorn al constitucionalisme feu plantejar als militants de la Federació Comunista l'alternativa revolucionària del front únic i de la unitat sindical, per contrarrestar el decidit avanç dels feixismes europeus. Obviament, advocaven per una tàctica de col·laboració amb l'esquerra burgesa i l'anarcosindicalisme; n'és una prova la participació de Joaquim Maurín al Comité Revolucionari de Catalunya i al Comité Pro Llibertat. Les difícils relacions que mantenien amb el Partit Comunista Espanyol es convertiren en ruptura definitiva quan aquest es definí oficialment per a una revolució democràtica dirigida exclusivament pel proletariat.

Durant la Dictadura havien sorgit altres nuclis revolucionaris que, utilitzant com a plataforma d'expressió els locals culturals, aprofundien en les polèmiques sobre els aspectes bàsics del marxisme revolucionari. L'any 1928 es constituïren com a partit, amb la denominació de Partit Comunista Català. Vinculats també al Comité Revolucionari i a les lluites Pro-Amnistia, defensaren l'obtenció de la República a través de la lluita popular.

A mesura que avançaven els pactes de l'esquerra burgesa, la necessitat d'unificar les forces comunistes esdevenia urgent.

A finals del mes de novembre de 1930 es constituïa el Bloc Obrer i Camperol, concebut com una aliança revolucionària d'obrers i camperols. La seva participació en el joc electoral s'explicitava com un mitjà de propaganda del programa dels comunistes catalans i com a constatació del desplaçament de l'electorat cap a l'esquerra. El triomf republicà havia d'inscriure's dins les previsions revolucionàries que, en el cas espanyol, passava per un període de predomini de la burgesia liberal, anys que les forces revolucionàries devien aprofitar per organitzar-se i prendre la iniciativa.

La classe obrera era fonamentalment apolítica i mantenia la seva massiva militància dins la CNT que, malgrat la seva vida clandestina, havia arribat als 200.000 afiliats a Catalunya, segons informes del cap de policia al general Berenguer, en fer-se càrrec del govern. Durant les acaballes de la monarquia, La CNT mantingué freqüents contactes amb els republicans i en les eleccions municipals trencà el seu principi bàsic d'apoliticisme per donar suport a les forces republicanes d'esquerra.

I.2.- LA VIDA MUNICIPAL.

Malgrat les promeses de normalització fetes per Berenguer, la vida pública de Barcelona estava regida encara per l'ombra de la Dictadura. Apareixeren diaris nous, però sovint eren retallats o retirats i la censura impideix comprovar des de la premsa el desvetllar dels barcelonins a la vida política.

Aquest procés, però, es demostra sobretot en les activitats empreses per reorganitzar els centres i clubs clausurats pel dictador (les campanyes més sorolloses foren potser les del Centre Autonomista Dependents Comerç i Indústria), així com el clam unànim demanant amnistia que triomfà poc a poc i culminà el febrer del 31 amb el retorn de Francesc Macià .

Berenguer posà en marxa un mecanisme que s'emparava en fórmules mixtificadores de l'etapa de la Dictadura i dels ajuntaments constitucionals anteriors, per retornar una vida més normalitzada als municipis. Així, el Real Decret del 15-2-1930 disposava la forma com havien de constituir-se els nous ajuntaments. En la seva exposició, es constatava el fracàs de l'Estatut Municipal de 1924, ja que, a la pràctica, havia portat a organitzar els ajuntaments a base de lliures designacions governatives. També es constatava la manca de vida legal, durant el temps transcorregut, dels ajuntaments cessats a l'adveniment del Directori. Davant aquesta situació, el govern plantejà la implantació d'un règim provisional o transitori, que tendia a l'equilibri. La fórmula utilitzada fou l'organització dels ajuntaments de forma automàtica, associant a la meitat dels càrrecs els majors contribuents

i, a l'altra meitat, els regidors que havien obtingut major nombre de vots des de les eleccions de l'any 1917.

Seguint aquest procediment, el dia 25 de febrer, els governadors civils, en les capitals de província, i els actuals alcaldes, en els altres ajuntaments, junt amb el secretari de la corporació, havien de procedir a proclamar els nous regidors. El dia següent havia d'efectuar-se el nomenament de l'alcalde, elegit pels mateixos ajuntaments a les ciutats de menys de 5.000 habitants i designat pel govern a la resta. Les tinències d'alcaldia, en aquest darrer cas, també havien d'ésser designades pel govern, entre els mateixos regidors.

El dia manat pel decret es constituí automàticament la corporació municipal de Barcelona. La sessió municipal era presidida pel governador civil, Ignadi Despujol i pel secretari de l'Ajuntament, Claudi Planas i Font. Després de donar lectura a la relació de majors contribuents (efectuada per a l'elecció de compromissaris al Senat) i a la de regidors elegits des de 1917, es designaren els que havien d'ocupar els càrrecs. Les sessions constituents es celebraren el 26 i 27 de febrer i el 4 de març. A la primera, el governador civil comunicà el nomenament del batlle, que el rei havia fet en la persona del Marquès de Comillas. Els tinents d'alcalde nomenats eren: Antoni Martínez Domingo (Lliga Regionalista), Joan Pich i Pon (Partit Radical), Enric Maynés Gaspar (Lliga Regionalista), Ramón Coll Rodés (Lliga Regionalista), Josep Rocha Gracia (Partit Radical), Josep Cararach Mauri (Lliga Regionalista), Lluís Massot Balaguer (Lliga Regionalista), Alejo Santamaría González (Partit Radical), Joan Torras Puig i Joan Comas Cros.

D'entre aquestes tinències, la 4^a, 5^{ena} i 7^{ena}, que havien quedat vacants per renúncia, foren ocupades pels regidors Ramon Coll, Josep

Rocha i Lluís Massot, per elecció del consistori. El govern havia accedit, doncs, a la petició del consistori, a proposta dels regidors Lluís Nicolau d'Olwer, Quirós i Pau Font, on es demanava que aquestes tinències no fossin proveïdes fons que no fós el mateix consistori que decidís lliurement sobre la seva assignació.

En general, el procediment seguit per constituir l'Ajuntament fou acceptat per tots els partits polítics, com a única alternativa que els quedava per reprendre la vida política municipal. La continuïtat amb el règim anterior era en part garantida pels regidors electes segons la llista dels majors contribuents, que mostraven la seva indiferència inhibint-se'n 20 fins i tot de l'assistència a la sessió constituent.

Els regidors regionalistes consideraren el seu nomenament com una restitució del càrrec; els radicals tornaren a polaritzar els seus atacs contra la Lliga, que consideraven beneficiada per l'elecció del batlle i el primer tinent d'alcalde, de tendències regionalistes, i els homes d'Acció Catalana acceptaren el fet com una revàlida provisional, tot i renunciant a les tinències d'alcaldia com a expressió de la seva disconformitat amb el procediment de la Real Ordre per al nomenament.

Els regidors que formaven el nou consistori eren:

Josep Balcells Cortada

Josep Barbey Prats (Lliga Regionalista)

Enric Bernaldo de Quirós

Víctor Blajot Romero (Lliga Regionalista)

Domènec Blanqué Blanch (Partit Radical)

Salvador Bremon Masgrau (Lliga Regionalista)

Josep Capdevila Ventosa (Partit Radical)
Josep Cararach Mauri (Lliga Regionalista)
Carles Casades Codol
Martí Casals Galceran
Ramon Coll Rodés (Lliga Regionalista)
Joan Coma Cros
Lluís Companys Jover (Partit Republicà Radical)
Eleuteri Chico Sánchez
Joaquim Degollada Capdaigua (Lliga Regionalista)
Agustí Escolá Doménech (Lliga Regionalista)
Martí Esteve Guau (Lliga Regionalista)
Joan Fàbregas Soler
Alexandre Font Plana
Pau Font Valls
Josep Gabarró Bergadá (Federació Monàrquica Autonomista)
Pere Garcias Seguí
Joan Gimenez Sánchez
Lluís Guarro Casas (Lliga Regionalista)
Valentí Iglesias Abelló (Independent)
Enric Julià Vila
Ramón Juliá Roldós
Francesc Lacambra Lacambra, Conde de Lacambra
Tomàs Mallol Bosch
Antoni Martínez Domingo (Lliga Regionalista)
Lluís Massot Balaguer (Lliga Regionalista)
Enric Maynés Gaspar (Lliga Regionalista)
Jospe Monegal Nogués
Laureà Moreno Morcillo
Ignasi Navés Carrió (Partit Radical)
Lluís Nicolau d'Olwer (Acció Catalana Republicana)

Josep Nonell Pujol (Lliga Regionalista)
 Ramon Olivella Rigol (Partit Radical)
 Joan Pich i Pon (Partit Radical)
 Josep Puig i Esteve (Lliga Regionalista)
 Francesc Rocamora Pi
 Lluís Rocamora Pi
 Josep Rocha Gracia (Partit Radical)
 Fèlix Roure Carricarte (Partit Radical)
 August de Rull Artós (Lliga Regionalista)
 Manuel Sabater Carbonell (Lliga Regionalista)
 Pere Salisachs Jané
 Salvador Samà Torrents, marquès de Marianao
 Aleix Santamaria González (Partit Radical)
 Manuel de Sivatte Llopart
 Joaquim Mª Tintoré Punyed
 Josep Tomàs Boix (Lliga Regionalista)
 Joan Torras Puig
 Josep Trius Tous
 Xavier Tusell Gost (Lliga Regionalista)
 Joan Viladot Oliva
 Josep Xicoy Grau (Lliga Regionalista)

(8)

En la primera sessió municipal el sentit del treball s'orientà cap a l'esfondrament de l'obra de la Dictadura. Diversos regidors presentaren una proposta, que fou aprovada, a fi que la corporació sol·licités al Cap de Govern, l'ampliació del decret d'amnistia del 5 de febrer, a benefici de tots els que sofriren sancions o condemnes per fets o actes succeïts en el període de la dictadura, que no tinguessin caràcter de delictes comuns i la revisió de processos del mateix període.

Però la reanudació de la vida municipal constitucional no fou suficient per esvair la confosa i corrupta situació anterior. La premsa manifestava abastament el mal gust que havia deixat a tothom els anys de la Dictadura (9).

I l'opinió ciutadana s'inclinava a demanar responsabilitats. Damunt els barcelonins havien caigut nombroses imposicions econòmiques que contrastaven amb els tèrbols negocis que els responsables de la ciutat havien realitzat gràcies a l'Exposició. "L'Esquella de la Torratxa" recull aquest esperit i fa una crida ben eloqüent:

"..aquests homes usurparen als ciutadans de Barcelona la representació pròpia i feren de l'Ajuntament una corporació provincial i del més baix nivell intel·lectual i social. No se sentiren regidors i directors dels destins de la ciutat, sinó "amos" d'ella. Feren i desferen sense cap control i sense cap crítica admesa. Es que no hi ha sanció moral contra aquests homes?...

...la vida, senyors ex-usurpadors de la voluntat col·lectiva no és una festa major. Aquests anys que han estat un festival tenen per nosaltres una penitència molt llarga" (10).

Els radicals insistien també en demanar responsabilitats al consistori anterior, mentre que la Lliga cridava a la unitat i al suport del batlle per fer possible aquesta tasca fiscalitzadora.

Tot i les seves limitacions, el nou consistori permeté reprendre el contacte de la ciutat amb la vida política. La normalització però, esdevenia lenta: calia retornar els funcionaris depurats per la Dictadura als seus càrrecs -com en el cas de Manuel Ainaud (11)- i calia fer inventari d'allò que s'havia destruït per començar a refer-ho de nou.

CAPÍTOL I: LA REPRESA DE LA NORMALITAT POLÍTICA

NOTES :

1. Entre els llibres publicats en aquests mesos poden destacar-se els següents:

J. Aiguader Per Catalunya i amb Catalunya.

Jaume Bofill i Mates, L'altra concòrdia.

M. Domingo, ¿Qué espera el rey?.

F. Madrid, Els exiliats de la Dictadura.

A. Nin, Les dictadures dels nostres dies.

J. Ors, España y Cataluña.

J. Pellicera, EL nostre imperialisme.

A. Perucho, La dictadura a Catalunya.

R. Xuriguera, Els exiliats acusen.

2. Carrasco i Formiguera, El Pacte de Sant Sebastià, les edicions de l'Arc de Barà. Barcelona 1931.

3. Idem.

4. Josep Mª Poblet, Jaume Aiguader, pag. 144-145.

5. Idem, pag. 146.

6. Pot veure's el text complert en "La Publicitat", 19-8-1930.

7. Josep Mª Poblet, Història de l'ERC, pag 33.

8. "Gaseta Municipal de Barcelona", 10-3-1930.
9. "Mirador", 20-2-1930, 27-2-1930, 20-3-1930.
10. "L'Esquella de la Torratxa", "L'Ajuntament de la Dictadura", 28-2-1930.
11. "L'Esquella de la Torratxa", 20-2-1930.

CAPÍTOL II :

LA TASCA DE LA COMISSIÓ DE CULTURA

II.1.- LA COMPOSICIÓ DE LA COMISSIÓ DE CULTURA.

La Comissió de Cultura passà a anomenar-se "Comissió de Cultura i Estadística" i les competències que se li atribuïren comprenien els aspectes relacionats amb aquestes dues branques i les colònies escolars i escoles especials, la formaren els següents regidors:

Alexandre Font

Josep Balcells

Salvador Bremon (Lliga Regionalista)

August de Rull (Lliga Regionalista)

Lluís Nicolau (Acció Catalana Republicana)

Josep Barbey (Lliga Regionalista)

Fèlix Roure (Partit Republicà Radical)

(1)

El Sr. Lluís Massot i Balaguer (Lliga Regionalista) fou tinent d'alcalde, delegat de les funcions relatives a aquesta comissió.

Es delegaren a Josep Barbey i August Rull per a la Junta Local de Primera Ensenyança, a Joaquim Degollada, Lluís Nicolau, Marquès de Marañao i Antoni Martínez Domingo per a la Junta de Museus, a Ramon Coll Rodés per al Patronat de la Biblioteca Central, a Josep Cararach, Josep Barbey, Enric Julià, Fèlix Roure i Pau Forn per a la Junta de Ciències i a Fèlix Roure i Josep Puig Esteve per a l'Institut d'Orientació Professional.

La filiació política dels membres de la Comissió traduïa l'hegemonia de la Lliga Regionalista, en els ajuntaments anteriors al cop d'estat. El representant d'Acció Catalana Republicana, Lluís Nicolau d'Olwer, accedia al càrrec de regidor que havia obtingut en els dies

de la seva militància dins la Lliga. Aquesta anàlisi ens fa constatar la manca de concordància entre el retorn constitucional i les noves tendències de l'electorat.

II.2.- EL RETORN A LES ACTIVITATS.

II.2.1.- LES REPARACIONS A LES ACCIONS REPRESSIVES DE LA DICTADURA.

Un cop conformada la Comissió de Cultura, després de la constitució de l'ajuntament de transició, calia reprendre les seves activitats i recuperar els ideals que l'havien fonamentat des de la seva creació. Restablir les institucions manllevades, com el Patronat Escolar, obrir de nou les portes al personal expulsat, recuperar la catalanitat reprimida, accelerar el procés d'escolarització de la població amb l'acabament dels grups escolars... tot això foren els objectius que es perseguïen. Els pocs mesos que li quedaven de vida a la monarquia no foren estèrils per als homes preocupats pels afers culturals de la ciutat, que aprofitaren l'avinentsa que els membres més liberals del gabinet Berenguer estiguessin disposats a fer concessions que esborressin els mals efectes de la política repressiva de Primo de Rivera.

Una de les primeres accions empreses fou restablir al seu lloc de treball a tots els funcionaris depurats per la Dictadura, un dels quals era Manuel Ainaud, home ja conegut per la seva extraordinària capacitat de treball i imprescindible per a retornar a l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura la seva eficàcia, de tal manera que la premsa comentava irònicament:

"... ja hi ha qui del Negociat de Cultura de l'Excelentísim Ajuntament de Barcelona en diu "La Galera"... (2)

Aquesta mesura anà acompanyada de tota una campanya per restablir la tradicional independència política dels empleats municipals, que

havien estat sotmesos a reiterades coaccions (declaracions de llealtat al règim, professió d'anticatalanisme...) a l'Ajuntament manat pel Baró de Viver.

Durant els anys de la Dictadura, potser els efectes que més negativament s'havien viscut, foren les prohibicions a la lliure utilització de la llengua materna a l'escola. Calia una restitució immediata a les ofenses que havien rebut mestres i infants.

Després que el Director General de Primer Ensenyament, Rogelio Sánchez, es declarés públicament partidari de l'ús del català en els primers graus de l'escola i considerés ineficaç la docència de mestres que ignoressin el català, al nostre país (3), només calia la derogació de les Reals Ordres 20-10-1923, 19-12-1923, 12-2-1924, 13-10-1925 i 11-6-1926, les quals, segons el Sr Massot:

"...bandejaren l'idioma català de les escoles nostres, limitant l'acció dels mestres per a obtenir major rendiment de l'ensenyament primari dels infants del nostre poble, la qual cosa impossibilitava que la tasca d'entitats benemèrites com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana poguessin descabdellar-se dintre la legalitat, com així mateix en la part que pedagògicament i d'acord amb els corrents científics del nostre temps pugui realitzar-se a les escoles de la nostra ciutat..." (4).

Després de la sol·licitud del Delegat de Cultura, deixaren de tenir vigència les anteriors Reials Ordres.

També les biblioteques escolars circulants vegeren retornar als seus catàlegs totes aquelles obres d'autors catalans, retirades a

l'any 24, com les de Maragall, Carner, Mn. Collell, Pompeu Fabra, Angel Guimerà, Massó i Torrents, Mn. Cinto ... i d'altra banda es suprimiren totes aquelles de caire patriòtic inadequat per als infants.

Durant la Dictadura, el president de la Comissió de Cultura havia ordenat a un porter de l'Ajuntament que estripés tots els llibres de la biblioteca de la pròpia comissió escrits en català (5).

En altres cassos, la censura municipal de la Dictadura no havia actuat per motius exclussivament anticatalanistes. L'Assessoria Tècnica s'encarregà d'estudiar i posar en funcionament un servei de diapositives i cinema per a les escoles i disposà per això de tot el material (20 aparells cinematogràfics i 5.000 diapositives i pel·lícules) adquirit l'any 1923 i que romania diapositat, sense fer-ne ús en aquests 7 anys, a l'escola Baixeras.

Seguint aquest camí de normalització, el 14 d'abril de 1930 foren dissoltos els Patronats creats per l'ajuntament de l'any 1925 per intervenir en el control i inspecció de les Escoles Especials de Deficients, Sord-Muts i Cecs.

La Diada de Sant Jordi fou inclosa de nou com a dia festiu en el calendari escolar i s'hi afegí també el Primer de Maig a proposta del regidor radical Josep Rocha.

II.2.2.- EL RESTABLIMENT DEL PATRONAT ESCOLAR.

Qualsevol intent de reparació quedava curt sense el restabliment del Patronat Escolar autèntica eina per aconseguir canvis quantitativus

i qualitatiu a l'ensenyament públic de la ciutat. El president de la Comissió de Cultura, Sr Massot, i el propi Ainaud gestionaren a Madrid el seu ràpid restabliment. El ministre d'Instrucció Pública Elías Tormo, assessorat per Menéndez Pidal, promulgà una Real Ordre (2-7-1930) per la qual s'assegurava de nou el règim de patronat als grups escolars Baixeras i LA Farigola.

La positiva valoració que el propi ministeri feu del Patronat, evidenciava la necessitat de l'ampliació de les seves atribucions als restants grups escolars, les obres dels quals s'anaven enllestint després de la paralizzació soferta durant la Dictadura.

Així ho reconegué el Real Decret del 7 de setembre del 1930, el qual, tot i refusant les raons de la seva supressió, l'avaluava com institució modèlica i estimulava a altres poblacions a seguir el seu exemple:

"... creyendo que era necesario y urgente dar satisfacción al pueblo de Barcelona por el agravio que recibiera con la disposición que disolvía el Patronato, se dictó una Real Orden en 2 de julio próximo pasado... restablecía en toda su integridad aquella institución escolar...

El Patronato Escolar de Barcelona... ha elevado al Ministerio razonado documento... proponiendo la ampliación de funciones...

Afortunadamente, los resultados obtenidos por el Ayuntamiento de Barcelona en sus magníficas instituciones de cultura, aconsejan sean atendidas estas peticiones... al extender el régimen de patronato a un número mayor de escuelas, que en este caso abarcará

aproximadamente la mitad del censo escolar que actualmente concurre a la escuela nacional de Barcelona, aumentará considerablemente los beneficiosos resultados del mismo...

Deja de ser el ensayo beneficioso solamente para pocos y se transforma en el tipo, perfecto en su organización, de Escuela popular amparada por el Estado y con el espíritu de la localidad, la que podrá representar ejemplo y ofrecer estímulo de lo que deben ser las grandes instituciones escolares y similares de las grandes poblaciones españolas" (6).

Podria interpretar-se que el reconeixement de la limitada capacitat ministerial per afrontar la responsabilitat escolar del conjunt del país influïa decisivament en el suport que es donava a qualsevol organisme que alliberés l'Estat d'obligacions econòmiques, tal com queda implícit en aquest paràgraf:

"Esta colaboración, iniciada entre el Ayuntamiento de Barcelona y el Ministerio... permitirá al Estado dedicar sus energías y recursos económicos a pequeñas localidades de tasado presupuesto..." (7)

Immediatament que l'Ajuntament vegé recuperades les seves atribucions en l'elecció dels mestres, es convocaren concursos per proveir les places que es crearen als nous grups escolars. El primer es convocà el 23 d'agost del 1930 per proveir 50 places de mestres de nens i 50 de nenes. Pocs dies després s'amplià l'autorització per nomenar 40 mestresses de pàrvuls.

La continuïtat amb la política anterior de la Comissió de Cultura pot confirmar-se a través de les declaracions del Sr. Massot (8),

amb la línia de donar uniformitat a les escoles públiques barcelonines, comptant sobretot amb la dependència del mestres del Patronat. Per als ensenyants, aquesta dependència els continuava suposant una avantatge econòmic i unes garanties per a dur a terme una tasca professional coherent amb la realitat catalana.

A la ciutat de Barcelona, la restitució del Patronat fou agraïda, en general, per polítics i pedagogs. Entre aquests, Alexandre Galí, valorava la reorganització, tant per l'ampliació del seu camp d'acció, com per l'acurada tria dels mestres nous que s'incorporaren (9).

L'ofensa que per a la ciutat havia representat la seva supressió es considerava reparada fins a l'extrem que, entre els polítics, la nova vida del Patronat era un dels pocs encerts que podien atribuir-se al gabinet Berenguer:

"... tot combatent la política de conjunt del govern Berenguer, no ens raca pas de reconèixer els seus encerts... I un encert indubtable és el decret d'Instrucció Pública sobre el Patronat... Es la fi d'un llarg treball, el coronament lògic d'un seguit d'esforços, la constatació de com les institucions municipals de cultura feren vergonya a l'escola de l'Estat...

El reconeixement que avui n'ha fet el govern ja estava fet de temps per l'opinió intel·lectual d'Espanya endins... Dos noms escau recordar : Lluís Bello i Ramón Menéndez Pidal.

El règim de Patronat escolar de Barcelona es la reconeixença de l'aptesa de la ciutat a regir l'ensenyament dels seus fills. Es, doncs, un triomf de la ciutat tota sencera..." (10).

La conversió del que havia estat una experiència excepcional i d'assaig en règim general, era el reconeixement implícit del Ministeri d'Instrucció Pública de la capacitat de l'Ajuntament per regir les seves escoles, fet del qual se'n deduïa, massa optimícticament, una solució també prompta per al problema de la llengua catalana a l'escola.

D'altra banda molts dels plets plantejats durant la Dictadura, es resolgueren favorablement en favor de l'Ajuntament. Així es pogueren començar les obres d'adaptació a l'edifici dels Cavallers de l'Ordre de Malta (futures Escoles Cases, inaugurades el 18-11-1932), llegat per la Família Casas-Guarro, en poder-se respectar la condició dels donants, d'imposar un caràcter de catalanitat a l'ensenyament que s'hi havia d'impartir.

També l'actitud de cooperació i benevolença entre l'Ajuntament i el Ministeri d'Instrucció Pública es feu patent a l'hora de resoldre el plet del llegat Pere Vila. El donador havia cedit la deïxa per a fins de cultura pels nens de Catalunya. El ministeri de la Dictadura acusà al Municipi d'acaparar per Barcelona la deïxa i paralitzà les obres del Grup Escolar. Una Real Ordre també signada per Elias Tormo declarava ben invertides les despeses fetes en la construcció del grup escolar, que pogué reanudar-se a partir d'aquell moment.

L'ambigüïtat del text testamentari en la seva referència als "nens de Catalunya" motivà fortes discussions al si del consistori entre els regidors d'Acció Catalana, que defensaven l'admissió prioritària al grup escolar dels nens de pares catalans i els radicals que interpretaven el text de forma més generalitzada.

La capacitat de gestió dels nous grups escolars dotava el Patronat d'una envergadura considerable quantitativament, però la fragilitat de la vida oficial i la politització dels grups compromesos al consistori, donaren a aquest organisme una dinàmica ben diferent a la de l'etapa anterior a la Dictadura.

II.2.3.- CRONOLOGIA DE LES REALITZACIONS DE LA COMISSIÓ DE CULTURA.

La Comissió de Cultura tenia al seu càrrec, com hem vist, un ampli camp d'activitats, que ultrapassava els aspectes referits directament a l'ensenyament, com l'Arxiu Municipal, La Banda Municipal, l'Escola de Música, les Juntes Autònomes...

En el treball quedà exclòs l'anàlisi de tots ells, centrant-nos sobretot en l'acció escolar o relacionada amb ella, doncs les institucions abans esmentades, per la seva finalitat, requereixen un tractament autònom. D'altra banda foren menys susceptibles de ser utilitzades en tota polèmica política per la seva menor irradiació social. Amb l'exposició cronològica que segueix a continuació poden veure's els dictàmens més significatius aprovats per la Comissió de Cultura en aquests mesos de transició, éssent després tractades amb profunditat les realitzacions lligades amb el camp escolar.

I amb la taula resum de l'annex nº 1 que abarca quantitativament tots els dictàmens aprovats es pretén captar l'activitat global de la Comissió, dividida per temes específics.

L'annex nº 2, reproduueix la llista alfabètica d'escoles primàries públiques no depenents del Patronat, que foren creades en aquests

mesos, així con també aquelles que foren traslladades a locals amb millors condicions materials.

CRONOLOGIA

ANY 1930

20-1-1930.- Es destinen 17.850 ptes. per obres de reparació i millora en escoles.

3-2-1930.- Es destinen 3.500 ptes. per als cursos ambulants d'ensenyança domèstica.

10-2-1930.- Es concedeixen premis als alumnes de les Escoles Complementàries d'Oficis per una valua de 10.475 ptes.

10-2-1930.- S'adquireix la finca "Los Pinos" de Sant Vicenç de Llavanes per a colònies.

10-3-1930.- Es dóna la conformitat a la certificació i relació valorada de les obres del grup escolar Pere Vila, d'import 155.189,12, efectuades per Jaume Oliva Serra.

24-3-1930.- Diverses obres de reparació a escoles per un valor de 10.000 i 14.600 ptes.

31-3-1930.- Aprovació d'obres de reparació a escoles de 10.400 ptes.

31-3-1930.- S'aproven les relacions de despeses de la Junta de Ciències de 51.040 i 60.000 ptes.

7-4-1930.- Per a evitar exclussivismes i preferències en la secció d'alumnes per a ingressar a les escoles primàries i especials de l'Ajuntament, es podran presentar sol.licituds a totes les èpoques de l'any, tinguent preferència l'antigüetat en la sol.licitud.

7-4-1930.- S'encarregà a Joan Llongueras la confecció d'un pla d'organització de l'ensenyança musical a les escoles primàries i la revisió de l'actual repertori de cançons.

7-4-1930.- Es restableix el funcionament de la cantina a Vilajoana, ja que a l'estar suprimida en els darrers anys, es limitaven les hores de classe al matí, amb perjudici dels alumnes.

14-4-1930.- Són dissol_tos els Patronats creats per l'Ajuntament el 23-9-1925 per a intervenir en les escoles de Deficients, Sordmuts i Cecs. La documentació d'aquests organismes té de passar al Tinent d'Alcalde Delegat de Cultura. Es decideix donar les gràcies als membres d'aquests patronats que hagin limitat la seva acció en els aspectes tècnics.

14-4-1930.- S'aprova com a dia festiu en el calendari escolar la diada de Sant Jordi (que no ho era des de 1924) i també s'aprova una moició del Sr. Rocha incluint com a dia festiu l'1 de maig.

14-4-1930.- L'Assessoria Tècnica deu estudiar amb urgència l'emplaçament adequat per a dos grups escolars, incluits en el Pressupost Extraordinari de 1920, amb la quantitat de 2.499.791'39 ptes.

21-4-1930.- L'Assessoria Tècnica deu estudiar i proposar un pla d'organització d'un servei de diapositives i cinema per a les escoles, disposant per això de 20 aparells cinematogràfics, 5.000 diapositives i pel.lícules, adquirits l'any 1923 i que no van ser utilitzats, estant dipositats a l'escola Baixeras.

21-4-1930.- L'Assessoria Tècnica deu revisar els catàlegs de les biblioteques escolars circulants per a determinar si totes les obres incluídes a partir de 1924 són apropiades per als alumnes menors de 14 anys. S'inclouen novament les obres d'autors com Maragall, Carner, Mn. Clascar, Mn. Casaponce, Mn. CoUell, Pompeu Fabra, Font Sagué, Guimerà, Massó i Torrents, Mn. Cinto... que, per estar escrites en català, foren retirades.

5-5-1930.- S'agraeix als hereus de Camila Casas Jover, vda. Guarro, les següents donacions: una finca al carrer Joan de Malta-Corts Catalanes per a establir en ella una escola d'instrucció primària i la quantitat de 76.518'67 ptes. per a beques d'estudiants de magisteri.

5-5-1930.- S'encarrega a Folch i Torres, director dels museus, l'organització d'una visita gratuïta a l'Exposició i al Palu Nacional, per als alumnes de les escoles professionals nocturnes.

2-6-1930.- S'obre concurs per a la provisió de 40 places de mestres agregats.

14-7-1930.- Es dóna compte de la Real Ordre del 2-7-1930, que deroga la del 12-2-1924, que suprimia el Patronat Escolar. Es proposa la reorganització d'aquest i la seva extensió als nous grups escolars.

11-8-1930.- Es dóna conformitat a la relació valorada de les obres de construcció del grup escolar Pere Vila, efectuades per Jaume Oliva Serra, per un import de 112.489'04 ptes.

18-8-1930.- Es posa a disposició del president del Patronat Escolar la quantitat de 10.000 ptes, per a les despeses d'organització i funcionament dels nous grups escolars.

15-9-1930.- Viatge d'estudis a l'estranger del Jefe del Negociat de Cultura, Gonçal Serraclara, per a estudiar l'organització escolar a l'estranger.

29-9-1930.- S'aprova la relació dels 40 mestres agregats per al bienni 1930-32.

29-9-1930.- Es posa a disposició del Patronat Escolar els edificis Lluís Vives, Ramon Llull, Milà i Fontanals, Pere Vila, Baldiri Reixach, Baixeras, La Farigola, B. Carles Aribau, Pi Margall, S. Raimon de Penyafort i Dolors Monserdà per a que puguin instal·lar-se en ells els grups escolars i ensenyances complementàries.

29-9-1930.- S'aprova el projecte per a la construcció i reforma de l'antiga Casa de l'Ordre del Cavallers de Sant Joan de Malta. S'obre subhasta per a 399.878'84.

29-9-1930.- S'anomena a Lluís Nicolau d'Olwer per a formar part del Patronat de la Residència d'Estudiants de la Universitat Industrial.

13-10-1930.- Per atendre a l'organització del servei permanent de matrícules en els nous grups escolars es posa a disposició del Tinent d'Alcalde Delegat de Cultura 12.000 ptes.

13-10-1930.- Es sol.licita al Ministeri d'Instrucció Pública la derogació de la disposició Real Ordre de 10-10-1927, que obliga a l'Ajuntament a presentar al Ministeri els plànols per a la construcció del grup escolar Collasso i Gil, ja que un cop verificada l'entrega del llegat, serà urgent iniciar la seva construcció.

20-10-1930.- S'adquireix la finca "Les Carasses" per 375.583'08 , a fi de construir-hi l'escola a l'aire lliure "Ignasi Iglesias". L'Associació "Amics d'Ignasi Iglesias" feren una subscripció pública per a contribuir-hi.

10-11-1930.- S'amplia l'Escola Complementària d'Oficis del districte X "Francisco Aragó" (Rogent 65), destinant-s'hi 69.866'41 ptes.

10-11-1930.- Construcció d'una terrassa a l'Escola del Parc del Guimardó. Pressupost 31.529'99 ptes.

17-11-1930.- Pressupost de 21.570 ptes per a treballs complementaris de plantacions i jardins als grups escolars Lluís Vives, Ramon Llull i Pere Vila.

31-12-1930.- S'organitzen ensenyaments de caràcter permanent a Can Puig, per a una població de 50 alumnes que necessiten una cura climatològica de muntanya.

31-12-1930.- Es destinen 80.500 ptes. per a fer efectiu el Real Decret 23-8-1930, que estableix varies modalitats d'ensenyament en els nous grups escolars, l'organització d'ensenyaments especials de retrassats i millor dotats, cursets de perfeccionament i viatges d'estudis per a mestres, unificació de mètodes i sistemes pedagògics, i per a instal.lar noves escoles nacionals graduades i unitàries.

1931

5-1-1931.- Sisena certificació de les obres del grup escolar Pere Vila, presentada per Jaume Oliva Serra, de 141. 937'34 ptes.

26-1-1931.- Es posa a disposició de cada director de les escoles la quantitat de 500 ptes per a material.

26-1-1931.- Es posa a disposició del president del Patronat Escolar la quantitat de 25.000 ptes per a organitzar i fer funcionar els nous grups escolars.

26-1-1931.- S'anomena a Artur Martorell professor col.laborador de les Ensenyances Complementàries.

2-2-1931.- Nomenaments de Flora González Laguna, encarregada del servei de Colònies Escolars, Ramon Jori Roig, director de les ensenyances artístiques de les institucions municipals i d'Ester Antich Sariol com a secretària de l'Assessoria del Departament Tècnic de Cultura.

9-2-1931.- S'adjudiquen 12.500 ptes. per a obres de reparació i millora dels edificis escolars.

9-2-1931.- Es dóna conformitat a la relació de 40 professores de pàrvuls, nomenades pel Patronat Escolar per a les noves institucions escolars.

23-2-1931.- S'adiciona el següent paràgraf al Reglament General d'Empleats Municipals:

"Constituirá el tribunal para la provisión de plazas de personal facultativo o técnico de Cultura, el Teniente de Alcalde delegado, 2 concejales de la comisión, el director o jefe superior del ramo, el secretario del ayuntamiento, o el jefe de sección y un funcionario técnico de la especialitat vacante".

2-3-1931.- S'adjudiquen 7.200 ptes. per a despeses de funcionament de l'oficina de matrícules.

2-3-1931.- S'accepta la següent proposta del Patronat Escolar: Rosa Sensat passa a ser directora del grup escolar Milà i Fontanals i Antolí Monroy queda com a director de l'Escola del Bosc.

9-3-1931.- Es destinen 9.000 ptes. per a organitzar practiques de camping que complementin l'ensenyament físic de les escoles.

11-3,13-4-1931.- S'anomena directora de l'escola Ignasi Iglesias a Montserrat Roca.

11-3,13-4-1931.- S'aprova el pressupost de despeses i ingressos per al Patronat Local de Gormació Professional de Barcelona. L'Ajuntament aporta 142.067 ptes. i una subvenció de 6.000.

11-3,13-4-1931.- S'accepten i aproven les bases proposades per la Junta Mixta de diputats provincials i regidors per a instal·lar l'Institut d'Estudis Catalans i la Biblioteca de Catalunya a l'antic Hospital de la Santa Creu.

11-3,13-4-1931.- S'aprova la setena relació de les obres del grup escolar Pere Vila, presentada per Jaume Oliva Serra, de 37.265'14 ptes

II.2.4.- LES SUBVENCIONS.

Segons pot constatar-se a la llista d'entitas subvencionades que adjuntem en l'annex nº 3, és real la disminució dels ajuts respecte als primers anys de funcionament de la Comissió de Cultura. Sense que hagi sigut possible trobar una explicació clara a aquest fet, poden temptejar-se diverses hipòtesis, entre les quals s'hi destacarien la pèrdua del protagonisme dels radicals que havien rebut bona part de les subvencions anteriors amb destí als seus centres culturals i recreatius, la politització de la vida pública que donà el principal protagonisme als partits, o bé, simplement, podia haver-se perdut el costum de sol.licitar les subvencions després de sis anys durant els quals n'havien sigut negades bastantes.

II.3.- LA SENSIBILITZACIÓ VERS L'ESCOLA PÚBLICA.

A l'any 30, l'acció més espectacular de la Comissió de Cultura fou l'enllestiment dels grups escolars Milà i Fontanals, Ramon Llull, Lluís Vives i Pere Vila, ja pràcticament acabats, i l'adaptació, ampliació i construcció d'altres grups. Amb la seva represa, el Patronat tenia, doncs, un objectiu molt definit a curt plaç, dotar a la ciutat d'una quantitat considerable de places escolars públiques.

Tot junt contribuí a una forta sensibilització de l'opinió en pro de l'escola pública, que qüestionà i aportà nous elements vers la tasca de la Comissió de Cultura. En efecte, la seva acció caminava enmig de fortes contradiccions, econòmiques i polítiques i quedaven damunt la taula un seguit d'interrogants.

Cóm es conjugava la propaganda envers l'escola pública i la real manca de places escolars? A la premsa s'escolava aquesta incoherència, doncs si bé s'estimulava els pares a portar els fills a l'escola pública, ampliant inclús el període de matrícula a tot l'any, en realitat, la majoria dels establiments docents de la ciutat eren les rònegues escoles municipals i la majoria d'infants, en una xifra aproximada de 60.000, encara havia d'emparar-se a l'escola privada (11).

Cóm podia oblidar-se la migradesa de mitjans econòmics de que disposava la Comissió de Cultura, pràcticament igual que a començaments de segle, mentre que les necessitats escolars no deixaven d'augmentar?

Quina resposta es podia donar a les demandes protagonitzades pels diferents barris de Barcelona, que, un darrera l'altre, acudien a

l'ajuntament i exposaven les necessitats escolars?

En alguns cassos fou possible una resposta positiva, com en el grup escolar Mn. Cinto, al carrer Lleida, aconseguit per l'existència de l'edifici, que havia ubicat les oficines de l'Exposició del 29; però l'alternativa global a la situació esdevenia fonamentalment política, donades les circumstàncies que envoltaven la vida del país:

"... El poble comença a reaccionar civilment. La prova és aquest magnífic moviment ciutadà en favor del grup escolar del carrer Lleida. El poble defensa la cultura... Això es una cosa més important que un miting i àdhuc que una vaga. La cultura, vet ací, pot ser la senyal més clara del crepuscle d'un règim..." (12).

El anys de la Dictadura havien ensenyat també que la dependència de l'acció municipal del ministeri podia fer-la deturar en qualsevol convi de conjuntura política.

Què podia esperar Barcelona, en favor del seu ensenyament popular, de l'agònic règim monàrquic?

La fragilitat política i la desconfiança en el règim establert abocava alguns sectors a creure que solament la creació d'escoles privades de tipus avançat podia frenar la influència de l'església en l'ensenyament:

"... Influenciar al municipi o bé contrarrestar amb la creació d'escoles pròpies la inferència clerical en l'ensenyament?"

Si visquéssim en una època de normalitat constitucional optariem per la primera solució. Avui, però, hem d'optar per l'altra. I que no ens diguin que aquesta solució -la creació d'escoles pròpies- és utòpica, puix que, en idèntiques condicions que els 560 centres d'ensenyament particular de que avui disposem, hom en podria establir un a cada pis..." (13).

Però, els grups polítics expressius de tendències més avançades que anticipaven ja l'ideari dels protagonistes de les renovacions escolars de la II República, recolzaven l'acció municipal, perquè hi veien un fonament sòlid per a les futures tasques:

"...què ha de fer la part liberal, principalment la classe obrera davant d'un programa de milloració de l'escola pública, realitzat pel nostre ajuntament junt amb l'Estat? Ha de desentendre's d'ell, per la raó que les noves escoles no seran encara neutres i catalanes o, per el contrari, ha de posar la seva força perquè aquell programa, esplèndidament iniciat es realitzi fins al capdemunt?

...Es de l'Estat, ajudat i amb la col.laboració del nostre ajuntament, que ha de venir la solució del problema de l'ensenyament primari i el camí està ja emprès: fent l'ajuntament edificis adequats creant l'estat les noves places necessàries i establint bona organització i bon règim escolar, la resta vindrà a la seva hora" (14).

També es propulsà de nou la lluita en favor de la catalanització de l'escola, afavorida per la reaparició pública de moltes associacions, Centre Autonomista Dependents Comerç i Indústria, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, ... Ja no eren les planes de "La Veu de Catalunya", portantveu de la Lliga, les úniques que llençaven pe-

negírics en pro de l'escola catalana. D'altres publicacions, "La Publicitat", "La Rambla", "La Nau", "L'Opinió",... se'n feren també ressò amb una intencionalitat i unes perspectives totalment republicanes. Es significatiu aquest text de "La Revista" per a il.lustrar el nou ambient de represa:

"...el proposat homenatge a Gabriel Alomar, la commemoració del 25 aniversari de Solitud, de Víctor Català, la represa -amb el seu curs onzè- de l'Escola d'Estiu, l'impuls donat a la codificació del Dret Català, les festes de convivència occitana... les campanyes periodístiques de l'ELa di Homs per la sobirania de la llengua materna a l'escola, just al moment de resoldre les nostres corporacions populars el problema de les edificacions escolars, dels Patronats i de continuar amb més embranzida el seu apostolat la Protectora de l'Ensenyança catalana, i Palestra iniciar el seu, els plans editorials en marxa... ens ajuden a superar la depressió del confussionarisme agitat que aquests darrers mesos hem patit i ens il.luminen la fe de sempre en l'eficàcia de la continuïtat fidel a la missió que ens justifica a l'impuls de les paraules democràcia i humanitat..."

(15)

II.4.- ELS NOUS GRUPS ESCOLARS.

La represa de les activitats de la Comissió de Cultura, culminà amb la inauguració de diversos grups escolars, el primer dels quals fou l'escola Ignasi Iglesias. El 10 d'abril de l'any 1930, l'ajuntament acordà la creació d'una escola a l'aire lliure a la barriada de Sant Andreu, aprofitant l'avinentesa amb el propietari de la finca "Les Carasses" de 8.000m², que desitjava contribuir a la tasca cultural del municipi i oferí un preu de venda inferior inclús a la taxació que n'havia fet l'arquitecte municipal.

L'espai adquirit comprenia una torre rodejada d'amplis espais ajardinats i esdevenia un lloc idòni per a les activitats a l'aire lliure, oferint un insòlit aspecte de redòs enmig d'un barri d'intensa població.

El mes de gener del 1931 s'inaugurà l'escola i quedà sota la direcció de la mestressa Montserrat Roca. L'edifici i el seu entorn permeteren el desplegament de totes aquelles activitats pedagògiques que enllaçaven amb la línia de l'ensenyament actiu (tallers, cuina, pràctiques agrícoles...).

En vigílies de la proclamació de la República, el dia 29 de març de 1931, diumenge de Rams, tingué lloc l'acte de més ressonància pública de la Comissió de Cultura i la seva Assessoria Tècnica.

S'inauguraren 11 grups escolars que ampliaven les places disponibles de l'escola pública barcelonina a 16.000.

D'aquests edificis, alguns havien t. . . at prop de 10 anys en acabar-se (Lluís Vives, Ramon Llull, Milà i Fontanals i Pere Vila) i eren fruit de la planificació de la Comissió de Cultura, en començar el seu funcionament. El seu caràcter monumental contrastava amb els edificis menys sumptuosos (Bonaventura Carles Aribau, Pi i Margall, Raimon de Penyafort), plantejats i iniciats en temps de la Dictadura pel Patronat Municipal de l'Habitació, que construï també els barris de les cases barates on s'instal.laren. Els grups escolars Dolors Monserdà, les Corts i Baldiri Reixach eren edificis ampliats i adaptats a la funció escolar. El Grup Escolar Mn. Cinto del carer Lleida estava situat a les antigues oficines de l'Exposició, cedides a la Comissió de Cultura, per la pressió de diverses entitats ciutadanes (16).

Els grups escolars Raimon de Penyafort (Passeig Port Franc. Barri can Tunis), Aribau (Cases barates Sant Andreu) i Francesc Pi i Margall (carrer Vallbona 1, barri Baró de Viver) tenen tots les mateixes característiques, tant pel seu llenguatge arquitectònic com per la idea de la qual nasqueren.

Construïts pel Ministeri d'Instrucció Pública, en els anys de la Dictadura, quedaven al marge de l'ideal constructiu i pedagògic que havia caracteritzat l'anterior obra de la Comissió de Cultura. La preocupació fonamental del Ministeri havia sigut la superació del dèficit escolar, sense valorar els condicionants pedagògics i arquitectònics propis d'una escola. La seva capacitat, 600, 800 i 600 alumnes respectivament, no es correspon amb la solidesa constructiva necessària, a diferència dels grups escolars projectats per l'arquitecte Josep Goday. La pobresa dels mitjans emprats, prefabricats en la seva major part, ha comportat una degeneració progressiva dels edificis,

superior a la de qualsevol altra escola de l'època.

El grup escolar Dolores Monserdà fou el resultat d'una reforma i ampliació realitzades sobre una antiga escola, que havia posat en funcionament l'antic municipi de Sarrià, al carrer de Salvador Murdó de Sarrià. Durant la Dictadura s'hi instal·là un Institut de segon ensenyament femení, però des de començaments de l'any 1931 s'iniciaren les obres de reforma per a reconvertir-lo en escola primària, obres que foren dirigides per l'arquitecte municipal Josep Goday Casals. L'adaptació de l'edifici a les noves necessitats pedagògiques requerí la subdivisió de les aules per a la graduació, i la inclusió de locals per a ensenyances pràctiques i complementàries. La decoració de l'exterior de l'escola, en base a plafons esgrafiats, la relaciona directament amb tota l'obra escolar anterior de l'arquitecte Goday.

Paral·lelament a la reforma de l'escola es va construir un parvulari annexat a ella. L'autor del projecte fou Adolf Florensa, arquitecta que també havia treballat anteriorment per l'Ajuntament en l'escola del Bosc i l'Escola del Parc del Guinardó, relacionant aquestes tres escoles amb un dels corrents més característics del noucentisme arquitectònic: l'italianisme florentí.

Malgrat s'inaugurés com escola primària el 29 de març del 31, no pogué arribar a funcionar fins l'any següent en que es traslladà l'Institut femení de 2ª ensenyament al carrer Provença.

En l'actualitat no es conserva l'edifici, que va ser enderrocat al realitzar-se les obres del ferrocarril de Sarrià, quedant únicament alçat el parvulari que aconpleix però, una finalitat ben diferent, oficines de les obres del tren de Sarrià.

El grup escolar "les Corts", ubicat a la plaça Comes, de forma semblant a l'anterior, fou el fruit d'una sèrie de reformes sobre la base d'una escola existent des de finals del segle XIX, aixecada per l'Ajuntament de Barcelona, arrel de la donació d'una part d'una finca, propietat de Dolors Monferrer i Bosch, amb la condició de construir-hi una escola pel barri.

L'edifici construït, doncs, a finals de segle, seguí funcionant, fins que les noves necessitats escolars el feren totalment insuficient.

A partir de l'any 1928 començaren les obres de reforma amb els condicionants principals de l'ampliació de la capacitat fins a 350 alumnes i la subdivisió de les aules. Un dels cossos que s'afegí a l'edifici es destinà a tallers per a pràctiques escolars. També fou remodelat el seu aspecte exterior i interior, amb els esgrafiats tant característics de tots els grups escolars projectats i dirigits per en Goday.

El grup escolar Mn. Cinto Verdaguier, situat al c/ Lleida nº 32, fou aconseguit arrel d'una campanya d'opinió popular que motivà el traspass de l'edifici a la Comissió de Cultura, la qual el convertí en una escola d'envergadura, tant per la seva capacitat, 880 alumnes, com per les seves instal·lacions.

Les seves característiques arquitectòniques i decoratives són les pròpies de la seva funció anterior, oficines de l'Exposició Internacional, i es concreten en el barroquisme exterior i en la sumptuositat d'algunes dependències de l'interior, enriquides amb tapissos, domassos, motllures, portes recoberts amb cuir... El vestíbol que

abasta l'alçada total de l'edifici s'aprofità per a saló d'actes col·lectius, treient partit de les seves condicions d'amplitud i il·luminació zanimal.

Fou en aquest grup escolar on es pogué veure més reixit un projecte d'adaptació, donat que per les seves anteriors característiques organitzatives, l'esforç quedà completament compensat en els seus resultats finals. El pressupost d'adaptació fou mínim sense necessitat d'escatimar cap de les condicions pedagògiques requerides.

D'entre els 11 grups inaugurats, un, el denominat Baldiri Reixach, -Primo de Rivera durant la Dictadura- ja ho havia estat abans, però no havia arribat a funcionar, de manera que s'aprofità l'acte solemne del 29 de març per incloure'l en el conjunt d'edificis que passaven a dependre del Patronat Escolar.

L'acte d'inauguració es celebrà a la Sala d'Actes del grup Milà i Fontanals. Hi assistí l'Ajuntament en corporació presidit per l'alcalde, comte de Güell i amb els tinentes d'alcalde Enric Maynés, Lluís Massot, i Ramon Coll Rodés i els regidors Josep Xicoy, Martí Esteve, August de Rull, Josep Barbey, Salvador Bremon, Laureà Moreno, Valentí Iglesias, Pau Forn, Joan Viladot, Sociats i Pi Sunyer. El Patronat Escolar hi assistí en ple. També hi eren representades totes les principals entitats culturals de la ciutat.

El Delegat de Cultura Sr. Massot, en el seu parlament, s'extengué en la història de la Comissió de Cultura. Recordà els seus precessors desprecià amb el silenci als que havien actuat durant la Dictadura,

elogià la tasca dels tècnics, especialment d'en Josep Goday i Manuel Ainaud, agrai la generositat dels donants i exaltà sobretot l'obra popular i patriòtica de les escoles:

"...Què en fariem de tenir uns bells grups, si hi manqués l'esperit? Seríem només un magatzem d'escoles. Tenim una llengua i uns costums que han d'ésser recollits amorosament en ells; es el nostre tresor espiritual, que si fos absent de les escoles, es podria dir que aquestes viuen sense ànima..." (17).

Clogué l'acte el batlle, comte de Güell, amb unes paraules conciliadores, com calia a la significació de la diada:

"...Inaugurem una obra de la cultura, en que es troben, paral·lelament el poble i els professors, l'Ajuntament i els ciutadans ...I puc dir-vos que l'Ajuntament actual... en tractar de fer-se càrrec de la normalització, en el seu aspecte, de la vida ciutadana, allò que de bon principi posà a primer pla, unànimement, fou l'obra de cultura..." (18).

El diumenge següent, 5 d'abril, s'inaugurà el grup escolar Lluís Vives a Sants, aconseguit als tretze anys de la campanya, duta a terme pel barri, per a una escola pública. Davant mateix de l'escola es col·locà una làpida que donà el nom de carrer de Pere Spanyol a una via recentment oberta, com homenatge al ciutadà que aconseguí la primera escola pública a Barcelona, al segle XVI.

El Sr, Lluís Massot recordà en aquesta inauguració el paper jugat per la força del barri en l'obtenció de la nova escola. Havien passat 13 anys des de aquella manifestació estimulada per alguns mem-

bres de la pròpia Comissió de Cultura, que recorregué Barcelona demanant "cultura per al poble":

"Poble de Sants: Em plau de dir-vos poble perquè certament sou vosaltres ciutadans d'una barriada amb caràcter propi, però típic barceloní, que mereix la festa d'avui perquè us l'heu guanyada amb el vostre esforç, amb la vostra tenacitat i amb la vostra voluntat... Fa tretze anys foreu vosaltres que demanareu, amb presència de l'abandonament dels infants de Barcelona, l'escola bella, l'escola útil, l'escola moderna, l'escola social i per això vareu anar en grandiosa manifestació popular a l'Ajuntament, adquirint-se aquest solar i bastint aquest bell edifici que és el primer baluard de la voluntat del poble per la cultura i el reconeixement pels regidors d'aquesta voluntat. Però què se'n faria de tenir belles escoles si manqués la vostra col.laboració, la vostra adhesió?...

Vosaltres us l'heu guanyada i per això us dic que entreu per aquestes portes obertes de bat a bat i no l'abandoneu ja mai..." (19).

L'Ajuntament edità un opuscle rememorant l'acte, on es definia el sentit que tenien les noves escoles per a la Comissió de Cultura. En aquest fullet es fa molt evident el desig de la Comissió d'enllaçar amb l'ideari que havia fonamentat la seva creació, és a dir, la vinculació entre les necessitats culturals del poble i l'actuació del municipi.

"...L'obra dels grups escolars de Barcelona és essencialment l'obra del poble, que tant ahir com avui té set de cultura i sent el dret de que sigui posada al seu abast i que, generació darre-

ra generació, no ha cessat un moment per fer prevaler aquest dret. Aquest és, sense dubte, el millor sentit dels grups escolars a Barcelona: l'haver seguir al poble en les seves nobles i justes inquietuts, l'haver-se fet col.laborador seu i l'haver lluitat amb ell per satisfer-els-hi..." (20).

Hi mancà però, una exposició realista i pública de les contradiccions amb que xocava el sistema escolar i que seran els principals cavalls de batalla durant els anys republicans: el centralisme estatal i la privatització de la gran part de l'ensenyament, degut als privilegis adquirits per l'església. De totes maneres, el 29 de març de 1931, diada a la que es donà un caràcter col.lectiu i cívic quedà assenyalat com una diada importantíssima en el llarg camí de la ciutat de Barcelona per resoldre les seves necessitats culturals.

La inauguració dels grups escolars coincidí en plena campanya electoral. Malgrat que l'ambient anunciava la inminència d'un canvi i els partits catalans estaven disposats a plantejar el plet definitiu a la monarquia, el fet fou considerat d'una importància singular:

"...Malgrat l'apassionat enrenou preelectoral que sembla donar el to a l'actualitat pública, l'obra de creació i promoció d'una cultura nostra segueix sense destorb..." (21).

Tota la premsa trobà un forat entre les ressenyes dels mítings, no sols per explicar als lectors la festa de la inauguració (22), sino també per atribuir-se cadascun dels partits el mèrit de les realitzacions de la Comissió de Cultura, incluint-ho en la seva campanya electoral. Especialment Acció Catalana i la Lliga reivindicaren per a ells l'esforç per donar a la ciutat unes escoles dignes.

Malgrat la desigualtat dels edificis, gràcies a l'ampliació del règim de Patronat a tots ells es pogué assegurar un alt nivell pedagògic. El seu funcionament s'havia preparat amb el nomenament de mestres, pressupostos extraordinaris i l'elecció de directors que s'havien distingit en la seva tasca pedagògica. Rosa Sensat passà a ser directora del grup Milà i Fontanals, Antolí Monroy quedà com a director de l'Escola del Bosc, Josep Barceló i Dolors Batlle del Lluís Vives i Montserrat Roca de l'Ignasi Iglesias.

Les noves escoles havien de garantir també l'eficàcia pedagògica de l'ensenyament públic i molts dels mestres que foren triats havien realitzat prèviament una tasca de preparació i especialització a fi d'unificar mètodes i sistemes pedagògics. En efecte, la Comissió de Cultura havia destinat 80.500 ptes, el 31-12-1930, per a la preparació d'aquests mestres del Patronat.

Pels pedagogs, interessats en la renovació escolar, l'aspecte formatiu dels mestres tenia tanta o més importància que l'espai que acollia el infants, de manera que aquest sector fou qui valorà més positivament aquesta tasca prèvia del Patronat, en esdevenir la única garantia de que l'esperit de l'escola respongués als ideals amb que s'havia creat. Un dels principals animadors de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Josep Parunella, ho comentava així:

"...Això result part del nostre problema, però l'edifici són les gàbies i manquen uns bons ocells, uns bons mestres...

També aquesta part del problema... ha estat resolta per la Comissió de Cultura... tindrem doncs una selecció de mestres posada

en uns magnífics locals, ben disposada a treballar en l'obra de la nostra escola primèria...

Encara ha fet més la Comissió de Cultura i ha realitzat uns cursos per a professors de pàrvuls i uns altres cursos per a professors dels grans, desconexedors de la nostra naturalesa, de la nostra història i dels nostres ideals. Tot plegat demostra que la Comissió vol formar una ànima a l'escola, demostra que veu el final que representaria per a una veritable renovació de l'escola reduir-se a un senzill canvi de gàbia..." (23).

La reproducció de les paraules d'Artur Martorell, no sempre identificat del tot amb l'obra de la Comissió de Cultura, ens proporciona elements suficients per introduir-nos en l'ambient triomfalista dels dies de la inauguració. I necessàriament devia ser-ho, si es volia significar el nou esperit d'obertura en el qual uns mesos havien sigut suficients per fer oblidar les negligències i agravis dels sis anys anticonstitucionals:

"... Però ve l'Ajuntament i emprèn la seva obra en pro de la cultura ciutadana i com a primera providència enfoca la construcció dels grups escolars, i a mesura que aquests creixen davant els ulls un xic astorats dels barcelonins, va operant-se en ells, afavorida per un ambient general de simpatia vers les coses dels infants, fomentat per campanyes culturals diverses, una transformació en quant a la seva posició davant l'Escola Pública..."

La sola visió dels grups escolars ha fet variar la posició dels barcelonins envers l'eficàcia de l'Escola pública puix que conscientment o inconscientment han apreciat com aquest esforç de L'Ajun-

tament de Barcelona per donar uns bells edificis, uns fogars esplèndits a les escoles de la ciutat, no podria romandre sense un abrandament espiritual... sinó que ells havien d'aixoplugar una ànima fervorosa que vivifiqués i arborés el seu treball que serà vivificat a les seves aules i dins d'ells, els mestres, sentint-se investits encara d'una major responsabilitat, conscients de la transcendència pel futur de l'obra que allí realitzaran...

Per això han fet tant bo de veure com així que l'Ajuntament ha obert el seu servei de matrícula i ha ofert als ciutadans les portes de les seves escoles, ja fossin nacionals, com municipals, com grups escolars, hi han acudit sol·licitant un lloc gent de tots els estaments, hi han confiat els seus fills a la ciutat tan aquells que omplien les classes de les institucions obreres i populars, perquè en elles realitzaven els seus ideals de solidaritat i cooperació mutua, com els que tenien apetència d'higiene, de confort i aspiraven a una instrucció sòlida, com els que desitjaven una integració a les noves tendències educatives, perquè tots han considerat que en aquests nous grups trobarien complerts els seus desigs.

Només per aquesta sola victòria l'obra dels grups escolars marca una fita en l'avenç espiritual de Barcelona" (24).

La inauguració dels grups escolars i la normalització en el funcionament del Patronat Escolar significaren una ampla superació de les trabes imposades per la Dictadura a l'acció cultural municipal. Quan es proclamà la República, la Comissió de Cultura no havia d'iniciar una tasca, sino que havia de continuar-la i agilitzar-la dins les noves perspectives que li oferia un marc d'acció autonòmica.

CAPÍTOL II.- LA TASCA DE LA COMISSIÓ DE CULTURA.

NOTES :

1. "Gaseta Municipal de Barcelona", 10-3-1930.
2. Joan d'Arboix, "La Galera de l'Ajuntament", "L'Opinió", 13-3-1931.
3. "La Veu de Catalunya", 1-9-1930.
4. "Per l'ensenyament del català a les escoles: les vexacions de l'època de la Dictadura", "La Publicitat", 2-4-1931; i "La Veu de Catalunya", 3-4-1931.
5. "Mirador", 20-6-1930.
6. "Gaseta Municipal de Barcelona", 8-9-1930.
7. idem.
8. "Manifestacions del Sr. Massot sobre l'ensenyança a Barcelona", "La Veu de Catalunya", 4-7-1930.
9. Alexandre Gali, Obra inèdita, Llibre II, cap. II, pàg. 301-302.
10. "La Publicitat", 9-9-1930.
11. Llibert Estartús, "Els nois dels pobres", "L'Opinió", 31-10-1930.

12. Domènec Guansé, "Pressupost de cultura o d'incultura", "L'Esquella de la Torratxa", 12-12-1930.
13. Llibert Estartús, "El problema de l'ensenyament primari a Barcelona", "L'Opinió", 22-8-1930.
14. Albert Sans, "El problema de les contradiccions escolars per part de l'Ajuntament de Barcelona", "L'Opinió", 19-9-1930.
15. "Nota de l'editor", "La Revista", Juny-Desembre de 1930.
16. En l'anàlisi de cada un dels grups escolars inaugurats, no incloem els realitzats per l'arquitecte Josep Goday, per correspondre, tant el projecte com la seva composició, a la primera etapa de la Comissió de Cultura, ni el grup escolar Baldiri Reixach, per la raó d'haver-se realitzat durant la Dictadura de Primo de Rivera.
17. "La Publicitat", 31-3-1931.
18. "La Publicitat", 31-3-1931.
19. "La Publicitat", 7-4-1931.
20. "Record de la inauguració oficial dels grups escolars de Barcelona el diumenge de Rams, 29-3-1931?", "Ajuntament de Barcelona", 1931.
21. Pau Romeua "La Nostra Cultura", "El Matí", 31-3-1931.
22. En els dies 30 i 31 de març surten ressenyes i articles a "la Veu de Catalunya", "La Nau", "El Matí", "La Publicitat" i "La Rambla de Catalunya".

23. Josep Parunella, "L'ànima de l'escola", "La Nau", 2-4-1931.
24. Artur Martorell, "Butlletí dels mestres", 1931.

000153

SEGONA SECCIÓ :

MARC POLÍTIC I EDUCATIU DE LA CATALUNYA
REPUBLICANA.

CAPÍTOL I :

L'ADVENIMENT DE LA REPÚBLICA.

I.1.- LES ELECCIONS MUNICIPALS DEL 12 D'ABRIL DEL 1931.

Les municipals del 12 d'abril queden deslligades de tot procés anterior de la vida local. A Barcelona, com a la resta de l'estat, adquiriren una significativa singularitat, ja que els seus resultats devien influir no sols en la composició de cada municipi, sinó en l'estructuració de tot el país.

Durant els primers anys de segle, els radicals havien assajat es seu "reformisme populista" dins l'ajuntament, fins que foren desplaçats progressivament pels homes de la Lliga, que inclogueren el municipi dins la seva tàctica d'acció política, encaminada a assolir plataformes de poder, des d'on la seva modèlica actuació havia de decantar el poder central cap a solucions favorables a la qüestió autonòmica.

A l'any 31, ni per un partit ni per l'altre, aquest passat podia contribuir a augmentar o disminuir el nombre de vots, que havien de quedar fixata sobretot per la seva actuació política general de suport o rebuig al règim monàrquic.

Els nacionalistes d'esquerra, fragmentats i poc definits fins a les acaballes de la Dictadura, pel fet de no haver pogut exercir un poder real des del municipi, quedaren encara més estimulats a fer la seva campanya electoral des d'un punt de vista fonamentalment polític i ideològic.

Així les eleccions que permeteren el naixement de la República, poden analitzar-se de forma aïllada respecte el que havia sigut la

trajectòria de l'Ajuntament barceloní i deuen englobar-se dins el programa d'acció més ampli essencialment polític, de l'any de la transició.

I l'anàlisi dels diferents grups tant des del punt de vista polític, com del seu ideari cultural, sembla més correcte referir-la d'una banda a les accions generals que protagonitzen en els darrers mesos, i de l'altra, el context general català des del moment en que l'autonomia obrí unes noves perspectives d'actuació.

I.2.- EL PLEBISCIT MONARQUIA-REPÚBLICA.

L'adveniment de la Segona República a Espanya fou degut a unes eleccions municipals, inevitablement programades pel darrer govern de la monarquia, però reconvertides, gràcies a les orientacions de l'oposició republicana, en un repte a la monarquia, en el qual seria possible expressar, de forma legal, la voluntat popular, després dels frustrats intents insurreccionals dels darrers mesos.

Si bé els resultats per la notable majoria obtinguda pels republicans, sorprengueren els monàrquics, no foren menys inesperats pels mateixos guanyadors que solshagueren d'adaptar-se a una situació de fet, des del moment en que els sentiments col·lectius expressaven el desig de no cedir en res davant d'una monarquia, ja massa feble per intentar mesures de reacció.

La forma audaç en que molts pobles i ciutats anaren manifestant la seva voluntat, tot proclamant la República, sense que el govern provisional hagués donat encara cap pas decisiu, fou una porva significativa de l'inevitabilitat del canvi de règim, inclús més enllà del que les xifres constataven.

A Catalunya, com a la resta de l'estat, la readaptació de les diverses forces polítiques a una nova situació ja s'havia produït arrel de la caiguda de'n Primo de Rivera. Tots els grups eren conscients de què s'anava a decidir la futura forma de govern i que els resultats devien influir en l'obtenció de la desitjada autonomia. Per primera vegada la pugna electoralista marginava els problemes municipals "clàssics"; no es tractava només de renovar el consistori, sinó

de saber l'opinió del poble referent a la forma en què desitjava ésser governat. Inclús la Lliga, que podia confiar en la seva experiència de govern municipal, enfront de la novella Esquerra Republicana de Catalunya, així ho reconeixia, en paraules de Cambó:

"...aquestes eleccions a més de llur caràcter municipal tenen una altre significació política" (1).

Més explícita era encara l'opinió dels partits republicans pels quals:

"...esta contienda electoral representa un plebiscito otorgado por el país a la República. Es el váyase para alguien" (2).

Així doncs, els partits no solament es presentaren davant el poble aportant un programa de renovació que havien de fer possible el funcionament del consistori segons les necessitats ciutadanes, sinó que, fonamentalment, feren dels comicis una oportunitat per a exposar el seu programa vers una canvi institucional. Les municipals d'abril del 31 foren quelcom més que unes eleccions administratives, i així ho demostra la intervenció en aquestes dels partits que no podien ni volien guanyar un escó al consistori (com pot ser el cas del Bloc Obrer i Camperol) sinó que únicament pretenien presentar-se davant l'opinió i fer conèixer les seves alternatives.

La gamma d'opcions per l'elector era realment variada i comprenia des de l'autonomisme continuïsta i dretà de la Lliga fins al radicalisme dels comunistes del Bloc Obrer i Camperol i del Partit Comunista Català. L'orientació de l'opinió anava tant marcada vers els partits d'oposició que els partits monàrquics no participaren com a tals en les eleccions barcelonines. Els maurins s'aliaren amb la Lli-

ga en el Partit de Centre Constitucional. Pels electors, els regionalistes significaven un clar suport a la monarquia per la participació de Ventosa i Calvell com a ministre en el govern Aznar.

L'alternativa republicana a Barcelona estigué representada pel Partit Catalanista Republicà (Acció Catalana i Acció Catalana i Republicana), Esquerra Republicanan de Catalunya en aliança amb la Unió Socialista, la coalició republicano-socialista (Partit Radical, PSOE-UGT, federades) i els comunistes minoritaris (Bloc Obrer Camperol i Partit Comuniste Català).

- D. VII Joan M. Guasch Miró, mestre en Gai Saber
 Jaume Marquès Caminal, propagandista i comissionista.
 Octavi Saltor Salci, publicista i advocat.
 Jaume Santomà Casamor, arquitecte i propietari.
- D. VIII Frederic Brasó Villaret, metge.
 Josep Nonell i Ripel, comerciant.
 Frederic Roda Ventura, advocat i secretari de la Junta del
 Col·legi d'advocats.
- D. IX Josep Cararach i Mauri, metge i propietari.
 Manuel March i Sala, metge.
 Joan Pallí Rodríguez, menestral.
 Enric Solé i Roca, publicista i propietari.
- D. X Enric Coral Flotats, comerciant.
 Ricard Galí Ulande, metge.
 Eudald Obradors Gais, fabricant.

(3)

El partit es presentà a l'electorat com a garantia de l'ordre, des del moment en que rebutjava les alternatives de canvi, per considerar-les perilloses i aventuresques.

"Preferirà Catalunya que es vagi immediatament i per vies legals -que avui ens estan de bat a bat obertes- a la solució harmònica del seu plet secular o preferirà comprometre la seva sort, una vegada més, en una aventura incerta i perillosa?" (4).

Encara que sense explicitar-ho, aquesta "aventura incerta i perillosa" era una clara al·lusió a la República, posada com bandera pels partits o coalicions que la Lliga preveia ja com els més clars ad-

versaris. Però això no significava que els regionalistes menyspreessin la politització de la campanya, sinó que, des de la seva immediata estratègia, i sense defensar aferrissadament la monarquia, volien expressar les possibilitats de canvi que dins d'ella podien obrir-se en la qüestió considerada fonamental: l'autonomia de Catalunya.

"Si els catalans, contra la constant tradició seguida des dels primers temps de la nostra renaixença política posposessin avui la solució del seu plet a un problema de forma de govern, contraurien una responsabilitat que mai més no els perdonaria l'història" (5)

La seva afirmació catalanista, atacada pels seus adversaris per les seves vessants reaccionàries, era contemplada encara com l'aglutinant de nombrosos caps socials que podien i devien confiar en les concessions autonòmiques sense pertorbacions.

"Ni assimilisme ni separatisme ni dictadura ni revolució" (6).

"El triomf de les candidatures de la Lliga serà la major garantia que el compromís de govern es farà efectiu abans de gaire i que Catalunya obtindrà, sense violències ni pertorbacions, la seva autonomia" (7).

I, amb aquesta frase:

"Donar el vot a la Lliga vol dir donar-lo a qui no canvia".
(8)

la Lliga explicitava la seva trajectòria, avaluada positivament per la seva catalanitat, l'arrelament en la tradició i l'exemplaritat de la gestió política, demostrades amplament d'ençà dels dies de la Solidaritat, sobretot a través de la tasca realitzada des de la Mancomunitat.

La seva campanya electoral pretenia avantposar Catalunya a la dualitat monarquia-republica, expressada per la majoria de partits, evidenciant-se així la contradicció entre la seva actuació vinculada amb les altes esferes polítiques del país i la voluntat de construir la nació catalana dins un marc legal que ja havia donat suficients proves d'inadaptabilitat als problemes reals de l'Estat.

Evidentment, després de la seva participació en el govern Aznar, a través de'n Ventosa i Calvell, la seva aliança amb els maurins i la indirecta recomanació que les jerarquies catòliques feien cap a la seva candidatura, la Lliga no podia eludir els compromisos adquirits amb les forces representatives del respecte a la tradició i a l'ordre.

La Lliga comptà amb el suport dels catòlics, que no s'organitzaren com a grup davant les municipals, però el consell que les jerarquies donaren sobre l'orientació del vot era un recolzament clar a les alternatives continuïstes.

"Tots els partits que respectin les Lleis de Déu i els Drets de l'Església són lícits per a un catòlic... voteu aquell que s'allunyi menys de l'ideal catòlic... Catòlics: no abandoneu el govern de la ciutat en mans dels desconeguts" (9).

La pastoral del Bisbe de Vic, sobre els deures dels catòlics en matèria d'eleccions, era ja molt més explícita:

"Déu és amo i senyor de les eleccions..."

"Puix que el triomf de les dretes, que tots els que ens apreciem de catòlics desitgem i esperem obtenir de les pròximes eleccions és un benefici de la divina providència... exhortem tots els nostres estimats ciutadans que, per tot el mes de febrer no cessin de pregar per la noble causa, que és la cauda de Déu". (10)

I per últim, els candidats, en les seves crides, enllaçaren amb l'esperit que els mogué en les confrontacions electorals d'abans de la Dictadura, parlant de la grandesa de Barcelona, capital futura de la nova Catalunya i de les seves necessitats d'adaptar-se a les formes de vida d'una moderna urbs, en els aspectes de l'urbanisme, la higiene, les comunicacions i la beneficiència. (11)

I.3.2.- EL PARTIT CATALANISTA REPUBLICÀ.

Nascut el 7-11-1931 per fusió de la "llogueta" (Acció Catalana) i la seva escissió, Acció Catalana Republicana (grups que havien convergit ja en les preparatòries del pacte de Sant Sebastià), era considerat un partit fort que s'hauria de tenir en compte en la futura lluita electoral.

La seva candidatura estava integrada per:

- D. I Martí Esteve, advocat.
 Marià Iglesias, advocat
 Lluís Nogués, metge.
- D. II Vicens Bernades, periodista.
 Pere Salisachs, indústria i comerç.
 Joan B. Santinya, metge.
- D. III Rafael Batlle, metge.
 Joan A. Maragall, comerciant.
- D. IV Josep Barbey, advocat.
 Francesc Camps, comerciant.
 David Ferrer, industrial i comerciant.
 Antoni López Llausàs, editor.
- D. V Bartomeu Amigó, comerciant.
 Baldiri Rahola, advocat.
 Ramon Sarsanedas, industrial.
 Amadeu Vives, compositor.
- D. VI E. Duran Reynals, advocat.
 Marius Gáfreda, publicista.
 Pere Mas, metge.
- D. VII Joan Colomines, industrial.
 Francesc Esteller, professor.
 Odó Hurtado, advocat.
 Josep Tomàs i Piera, advocat.
- D. VIII Claudi Ametlla, publicista.
 M. Raventós, advocat i economista.
 Santiago Vivancos, metge.
- D. IX Ferran Boter, catedràtic i advocat.
 Manuel Carrasco Formiguera, advocat.

Francesc Massanet, obrer.

Jaume Mestres Fosses, arquitecte.

D. X Josep Cuatrecases, industrial.

Josep Torrents, industrial.

Ricard Vives, músic.

(12)

La formació intel·lectual i la categoria humana dels seus mem bres, la seva organització -comptava amb dos dels quatre diaris que es publicaven en català a Barcelona, "La Publicitat" i "La Nau"-, la trajectòria menada pels seus representants en el si de les corporacions on arran de la renovació tornaven a ocupar càrrecs, els seus recursos moderns -cartells amb fotomontatges, llençament de fullets des d'una avió sobre la ciutat, el camp del Barça-; tot això feia pensar en una possible victòria. Aquesta confiança els va fer refusar tota possible aliança amb ERC, presentant la seva candidatura totalment aïllada .

Es presentaren com l'alternativa republicana fonamentada en un catalanisme radical però no insurreccional. Volien una nova Catalunya lliure, autònoma, liberal, culta, cosmopolita, organitzada democràticament, a l'estil dels països europeus (13). Gent d'ordre, refusaren el tradicionalisme reaccionari de la Lliga, però no volien ni sentir a parlar de revolució.

Tot i el seu planteig polític de la consulta, fou el partit que presentà als barcelonins el programa més complet d'actuació en el consistori, insistint sobretot en els seus objectius culturals. La pe-

culiaritat de les eleccions no permeté contrastar el seu ideari amb el dels altres grups, decidits a jugar amb l'alternativa de canvi republicana, quasi com a única arma en el enfrontament electoral, i per tant, el valor de les seves propostes quedà automàticament relativitzat.

Les línies que el Partit Catalanista Republicà exposà en el seu programa foren la crítica a l'actuació de la Comissió de Cultura durant la Dictadura, la continuïtat amb la política de construccions escolars de l'Ajuntament i culturalització de la classe obrera a través d'una àmplia concessió de beques i altres ajuts.

"Cal, contra el sentit imprès pels Ajuntaments de la Dictadura, fer prevaler la concepció que tenim els homes del Partit Catalanista Republicà; donar la més completa instrucció a tothom, per tal d'aixecar el nivell moral i intel·lectual de la ciutat".

"Cal intensificar la concessió de beques i l'ajut que tant mereix la nostra població obrera.

Acabar l'habilitació i dotació d'escoles, seguir i completar la tasca iniciada pels Ajuntaments populars, coordinar l'ensenyament primari amb els complementaris, és la tasca immediata dels nostres futurs regidors.

Cal seguir també l'obra de recobrament i reconstrucció del nostre patrimoni històric i artístic, en institucions com els Museus l'Arxiu de la Ciutat, participació en l'obra magna de l'Institut d'Estudis Catalans i Biblioteca de Catalunya, en tot allò que sigui funció del Municipi".

"No cal retocar res a l'obra iniciada per Bofill i Mates, Nicolau d'Olwer i Barbey a la Comissió de Cultura abans de la Dictadura, i continuada després d'ella per Lluís Massot; aquesta obra que culminava el diumenge, 29 de març, amb la inauguració de tretze grups escolars nous, capaços per a 16.000 infants. Res a retocar-hi, sinó prosseguir-la i multiplicar -en aquest punt concret- l'obra realitzada, per tal que tota la població escolar de Barcelona pugui ésser acollida a l'escola bella, l'escola higiènica, l'escola amable que ha d'assegurar la salut física i l'educació dels vostres fills" (14).

El Partit Catalanista Republicà, s'havia concebut com una força catalanista capaç de contrarrestar el conservadurisme de la Lliga.

"La principal lluita política és la lluita entre Acció Catalanista Republicana i la Lliga Regionalista, entre els catalanistes republicans i els regionalistes monàrquics" (15).

En vigílies de les eleccions, s'encetà una polèmica entre aquests dos partits, freturosos d'atribuir-se el màxim de protagonisme en les realitzacions culturals de la ciutat.

L'esca fou la propaganda electoral dels homes de la coalició procedents d'Acció Catalanista Republicana que feien seva tota la tasca cultural portada a terme per la Comissió de Cultura en la construcció dels grups escolars. Mentre la Lliga recordava a l'electorat els seus èxits en la gestió cultural des de la Comissió de Cultura. (16)

Malgrat que el Partit Catalanista Republicà pogués evidenciar la seva patent de catalanitat, davant altres opcions republicanes, per l'actuació dels seus membres durant i després de la Dictadura, és

probable que el joc de confrontació amb els regionalistes els col·loqués en desavantatge respecte els plantejaments més pragmàtics d'un grup com ERC, el qual tenia al seu favor el caràcter popular dels seus capdevaners i la seva extensió per les comarques.

I.3.3.- LA COALICIÓ DE REPUBLICANS I SOCIALISTES.

La coalició estava integrada pel Partit Radical, els radicals-socialistes, els federals, Derecha Liberal Republicana, Agrupación Socialista de Barcelona, la Federación Local de grupos socialistas i la UGT. (17)

Els seus candidats eren:

- D. I Josep Fuset, catedràtic universitari. Partit Radical.
Joan Domenech, industrial. Partit Radical.
F. Solà Cañizares, advocat. Derecha Liberal Republicana.
- D. II Casimir Giralt, publicista. Partit Radical.
Lluís Matutano, comerciant. Partit Radical.
Josep Jové, metal·lúrgic. UGT.
- D. III Josep Ferrer, Industrial i propietari. Derecha Liberal Republicana.
- D. IV Jaume Campmany, comerç, Partit Radical.
N. Albert de Carreras, mestre d'obres. Partit Radical.
Marià Martínez, litògraf. UGT.
Raimon Morales, llicenciat en història. Agrupación Socialista.
- D. V Julio Martínez, advocat. Partit Radical.

- J. Samblancat, industrial. Partit Radical.
 Abel Velilla, advocat. Federal.
 A. Jaume Andreu, periodista i fabricant. Derecha Liberal Republicana.
- D. VI Alfons Rocabruna, farmacèutic. Partit Radical.
 J. A. Ferrer de la Riba, metge. Partit Radical.
 Antoni Olarte, impressor. UGT.
- D. VII I. Ribera Rovira, President de l'Associació de Premsa. Partit Radical.
 Pere Salvat, comerç. Partit Radical.
 Mateu Ruiz, comerç. Partit Radical.
 Melchor Marial, enginyer. Federal.
- D. VIII F. Guerra del Río, metge. Partit Radical.
 Josep Salillas, comerç. Partit Radical.
 Pere Farreras, Director tècnic. Partit Radical.
- D. IX Joan Griso, empleat periodista. Partit Radical.
 Josep Garí, industrial. Federal.
 Joan Vives, advocat. Derecha Liberal Republicana.
 Lluís Prieto, obrer. Agrupació Socialista.
- D. X Jesús Ulled, presidente Sindicato. Partit Radical.
 Profesor Periodistas
 Pere Huguet, metge. Partit Radical.
 Frederic Heredia, comerciant. Partit Radical.

Malgrat l'amplitud de forces dins la coalició, el protagonisme polític corresponia al Partit Radical, fent des del punt de vista numèric (dels 32 components de la candidatura, 20 pertanyien a aquest partit) com de la incidència històrica del partit a la ciutat de Bar-

celona. Sembla dar que la conjuntural aliança d'altres forces, com la UGT o bé els grups socialistes depenents d'organitzacions centrals, amb els radicals fou deguda a la seva necessitat de desvincular-se dels grups homònims amb signes de catalanitat ben definits.

La presència dels radicals en aquestes eleccions municipals significava l'assoliment de l'alternativa republicana a nivell de tot l'Estat, predicada des del 1908 any en que fou constituït el partit.

Coincidien amb la majoria de contrincants en plantejar la lluita electoral dins el context polític general, deixant en segon pla les necessitats barcelonines i accentuant el caire plebicitari dels comicis.

En aquest "spring" final en la lluita contra la monarquia, intentaren significar-se com l'alternativa antirrevolucionària:

"Encara no ha arribat l'hora del "soviet" diuen els comunistes. L'Espanya progressista i liberal ha de vèncer per a obtenir l'amnistia dels presos, consolidar el govern republicà i reorganitzar la vida pública: millores socials, separació Església-Estat, ensenyament públic:

Sólo una república puede conceder a la enseñanza del pueblo la atención necesaria para triplicar el esfuerzo del estado en cantidad y calidad" (18).

El seu espai polític a Catalunya quedava ben definit entre el conservadurisme catalanista de la Lliga i el progressisme dels nacionalistes d'esquerra. Enfront als regionalistes oposaren una opció clarament republicana dins unes coordenades conservadores, i enfront als segons, tractaren l'economia com un problema secundari.

En efecte, primer calia obtenir la República, que s'imaginava sempre com a federal. La definitiva Adhessió de Lerroux a les aspiracions autonòmiques en el Pacte de Sant Sebastià no comportà un programa d'acció que fes possible conjugar república i autonomia.

En tota la campanya electoral, els candidats que criticaven l'obta anticatalana de la Dictadura (19) ho feren des d'una perspectiva més antimonàrquica que proautonòmica.

La vinculació del partit amb personalitats representatives de les tendències espanyolistes encegà els candidats catalans per comprendre que ja estava superada l'època en que les aspiracions autonòmiques eren impulsades quasi únicament pel seu màxim oponent, la Lliga Regionalista. El socialista M. Cordero participà en un míting a Barcelona on digué , "hablar de una lengua de unos nacionalismos, es hablar de cosas muertas..." la qual cosa provocà un desgavell en la mesa electoral i en la coalició.

Davant els resultats finals electorals, segons els quals, la posició dels radicals, molt igualada amb la Lliga, els convertia en la segona força, després d'ERC, no es pot parlar de fracàs de la coalició, malgrat en altres contrades d'Espanya passessin a ocupar el primer lloc. (20).

Però passat el primer any de vida de la República, el Partit Radical inicià una forta davallada a Catalunya, pel fet de no haver sabut iniciar un procés d'adaptació a la nova realitat, com feu la Lliga que acabà monopolitzant el paper representatiu de les forces conservadores de Catalunya.

ideològics de cada grup n'anaren delimitant les possibilitats.

Els interessos de la petita burgesia catalana i part de les classes treballadores, confluïren en ERC (17-19 març 1931), formada bàsicament pel Partit Republicà Català, el grup de "L'Opinió" i part d'Es-tat Català. Els grups fussionats disposaven escassament d'un mes per preparar les eleccions municipals.

S'intentà formar una coalició que agrupés totes les forces catalanis-tes i republicanes. La unitat s'aconseguí en bastants indrets de Ca-talunya, però a Barcelona la candidatura incloïa bàsicament a Esquer-ra Republicana de Catalunya i Unió Socialista de Catalunya donat que el Partit Catalanista Republicà es presentà en solitari, per una errò-nia valoració de les seves possibilitats.

Contràriament la Unió Socialista de Catalunya fou conscient de la seva limitada projecció i optà per l'aliança que podia assegurar-li una fu-tura representativitat política.

La candidatura hagué de cofegir-se de forma improvisada i molts dels seus integrants no eren coneguts ni tenien experiència política. Tan-tbé fou difícil la financiació de la campanya i la manca d'un medi d'expressió quotidià obligà a "L'Opinió" a convertir-se en diari, no sense dificultats (22). Però, la conegudíssima personalitat dels di-rigents d'ERC degué influir en l'electorat de forma clara per compen-sar suficientment les anteriors deficiències.

La coalició d'Esquerra Republicana de Catalunya i Unió Socialista de Catalunya, amb un punt de partença netament republicà, bastí al seva

campanya bàsicament entorn a dos eixos: la qüestió nacional i el problema social. Assumí el programa del Manifest de les Esquerres, signat el març del 31, per la majoria de forces polítiques i sindicals, en el qual es defensava el dret a l'autodeterminació dels pobles, l'autonomia administrativa dels municipis, la gratuïtat i obligatorietat de l'ensenyament primari (23).

En la propaganda s'assumien també com a programa electoral totes les definicions ideològiques elaborades pels diversos components de la coalició i que havien estat divulgades amplament per la premsa, amb motiu de la constitució d'Esquerra Republicana de Catalunya. Així, s'argumentava com a propi el manifest d'Estat Català, signat dies abans:

"Nosaltres volem per a Catalunya totes les llibertats civils: plena democràcia, llibertat de premsa, de consciència, de cultes. Separació de l'Església i l'Estat. Anul·lació de jurisdiccions especials, ensenyança obligatòria i gratuïta..." (24)

Respecte a la qüestió social, s'acusava el catalanisme tradicional d'haver aportat "ben migrants beneficis als obrers" (25), i confiaven que la participació dels treballadors al consistori donaria un tomb a la vida municipal:

"Ja veieu si els nostres obrers i el nostre obrerisme té feina a fer només intervenint la ciutat la ciutat de pedar i la ciutat de fang. Quan a la de l'esperit més espais encara se li obren. Cal intervenir la cultura en excés confessional i sobretot en excés migrada. Els Grups Escolars no satisfan més que a una ínfima part dels nostres infants" (26)

La coalició obtingué 43.060 vots a la ciutat de Barcelona. Dies abans res podria fer pensar en aquesta victòria tant sorollosa i rotunda que havia de convertir a l'Esquerra Republicana de Catalunya en la forma hegemònica a Catalunya durant tota la II República. L'historiador d'ERC, Josep Mª Poblet, ens aporta la seva valoració de l'èxit indiscutible del partit:

"Eren aquelles unes hores que els catalans, a una gran majoria dels catalans, volien fer creu i ratlla. I amb aquesta premisa es decantaven pels qui portaven el sant i senya de trencar amb l'ahir d'una manera resolta i decidida, sense subterfugis ni atenuants".
(27)

Arrel del seu èxit, el partit no deixà de créixer numèricament, alhora que s'anaven dibuixant diverses tendències en el seu si, les quals influïren relativament en la dinàmica posterior del municipi.

1.3.5.- ELS COMUNISTES.

Les forces comunistes presentaren dues candidatures. Una d'elles, representativa del comunisme català, estigué encapçalada pel Bloc Obrer i Camperol, lligat estretament amb la Federació Comunista Catalano-Balear. El Partit Comunista de Espanya competí aïlladament i la migradesa dels seus resultats són una prova evident de la seva escassa incidència.

El Bloc Obrer i Camperol, juntament amb la Federació Comunista Catalano-Balear, presentà una candidatura a les eleccions, conscient de les seves limitades possibilitats; no obstant el seu interès era sobretot fer-se conèixer i obtenir, al mateix temps, una certa experiència pel

que fa a la lluita política en el terreny electoral, i iniciar un procés de consolidació de l'organització, tant en l'aspecte de l'extensió mitjançant la propaganda com en l'aspecte qualitatiu de perfeccionament dels quadres polítics. (28)

Els seus candidats eren:

- D. I Genís Sagrera, impressor.
Ramon Cos, fuster.
Pere Bonet i Cuitó, tipògraf.
- D. II Hilari Arlandis i Espasa, marbrista.
Joaquim Aroca, ceramista.
- D. IV Tomàs Tussó Temprado, metge.
Joaquim Meririn Julià, publicista.
Jordi Anguer i Saltor, empleat d'oficina.
- D. V Josep García Miranda, capità de l'exèrcit
Joaquim Pijoan i Gens, tipògraf.
Daniel Rebull i Cabré ("David Rey) mecànic.
Josep Metge i Macià, metal.lúrgic.
- D. VII Joaquim Masmano, picapedrer.
Daniel Domingo Montserrat, periodista.
Joaquim Bou, camperol.
Josep Sans i Sacho, xófer.
- D. VIII Agustí Castellà i Trulls, xófer.
Enric Andrés i Pastor, forner.
- D. IX Pere Cardona i Navés, mecànic.
Eusebi Rodríguez i Salas, corredor de comerç.
Josep Coll i Torrellas, paleta.
Josep Domènech Abastús, mecànic.

D. X Víctor Colomer i Nadal, mestre.
 Antoni Sasé i Artaso, obrer calefacció.
 Pere Solé i Sales, obrer del port.

(29)

La campanya electoral -apareguda en "La Batalla" i "L'Hora"- es centrà en problemes concrets de tipus social entre els quals destaquem "els aspectes quantitativs del problema de l'ensenyament" (30). El plantejament de la propaganda -excessivament centrada en l'administració municipal- quedà clar si pensem en la distància que hi havia entre els objectius d'un partit comunista i els de la democràcia burgesa que es pretenia assolir amb el nou règim republicà.

Per la seva especial significació hem inclàs el "Programa Municipal del Partit de Classe" a l'Annex nº 4.

I.4.- ELS RESULTATS ELECTORALS.

Els resultats electorals que senyalaren una de les més elevades proporcions de participació en una consulta a la ciutat de Barcelona, foren:

	Màxim	Mínim
Lliga Regionalista.....	28.214.....	26.505
Partit Catalanista Republicà.....	18.884.....	16.164
Coalició republicano-socialista.....	28.572.....	26.164
Esquerra Republicana de Catalunya.....	43.060.....	38.938
Bloc Obrer i Camperol.....	1.734.....	1.127
Partit Comunista d'Espanya.....	148.....	127.

(31)

1.5.- LA CONSTITUCIÓ DEL PRIMER AJUNTAMENT REPUBLICÀ I LA PROCLAMACIÓ DE LA REPÚBLICA A LA CIUTAT DE BARCELONA.

Els vots de la ciutat dipositaren la seva confiança en el partit d'Esquerra Republicana de Catalunya, que obtingué 22 regidors, seguit dels regionalistes, amb 12 representants, i de la coalició de republicans i socialistes, amb 10 regidors. Socialistes de diverses tendències n'obtenien 4, els federals 1 i la Dreta Liberal Republicana 1.
(32)

Coneguts els resultats definitius de la consulta, immediatament alguns dels representants electes d'Esquerra Republicana de Catalunya -Lluís Companys, Joan Lluhí, Jaume Aiguader, Amadeu Aragay, Josep Escofet, Llovet, Grassó, Josep Mª Soldrà- juntament amb altres candidats victoriosos de la coalició republicana -Casimir Giralt, Jesús Ulledes presentaren el matí del mateix 14 d'abril a les cases consistorials exigint a l'anterior alcalde, el Sr. Antoni Martínez Domingo, el traspass del govern de la ciutat. Els dubtes legals del batlle foren resolts per gest simbòlic del regidor Aragay, el qual prenent la vara de les seves mans la diposità a les de Lluís Companys.

Investit del poder, almenys simbòlicament, i recolzat pels vots populars, Companys es dirigí al balcó on s'hisava la bandera de tres colors, i la de les quatre barres, i des d'allí proclamà la República. Moments després arribava a la Casa de la Ciutat, Francesc Macià, que declarava constituïda la República Catalana, com a estat integrant de la Federació Ibèrica i la formació del govern de la neixent república al Palau de la Generalitat.

Tots aquests aconteixements succeïren a ritme vertiginós, mentre el poble onejava banderes i esclatava en aplaudiments a mesura que arribaven notícies de la resta de la península. (33)

El govern provisional de la República, astorat davant la proclamació de la República Catalana que ultrapassava als acords del Pacte de Sant Sebastià, envià tres ministres per a entrevistar-se amb Macià el dia 18, Marcel·lí Domingo, Fernando de los Ríos, i Lluís Nicolau d'Olwer, entre els quals s'arribà a una entesa que consistia en la substitució de l'Estat Català per la Generalitat de Catalunya, en l'espera de l'aprovació d'un Estatut que definís les competències i serveis atribuïbles a cada una de les parts. S'obria així un període de transitori que havia de demostrar quant lligada estava la sort de l'autonomia catalana als avatars del règim republicà.

El caire que prenien els esdeveniments tant als organismes oficials com la situació al carrer, aconsellaven que no es produís un buit de poder a la ciutat, i, malgrat la provisionalitat de la situació, calia que les institucions comencessin a funcionar per tal d'aconseguir els nous objectius polítics.

Així els regidors electes decidiren celebrar la sessió municipal constituent, la mateixa tarda del dia 14 d'abril.

La primera intervenció que es produí fou la del regidor Pere Coma proclamant a Jaume Aiguader batlle de la ciutat:

"Ciutadans de Barcelona: Ha quedat constituït l'Ajuntament de la ciutat, que ha nomenat alcalde, per aclamació, al nostre estimat doctor Aiguader, perquè el nostre estimat igualment amic Companys

estat nomenat Ministre de la República del Govern Provisional de la República de Catalunya. Us prego un xic d'atenció, perquè aquests homes tots estan afònics per haver dirigit tant al poble la paraula. (34)

El nou alcalde es dirigí als barcelonins i al consistori demanant un comportament cívic, de disciplina i correcció, per poder defensar des de l'Ajuntament "la Llibertat de Catalunya i la dels ciutadans" (35) qualificà de gran conquesta històrica el que havia succeït a Barcelona i l'obligació de defensar-se enfront a qualsevol acte provocador.

Companys s'adreçà als reunits en termes semblants, manifestant també la voluntat del seu partit d'estructurar la República d'una manera que fós garantia per a totes les classes socials.

Casimir Giralt, en nom dels radicals, es congratulà de l'adveniment de la República, anhelada pel partit des dels seus inicis i recordà l'obligació de defensar-la conjuntament amb la resta de pobles d'Espanya. El Partit Radical reiterà els seus principis de "representar a fora, a Espanya, l'amor de Catalunya, però procurant també, a dins de Catalunya representar-hi l'amor a Espanya!" (36)

Josep Jové, en nom de la UGT, valorà l'entrada en el consistori per primera vegada, d'una representació genuïnament obrera i assegurà als treballadors que amb el seu ajut no mancava el ressò de la veu del proletari al consistori. Demanà així mateix que no es trenqués l'ordre i no es deturés el treball a fi de consolidar la República.

Aquestes paraules estaven dirigides a contrarestar la crida de la CNT a la vaga general per recolzar el moviment revolucionari republi-

cà. La UGT, doncs, proposava mantenir la normalitat laboral per tal de no provocar la reacció de les dretes.

Solà Cañozares, en nom de la Dreta Liberal Republicana, es declarà partidari del manteniment de l'ordre i del principi d'autoritat, i disposat a defensar com fós el "magnífic ordre que avui s'ha constituït a tot Espanya".

Velilla, en nom del Partit Republicà Federal, felicità el nou alcalde a qui considerà "representant del revolucionarisme català". Afirmà que el seu partit anava al Consistori a mantenir "el concepte republicà federal" i a mantenir "el caire obrerista". (37)

Rafael Campalans, en nom de la Unió Socialista de Catalunya, demanà serenitat al poble, i que diposités la seva confiança en els representants electes, responsables sobretot de mantenir la unitat i consolidar la República.

Casanoves i Aragay parlaren en termes semblants, recordant Casanoves la necessitat d'alliberar els presos, proposta que recollí Aiguader tot informant que Macià com a President de la República Catalana havia signat ja la llibertat dels polítics i socials.

En una situació encara inestable, amb tensions amb els representants de l'Estat Central al govern provisional, amb una població exaltada i disposada a sortir al carrer per celebrar la fi de la monarquia, i el món del treball expectant i tens per les consignes dels sindicats, calia assegurar una certa coninuitat a la vida ciutadana que apavai-gués els ànims del moment.

Aiguader proclamà un bàndol on lloava la cívica conducta ciutadana i insistia en la necessitat de mantenir l'ordre per consolidar la tasca del nou equip dirigent, i prosseguir la vida ciutadana:

"Nosaltres ja ens hem fet càrrec dels serveis públics, el funcionament dels quals queda absolutament garantit i així res no podrà interrompre la vida de la ciutat dels nostres amors. Esperam que ara més que mai, Barcelona tota, amb el seu entusiasme cooperarà a facilitar la nostra tasca en aquests trascendentals instants, per a l'assegurança definitiva dels nobles ideals que amb la seva esclatant torrentada han desfet les tristes desferres d'un règim caduc, incompatible amb la llibertat dels pobles". (38)

L'especial significació d'aquesta primera sessió municipal republicana, ens aconsella incloure el seu resum, aparegut a la Gasetta Municipal, en l'Appendix nº 5.

CAPITOL I.- L'ADVENIMENT DE LA REPÚBLICA.

NOTES :

1. "La Veu de Catalunya", 11-4-1931.
2. "El Progreso", 2-4-1931.
3. "La Veu de Catalunya", 1-4-1931.
4. "La Veu de Catalunya", 8-4-1931.
5. "La Veu de Catalunya", 4-4-1931.
6. "La Veu de Catalunya", 10-4-1931.
7. "La Veu de Catalunya", 11-4-1931.
8. E. Maynès a la Lliga Regionalista del districte IV. "La Veu de Catalunya", 4-4-1931.
9. "L'Acció Catòlica i les eleccions", "El Matí", 3-4-1931.
10. "El Matí", 10-4-1931.
11. "La Veu de Catalunya", 4-4-1931.
12. "La Nau", 1-4-1931.

13. A. Rovira, "La Catalunya Universal", "La Publicitat", 9-4-1931.
14. "La Publicitat", 5-4-1931.
15. A. Rovira, "Les eleccions a Barcelona", "La Nau", 3-4-1931.
16. Entre els articles que es refereixen a la qüestió cal recordar: "La Publicitat", 31-3-1931, "La Publicitat", 5-4-1931, "El Poble Català", 7-4-1931, "El Poble Català", 9-4-1931, "La Nau", 6-4-1931, "La Veu de Catalunya", 4-4-1931, "La Veu de Catalunya", 8-4-1931, "El Progreso", 10-4-1931, "El Progreso", 11-4-1931.
17. Per l'anàlisi de la propaganda electoral només ens basem en l'informació estreta del diari "El Progreso".
18. L. Bello, "El Progreso", 2-~~5~~-1931
19. Puig d'Asprer. Míting de la Bohèmia "El Progreso", 9-4-1931.
20. "El Progreso", 9-4-1931.
21. "La Veu de Catalunya", 4-1931.
22. A l'Arxiu Municipal de Història de Barcelona comença la seva col·lecció el mes de juny. No hem pogut doncs llegir la propaganda electoral d'Esquerra Republicana de Catalunya en les seves fonts. "La Humanitat", el diari que dirigia Lluís Companys, apareix l'estiu del 1931.
23. "L'Opinió", 13-3-1931.

24. Manifest d'Estat Català. "L'Opinió", 13-3-1931.
25. "L'Opinió", 13-3-1931.
26. J. Aiguader i Miró. "Els obrers al múnicipi", "L'opinió", 27-3-1931.
27. Josep Mª Poblet, "Història d'Esquerra Republicana de Catalunya", pàg. 33.
28. F. Bonanusa, "El Bloc Obrer i Camperol", pàgs. 303-304.
29. Idem, pàg. 360.
30. idem, pàg. 316.
31. Isidre Molas, "LLiga Catalna", Vol I, pàg. 270.
32. Josep Mª Poblet, "Història bàsica del catalanisme", pàg. 356, les dades que el mateix Poblet ofereix a "Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya" pàg. 47, són diferents: ERC 25, Lliga Regionalista 12, Republicans i socialistes 8, Republicans autònoms 2.
33. "La Veu de Catalunya", 15-4-1931.
34. "Gasetta Municipal de Barcelona", 15-4-1931.
35. "La Veu de Catalunya", 15-4-1931.
36. "Gasetta Municipal de Barcelona", 15-4-1931, pàg. 2.

37. "Gaseta Municipal de Barcelona", 15-4-1931, pàg. 2.

38. "Un ban de l'alcalde", "La Nau", 15-4-1931.

CAPÍTOL II :

LES ORIENTACIONS CULTURALS I ESCOLARS DEL
RÈGIM REPUBLICÀ.

II.1.- LA REPÚBLICA I LA CULTURA.

L'Estat espanyol, organitzat com a república des del 14 d'abril, tenia l'imperatiu d'imprimir un caire democràtic a tot el marc institucional. Un canvi pacífic, protagonitzat per les classes mitges, cultes i liberals, donava la última oportunitat que quedava a Espanya per integrar-se en el marc de les democràcies reorganitzades després del conflicte bèl·lic europeu.

De la resolució dels problemes pendents, heredats de la submissió del país al semifeudalisme, en depenia la continuïtat i consolidació del nou règim. Desarrrelar les forces de l'Antic Règim -oligarquia terratinent i església- de les esferes del poder, era una tasca ingent i perillosa per les noves classes ascendents. A l'oposició d'aquelles podia sumar-s'hi la desconfiança, amb molta raó, d'una part important de les classes treballadores del país, que s'havien avingut a sostenir el nou règim, tot esperant-ne unes reformes immediates, socialment inajornables.

Els principis revolucionaris burgesos, que proclamaven la igualtat dels individus i la negació dels privilegis, havien d'aplicar-se a un país sotmès, per una banda, a les forces regressives durant molts anys, i influit, per l'altra, per les forces progressistes que esperaven de la República un canvi de caire revolucionari.

Les propostes republicanes anaven bàsicament en contra del sistema espanyol caduc, però, emparades en les fites d'una revolució burgesa retardada foren insuficients per a fer front a la impaciència de les classes populars (obrers i camperols) sobre les que repercutia més directament la crisi econòmica mundial.

Els 30 van ser anys de trasbals en els països capitalistes, des del punt de vista econòmic, social i polític. La crisi mundial interessà a economistes i polítics que s'inclinaren vers solucions de tipus democràtic-liberal seguint l'exemple dels països europeus, o bé vers solucions més radicals com el model de socialisme que anava consolidant-se a la U.R.S.S., o la proposta renovadora de l'anarco-sindicalisme de caràcter antiestatista.

Les propostes regeneracionistes del passat foren assumides per les forces polítiques governamentals, però la tendència que acabà dominant i segellant amb la seva empremta les realitzacions republicanes fou el liberalisme.

La "república d'intel·lectuals", formats en l'auster civisme de la 'Institución Libre de Enseñanza', segurament arribava massa tard. L'agonia de la monarquia havia sigut massa lenta i havia donat temps a consolidar les forces tradicionals davant les noves circumstàncies aguditzant així les tensions ancestrals.

La petita burgesia fou el sector que recolzà més fermament el nou règim, però arrelada en les seves contradiccions temia la possibilitat que la classe obrera assumís el protagonisme d'una revolució socialista. Aquesta por llastrà les decisions governamentals que varen mantenir-se, en tot moment, dins la legalitat i "puresa" republicanes, allunyades de tota proposta revolucionària i així es va permetre el reforçament de les dretes, com acabà demostrant l'aixecament del 18 de juliol de 1936.

La pròpia lectura de la Constitució reflectia les dificultats amb que podia trobar-se el nou règim. Els objectius socialitzants que

s'hi podien entreveure espantaven les classes conservadores, mentre que l'insuficient planteig revolucionari la condemnava al fracàs, segons els sectors més avançats. El comunista Maurin ho expressava així:

"En España se entrecruzan actualmente dos crisis. Una la crisis mundial del sistema capitalista, que hace llegar hasta aquí sus consecuencias. Y otra, endémica ya, es la catástrofe específica del sistema económico social de España" (1).

Manuel Azaña, clar representant dels corrents intel·lectuals dels anys 30, compartia una opinió, certament ben estesa, de la ineficàcia del segle XIX, per quant la burgesia no havia acomplert la seva missió transformadora, acumulant, a canvi, una enorme frustració que explicava en bona part, el fons escèptic que transpuà tota la "generació del 98". En un debat parlamentari del 17 d'abril del 1936 ho exposà ben clarament:

"Porque en España no ha habido revolución liberal en el siglo XIX... hemos pasado del régimen feudal, territorial, señorial de las grandes casas históricas españolas venidas a decadencia sin haber perdido el poder político y económico... hemos pasado, digo, a las primeras manifestaciones revolucionarias del proletariado que empuja hacia el Poder..." (2).

La República tenia la responsabilitat històrica de desfer totes les traves que oprimien la personalitat del país. A diferència d'Ortega i Gasset, Azaña creia en el valor de les masses, per tant, les seves propostes, segons Juan Marichal (3), pretenien alliberar i engrandir totes les Espanyes possibles: la perifèrica, l'obrera i camperola, la buergesa, l'estatal i l'escolar.

L'esperit del krausisme havia arrelat en els intel·lectuals formats en gran part, en la "Institución Libre de Enseñanza" de Giner de los Ríos. El liberalisme progressista-transformador trencava amb els inoperants esquemes del segle anterior. L'actitud ètica i el fort sentit humanista de l'esperit krausista suposava un enfrontament amb les institucions tradicionals, tenyides d'escolasticisme i poc obertes al camp investigador.

En la consolidació de la democràcia, l'escola esdevenia una peça fonamental. La superació dels privilegis, la construcció d'una societat justa i igualitària sols podia aconseguir-se si tots els infants gaudien d'una mateixa instrucció i se'ls inculcaven els ideals de convivència ciutadana, necessaris per a l'afermament del nou règim.

Escola i democràcia apareixien com conceptes inseparables l'un de l'altre. Deia Azaña:

"la escuela única, el favorecimiento de los desheredados, la protección de los mejor dotados, ... son cosas de la democracia" (4)

El model d'escola que hom proposava recollia la tradició de les democràcies europees: responsabilitat de l'Estat en fer efectiu el dret del poble a la cultura, laïcisme, neutralitat ideològica, científisme i esperit renovador, i respecte a les nacionalitats de l'Estat Espanyol, principis que havien de fonamentar el nou sistema docent.

Des de 1812 cap Constitució Espanyola havia donat tanta importància a les qüestions educatives com la de 1931, els articles 48 i 26 de la qual reflectien els principis programàtics:

"Art. 48. El servicio de la cultura es atribución esencial del Estado, y lo prestará mediante instituciones educativas enlazadas por el sistema de la escuela unificada.

La enseñanza primaria será gratuita y obligatoria.

Los maestros, profesores y catedráticos de la enseñanza oficial son funcionarios públicos. La libertad de cátedra queda reconocida y garantizada.

La República legislará en el sentido de facilitar a los españoles económicamente necesitados el acceso a todos los grados de la enseñanza, a fin de que no se halle condicionado más que por la aptitud o la vocación.

La enseñanza será laica, hará del trabajo el eje de la actividad metodológica y se inspirará en ideales de solidaridad humana. Se reconoce a las Iglesias el derecho, sujeto a inspección, del Estado de enseñar sus respectivas doctrinas en sus propios establecimientos".

"Art. 26. (las órdenes religiosas se someterán a las siguientes bases) 4º Prohibición de ejercer la industria, el comercio o la enseñanza".

L'escola a Espanya passava a ser estatal, única i laica, i amb respecte per les "peculiaritats de cada regió". L'escola pública, obligatòria i gratuïta a més havia de mantenir-se dins dels àmbits de la més estricta neutralitat política i ideològica.

Amb aquest text constitucional quedaven satisfetes les aspiracions dels grups republicans, que seguint el model francès consideraven l'escola pública com a fonament de la democràcia, com a eina indispensable per a la formació dels ciutadans i per a la seva conscienciació patriòtica.

Entorn al concepte d'escola unificada, sota responsabilitat estatal que introdueix la Constitució, la unanimitat no existia ni tant sols dins els rengles progressistes, a part de la lògica oposició dels sectors conservadors.

Les nombroses obres publicades a l'època són un bon exponent de la càrrega ideològica que implicava el concepte (5).

Podem suposar que l'orientació constitucional feia referència a un tipus d'ensenyament comú a tots els infants, que enllacés amb solució de continuïtat els diferents nivells inferior-superior, tant en l'aspecte d'alumnat com institucional.

El debat encetat l'any 31 quedà superat pel pragmatisme de l'actuació dels ministeris d'Instrucció Pública dels governs republicans, encarrats als greus problemes de l'escolarització i la formació dels mestres. La manca de precisió respecte a la duració i sistemes de relació entre els diferents nivells i la definició dels mitjans per aconseguir la ideal igualtat d'oportunitats, indispensable per a complir el precepte d'escola unificada, demanaven una legislació renovadora i completa que configurés i dongués contingut real a l'objectiu de l'escola unificada.